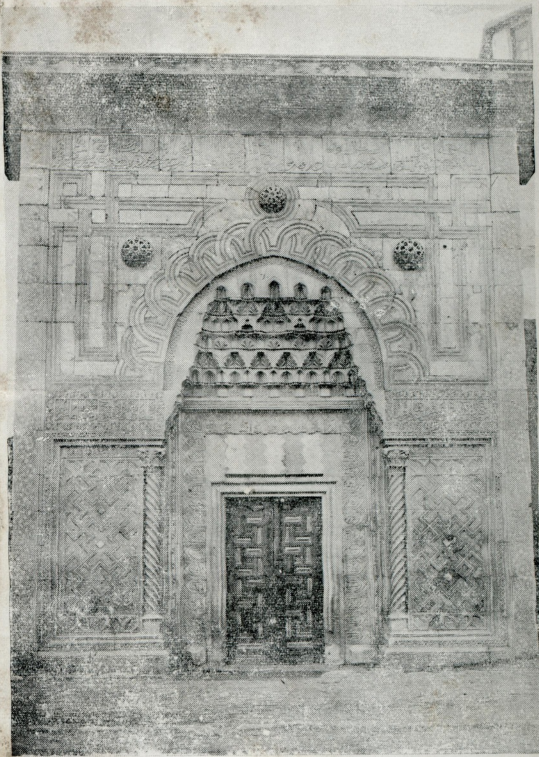
KONYA

2

İÇİNDEKİLER

Halkevi tarafından aydabir çıkarılır.

KONYADA KARATAY MEDRESESİ

No. 2 İlk teşrin 936

KONYA

Halkevi Tarafından Aydabir Çıkarılır.

K O N Y A [*]

[Preistorik devirde Konya — Hitit medeniyeti ve Konya — Frikya medeniyeti ve Konya — Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya — Selçukîler zamanında Konya]

NEOLİTİK DEVRİ

NACİ FİKRET BAŞTAK

İnsanın ruhu, zekâsı, idrak ve şuuru henüz layık olduğu aydınlığa kavuşmamıştı. Ruhu beşer derin, korkunç bir karanlık, bir şebiyelda içinde bulunuyordu. Glasiye devri, insan için hakikî bir uzun kış gecesi olmuştu. Bu soğuk ve muzlim devirlerde insan, maddî varlığını ancak kurtarabiliyordu. Fakat bu uzun soğuk devirlerin bir faydası olmuş, her halde soğuğun tahrik ve tenbihi ile insan ölmemek için, ateşi keşfetmek ve bu, onun tekâmülü atisinde en büyük rolü oynamıştır. Evet insan karanlık ve soğuk bir şebiyeldade bulunuyordu; «Din» hissinin de bu devirde mühim bir surette doğduğu zannolunuyor. İşte bu uzun karanlık devre Préhistorique Paléolithique: ismini veriyorlar. Bu devir pek çok asırlar devam etmiş ve alimler tarafından bir çok aksama ayrılmıştır. Bu devrin sonlarında karanlıkların yavaş yavaş sıyrılmağa başladığı, insanî medeniyetin fecrinin inkişaf ve incilaya başladığı görülür. Artık soğuklar ve karanlıklar uzaklaşıyor ve hararet ve ziya her gün biraz daha artıyor. Böyle böyle sabah oluyor, insan artık her şeyi bütün vuzuhiyle, bütün açıklığıyla, bütün parlaklığıyla görüyor, artık insan, hayvanlıktan tamamen ayrılmış, üzerinde yaşadığı ve bir zamanlar alâm ve mesaibine giriftar olduğu kürenin fethine başlamak üzere bulunmuştur. İşte bu devrin adı da Néolithique = Neolitik dir. Yeni taş devri, medeniyeti hazıranın hakikî başlangıcıdır. Yeni taş devrine ait şeraitin zuhurundan sonra o hayat ile zamanımızdaki hayat arasında büyük bir inkıta, ehemmiyetli bir kopma ve boşalma vaki olmuştur. Medeniyet; yeni taş devrindenberi, hemen hemen, muntazam denilecek bir surette devam edip gelmektedir. Bir çok istilâlar, muhaceretler, tesalüpler, inkılâplar vukua gel-

[*] Bu yazının başı birinci sayımızdadır.

miştir. Fakat hars, heyeti umumiyesi itibariyle yeni taş devrinde doğmuş olan harsin temadisinden ibarettir. Yeni taş devrini vasıflandıran şeyler şunlardır:

Bu devirde Magdaleniyen devirlerinin kuru soğuğu yerine turbiyerlerin teşekkülüne müsait mutedil ve rutubetli bir iklim kaim olur. Bundan böyle glasiyeler artık şimdiki hudutları dahilinde mahsur kalmışlardır. Ren geyiği ortadan çekilmiş ve nevahi i şimaliyede yerleşmiştir. Buna «Elaf- = Elaphe» denilen geyik halef olmuş ve o devrin vasi ormanlarını mebzul bir surette işgal eylemiştir. Neolitik devrinin bütün hayvanları hali hazırdaki hayvanlardan ibarettir.

İnsaniyet kendisini yavaş yavaş vahşetten medeniyete sevk eden yeni merhalelerden birini aşmaktadır. «Avcı» ya «Çoban» ve «çiftçi» halef oluyor. Bundan böyle meskenlerin yanıbaşında, ehlîleştirilerek tahtı itaate alınmış olan hayvanların ahırları ve ağılları bulunacaktır. Küçük ve vahşi kulübelerde, köyler teşkil etmek üzere toplanacaklardır. Troglodite tarzı büsbütün kaybolmıyor. Fakat mağara adamları, bu karanlık meskenleri, artık günden güne daha ziyade ölülerine tahsis ediyorlar. Büyük ırmakların vadilerinde ve tabiî veya sun'î bir surette tahkim edilmiş olan tepelerin üzerinde, evleri seyrek köyler halinde toplanmış olan Neolitik aileler, içtimaî hayatın tevsi ve inkişafının tevlit ettiği eyilikleri ve faydaları anlamağa başlıyorlar.

Yalnız, kuvvetli bir inzıbata tabi olmuş olan cemaatlerdir ki cesim «Megalitik = Mégalithique» inşaatı, şu asırların imhaya muktedir olamadığı divendam «Menhir» leri, şu, «Palafit = Palafitte» leri ve şu karalardaki köylerin ibtidaî tahkimatını vücuda getirebilmişlerdir. Meskenlerin tekâsüfü ve bu ehemmiyetli işlerin file gelebilmesi, daha evvelce kuvvetli bir surette taazzi etmiş bir silsilei meratibin mevcudiyetini iktıza ediyordu. Seyrek küçük gruplar halinde yaşayan ve tehlikeli hayvanatı vahşiye ile çarpışmaktan başka, bir vesile ile yekdiğerile birleşmiyen insanların devri artık geçmiştir.

Bundan böyle âmme için çalışma devri açılmıştır. Yeni taş devri kabilelerinin içtimaî gırizesi, mezarlıkları, kemik yığınlarıyla malâmal vasi mahallerin maşerî evsafında da kendini gösterir ki bir kabilenin efradı, birbiri ardınca karışık bir takım âdap ve merasim ile ve bir çok ameliyatı diniye ile, hep buralara defnolunmuşlardır.

Yeni taş devri insanları içlerinden bazı mümtaz fertleri büyük bir itina ve hürmetle defnederler, kabirlerinin üstünde büyük toprak yığınları vücuda getirirlerdi. Bu yığınlar zamanımızda Avrupanın, Hindin, Amerikanın, cenubî Rusyanın Türkistanın ve Anadolunun bazı havalisine bir vasfı mahsus veren sün'î tepeciklerdir. Bu tepeciklerle münasebettar diğer bir takım kablettarihî abideler vardır ki bunlara da «Megalithos = Megalit» denilmektedir. İşte Dolmenler, Menhirler bu kabildendir. Tepeleri vücuda getirmiş olan insanların İsa'dan on bin sene evvel ve belki daha erken zuhur etmiş olmaları mümkündür. Wells : «Cihan tarihinin ana hatları» isimli eserinde yeni taş devrinin bariz vasıflarını şu suretle hülâsa etmektedir:

«Tarihi beşerin bazı safhasında bütün dünyada yeni taş vasıf ve mahiyetinde bir harsin tevessü ve şümul kesbeylediği müşahede olunmaktadır. Bu yeni taş harsinin kendisine has o kadar vazıh, muayyen vasıfları vardır ki bunların ayrı ayrı ve mücerret şekillerde kürenin muhtelif mıntaka ve merkezlerinde yekdiğerine mütevaziyen inkişaf eylemiş olduklarını kabul etmek imkânsızdır. Bu hars, Akdenizin esmer ırklarile meskûn bütün sahalarına şamil oldu. Bilâhara Hindistana, Çinin büyük Okyanusa sahil olan mıntakalarına ve nihayet Meksika, Pero'ya kadar sirayet etti... Yeni taş harsinin Elliot Smith tarafından Héliolithique harsi namı verilen hususî bir inkişafı daha vardır ki aşağıda sayacağımız şu garip âdet ve ameliyelerden bazıları veyahut hepsi ile mütemayiz idi: 1 — Hitan. 2 — Kuvad = Couvade âdeti. 3 — Masaj. 4 — Ecsadın mumyalanması. 5 — Megalitik abideler inşası (İşte Alâeddin tepesi gibi tümülüsler yani höyükler bu meyandadır.) 6 — Çocuk başlarını tağyir etmek. 7 Weşm = Tatouage âdeti. 8 — Güneş ve yılanın dinî bir maksatla cem ve teşriki. 9 — Uğur getirmesi için SWastika denilen şu şeklin 卍 bir remz olarak istimali. Bu küçük ve garip remz bütün dünya etrafında dolaşmıştır. ElliotSmith bu ameliyelerin yekdiğerinden gayri kabili infikâk bir kül teşkil eylediklerini ve Akdeniz sahillerinden ta Büyük Okyanus ve Hind denizi sahillerine kadar adeta gözle görülebilecek bir manzume mahiyetinde bulunduklarını iddia etmektedir. Birine tesadüf edildiği vakıt ekseriya diğerlerini de bulacağına insa emin olabilir. Fakat bu manzuma, şimal veya Moğul ufkunda yükselemediği gibi Afrikadaki Hattı İstiva hududundan daha cenuba da inememiştir. İsadan onbeş bin sene evvelinden bin sene evveline kadar güzeran olan binlerce sene zarfında bu Helyolitik harsi gayri mahsûs bir surette en sıcak mıntakalara kadar sirayet edecek ve bu harse mensup insanlar hafif kayıklara binerek vasi denizlere açılacaklardır. Bu harsın mehdi Akdeniz havzası ve şimalî Afrikadır [Doğru değildir, neolitik harsinin beşiği Orta Asyadır, bunu daha aşağılarda göreceğiz.] Hind denizi sahiline bilâhara yerleşebilmiş ve oradan adaları kendisine mesnet ve mütteka ittihaz ederek Amerikaya kadar uzanmıştır. Hindi şarkî, Malezya ve Polinezyada mütemekkin halkın bir çoğu. Avrupalı gemiciler tarafından on sekizinci asırda keşfolundukları vakit henüz bu bahsettiğimiz Helyolitik devrei medeniyet ve inkişafı içinde bulunuyorlardı.»

Neolitik harsini «Brakisefaller = Brachycéphales» Orta Asyadan getirmişlerdir. Buna dair G. de Mortillet «Preistorik»inde hulâsatan şu fikirde bulunuyor: «Son zamanlarda şarktan gelen bir takım istilâlar vukua gelmiştir ki bunlar garbî Avrupa ahalisini derinden derine tadil etmişlerdir. Bu istilâlar oraya büsbütün yeni unsurlar getirmiştir ki bunların kısmı azamı Brakisefaldırlar.... San'at yani indüstri ameliyatı da duçarı tadilat olmuştur. Dindarlık, hayvanatın te'nisi ve ziraat garbî Avrupada zuhur etmiştir. Robenhausienne devrinde vukua gelmiş olan bu birinci istilânın noktai azimeti Küçük Asya, Ermenistan ve Kafkasya olmuştur.» G. de Mortillet zamanında

tarihe ve kablettariha ait arkeolojik malûmat zamanımızdaki muazzam safhai inkişafına gelmiş olmadığı için sumerlerin bu sahadaki mevkilerinden bittabi bahsetmiyor.

Alâeddin tepesi!... Evet, daima o, her zaman o! O öyle bir abidedir ki Napoleon'ın ehramlar hakkında söylediği gibi yalnız kırk asır değil, onun üzerinden bizi yüz elli asır temaşa etmektedir! Onu pek basit, pek alelâde bir tepe zannetmemelidir. O, üzerinde bulunanların üfku rüyeti içine onbeş bin senelik safahatı tekâmülü sokabilecek kadar yüksektir, ve bu irtifa az bir şey değildir zannederim.

Şimdi gerek bizim Alâeddin tepemizin ve gerekse onun emsali olan tekmil tümülüslerin manasını öğrenmek sırası gelmiştir. Bunlar gerçi kablettarih alimlerinin ekseriyetine göre, yalnız bir takım mezarlıklar gibi sade ve basit bir şekilde arzolunursa da, yalnız mezarlık için bu kadar emekler sarfedilerek böyle azîm bir toprak yığını vücuda getirmiş olmak, ruhumuzu tatmine kâfi değildir. Bunlar gerçi tamamile dinî eserlerdir. Fakat sade ve basit mezarlıktan daha başka, daha kıymetli ve daha ehemmiyetli şeylerdir. Çünkü bilhassa garbî Avrupadaki cesim (Dolmen) ve (Menhir) leri göz önüne getirirsek bunları rekzetmek için sarfedilen mesai ile o mesainin gayesi, hedefi arasındaki nisbet, bunların, ruhu beşerin nasıl yüksek ve derin gayelerinin tatmini maksadıyla vücuda getirilmiş olduklarını isbat eder. Evet bunlar hep dinî abidelerdir ve o vakıt Orta Asyadan muhaceretle evvela (Dicle) ve (Frat) ın munsapları cihetine gelmiş ve orada yerleşmiş olan (Sumerler) de ve onlardan medeniyet ahzeden tekmil Akdeniz havzası Brakisefallerinde kendini göstermiş olan bir şekli dinînin abidelerinden biridir ki o şekil dinî «Zemin peresti = Chthonisme»dir. «Hitonizm» tamamile (Cinsî=sesextuel) bir dindir. Bunu tarihi edyan sahasına vazedenler: (Les origines de la religion) isimli eserin müellifi olan Jules Baissac ile (Histoire naturelle des religions) isimli eserin müellifi: Eugène Véron ve (La réligion) un müellifi: André Lefèvre dir. Bunlardan Jules Baissac ın »Tümülüs» ve «Ehramlar» hakkındaki tefsirlerini aşağı bırakarak burada «Din» ile «Cinsiyet» ve «Zemin peresti» ye ait bir mukaddeme serdetmeği zarurî bulduk. Muhtelif ve mütenevvi hayvanlar, nebatlar, taşlar ve sularla, ateş ve ziya ile muhat olan iptidaî insan, bütün bu hareket eden, büyüyen, küçülen, tahrip veya tenvir eyleyen, türlü şekiller ve manzaralar arzeden mevcudat ve hadisata da kendi arzularını, duygularını, temayül ve ihtiraslarını bahşetmiş, tesiri mütemadilerile kendi ruhu üzerinde lâyenkatı akisler bırakmakta olan bu haricî şeylere karşı o da bilmukabele kendi benliğinin, kendi ihtirasatının, velhasıl kendi kudretinin feyezanlarını ilâve eylemiştir. İki şekili kudretin, yani ziya, hararet ve neşvünema gibi haricî eşyada gördüğü kudretle kendi beşerî arzularının birleşmesinden yeni bir şey doğmuştur: Din. Şu halde «Din» in menşeinde hem «Animizm = Animisme» hem «Beşer şekliye = Anthropomopphisme» yi, ve hem de «Natürizm = Naturisme» i memzuç bir halde görüyoruz. İptidaî insanın gerek âlemi haricî ve gerek bizzat kendi mevcudiyet ve uzviyeti üzerinde nazarı dikkati fazla açılmağa başlayınca, hem evsaf ve şeraiti icrası iti-

bariyle, hem de tevlit ve ika eylediği netayiç ve avakıp ile mukareneti cinsiye karşısında bir hayret ve meftuniyet hissetmemesi mümkün değildi. Onun her şeyden evvel hayretini celbeden ve hissi gurur ve hodkâmîsini okşıyan şey, cinsiyetin haiz olduğu binefsihiyet ve muhtariyet olmuştur. O, bazı fikirleri, bazı mukayeseleri neticesinde kendisini büyük ve ehemmiyetli bulmağa, bazı işlerde oynadığı rolden dolayı kendisini alkışlamağa başlamıştır. İşte bir taraftan « Kadib peresti = Phallisme» ve diğer taraftan «Zemin peresti = Chthonisme» ile «Hacer peresti = Litholatrie» ve «Tabiat peresti = Naturisme» yi mezc ve tevhit eden ve kendilerinden o kadar vasi ve muazzam şuabatı diniye ayrılarak bunları zamanımıza kadar yaşatan şey: İlk insanların cinsiyet karşısında duydukları bu hayret ve kendi benlikleri ile kâinat arasında yaptıkları bu mukayese olmuştur. İnsan, âlemi haricîyi de kendisinin bir naziri görmeğe başladıktan sonra sivri kayaları, dikili taşları manidar bulmaktan men'i nefs edememiş ve hatta bu tabiî taşlara ibadetle iktifa etmiyerek kendi elile de bunların naziri olabilecek abideler rekzetmekten geri duramamıştır. Tekâmülün merahili muhtelifesinden geçerken her kavim, bu ilk zamanlarda bir « ahceri cesime = Megalithes » devri geçirmiş, hepsinin de hatırai ecdadı tazizen vücuda getirilmiş bir takım Hüyük = Tümülüsleri veyahut Dolmenleri ve erkekliğin takdisi için rekzedilmiş «Menhir» ve «Poluan» yani direk taşları bulunmuştur. Evvelkiler ölüm, daha doğrusu hayat ve ahiret için, ikinciler de hayatı hazıra için tesis edilmişlerdir. Şüphesizdir ki daha başka tabiat ve mahiyetteki itikatlar, meselâ güneşe, şimşeğe ait esatir, daha o zamandan itibaren bu şekil itikat ile ihtilat ve imtizaç ediyor idise de bunları büsbütün boğacak kudreti haiz bulunmıyordu. Hangi memlekette bu «Ahcarı vetediye = Pierres des fiches» görülmüşse orada bu taşların tenasülî bir tesiri maneviyi haiz oldukları itîkadına da birlikte tesadüf olunmuştur.

Yunanı kadimde ve daha sonra Romada ve bütün İtalyada «Fallüs = Phallus» ve «Priyap = Priape» e ibadet mevkii rağbet ve itibarda bulunuyordu. Zamanı cahiliyet Araplarının (Ensab yahut nasbları [1], Fenikelilerin [nasib] leri ve İbramîlerin [Hammanim] leri hep aynı şeylerdir. Bütün bu mukaddes taşlar «Betil = Betyle» daha doğrusu «Bet - El» «Beyt - El» «El - İlâh» denilen mabudun evi, makamı ve yahut timsali addile mazharı takdis ve ibadet olurlardı. İptidaî insan, dikili taşlarda, menhirlerde Miselle = Obélisque lerde recüliyyetin temessül ettiğini gördüğü gibi yuvarlak, yassı, düz, müstevi, mücellâ ve yahut sathı yivli taşlarda da müennes, mutâvi ve münfail bir hasısa sezmiştir. İleri Asya = Asie antérieure nın Yunan'ın bütün büyük İlâheleri, bidayette, hep bir takım ahcari semaviyeden, bir takım mahrutî taşlardan ve kaya bazı sütunlardan ibaret bulunmuşken bilâ-

[1] Bu [ensab] kelimesi «İnnemel hamrü v'elmeysirü v'elensabü v'elezlâm» ayeti kerimesindeki «ensab» dır. Kamusu arabîde şu izahat görülür: Şol taştan masnu putlardır ki zamanı cahiliyette Kâbei mükerremenin etrafına naspolunup anlara manasiki hac gibi telbiye ve anlar için zebhikarabin ederlerdi. Ve ol putları ehli cahiliyet ol kurbanların kanile rengin ederlerdi.

hare sınıfı ruhaniye mensup san'atkârlar tarafından üzerlerinde cinsiyet alametleri hâk veya nakr olunmuştur. Lüsien = Lucien tarafından mevzuubahsolup [Astarte] veya [Aşera] olması şüphesiz bulnnan Suriye mabudesi, mahrutî bir taştan ibaret idi. İsminin terkibinde Asurî-i-Babilî [Adar] mabudun ismi görülen [Ab-Adır] bir çakıldan başka bir şey değildi. Şamlı Nikolanın tavsifine göre bu, yuvarlak, mücellâ, beyazımtırak, kırmızı damarlı ve hemen bir karış kutrunda bir taş idi. Cebelilübnan üzerinde haylı miktarda bulunan bu taşlar, bir vakıtlar o memleketin muazzam mabutlarını teşkil etmişlerdir. (Biblos) ile (Helyopolis) arasında bulunan bazı taşların binlerce mucizelere mastar olduklarına itikat olunurdu. Âsi nehri üzerindeki (Emes = Humus) şehrinde mahrutî bir taş vardır ki (Aglıbel) veya (Elâgabal) tesmiye edilmişti. Bu, o havalinin en büyük güneş mabudu idi. Meşhur Roma imparatoru Muhannes (Helyogabal) imparator olmazdan evvel bunun mabedinde baş rahip bulunuyordu. İmparator olmasını müteakip bu taşı Romaya naklettirmiştir. Bu vak'adan epice evvel yani kablelmîlat 205 tarihinde Romaya büyük bir debdebe ile diğer bir taş daha nakledilmişti. Siyah ve zaviyeleri gayri muntazam bir halde bulunan ve semadan (Pesinont) şehrine sukut ettiği söylenen bu taş, Frikyanın büyük ilâhesi», «İda dağı havalisinin maderi» san'atlarıyla meşhur olan (Kübele = Cybele) nin ilk şekli idi, (Efes'in) mabudesi (Artemis), Kıbrıstaki (Pafos = Paphos) şehrinde takdis olunan (Astarté - Aphrodite) ve umumiyet üzere Küçük Asyanın bütün ilâh ve ilâheleri Yunan san'ati heykeltıraşisi vasıtasıyla tebdili şekil etmeden evvel ya bir takım ahcari semaviyeden veyahut iri ve ağır kaba taşlardan ibaret bulunuyorlardı. İlâh ve İlâhelerin bu ilk şekilleri, mabetlerde bilâhare vücuda getirilmiş olan heykellerinin yanı başında ahzi mevki etmiş oldukları halde görülürdü.

Keldaniyede, Küçük Asyanın bir çok yerlerinde bir çok ormanlar ve bahusus küçük ve mevziî mukaddes korular, bataklık bir halde bulunan çukurluklar, uçurumların hakim olduğu derin dereler, şekillerile bir mutavaat ve münfailiyet fikri hasıl ettikleri cihetle, cinsi müennese karşı yapılan ibadetle birleştirilmişti.

Şimdi Jules Baissac ın tümülüsler hakkında verdiği izahatı dercedelim:

«Tümülüsün aslı, şekli müdevver idi ve bununla beraber dört dıl'inden her biri ile cihatı arbaai asliyeden biri ile karşılaşan ehram ile ve aynı sebeple Moeris gölünün (lâbirint = lope - ro - houn) i tebdili şekil etmiş, hakikî tümülüsler olduğunda şüphe edilemez. Gösterdiğimiz delilden şu çıkacaktır ki Mısır lâbirinti ve ehramlar, nucumperestiye ait itikadatı batıladan doğmuş bir takım sembollardır....

«Ehramın menşei Mısır değildir. Bu nevi abide fikrinin Keldaniyede zuhur etmiş olduğunu düşünmekte haklıyız. Bizzat François Lenorment da isbat etmiştir ki bidayette bu bir tümülüs idi; bilhassa şu cihete pek ziyade nazarı dikkati celbetmiştir ki, Mısır ehramlarının en eskisi olan Manéthon tarafından birinci sülâlenin dördüncü kıralına atfedilen Sakkarah ehrami gerek vaziyet ve gerek şekil ve sûret itibarile tamamen, Fırat havzasının, muahharen kaidesinin darlaş-

masile, kulelere tahavvül etmiş olan - ehramî mabetlerinin aynı idi. Aynı bu mabetler gibi, Sakkara ehramı da en eski Apislerin lâhûtî bir lâhti = Cenotaphe idi.

Velhasıl Jules Baissac'a göre: hali hazırda yaşıyan mütekâmil dinlerin hepsinin de aslı «Zemin peresti = Chthonisme» dir; ve bu da yerin umumî bir «Ana» addedilmesinden doğmuş, fakat insandaki cinsî fikirlerle teşrik edilmiştir. Bu müellif tekmil dinlerin menşeini yavaş yavaş hep şarka irca ederek nihayet Fırat ve Dicle munsablarındaki «Sumer'lere» müncer oluyor; Fakat burada da durmıyor: Din ve tekmil medeniyet buraya Basra körfezi vasıtasıyle hariçten gelmiştir. Bu yol da Hindistan Çin Hindi ve Çin tarikidir. Fakat Çine de Kuenlun dağlarından yani Turandan gelmiştir. Demek oluyor ki Hıtonızm'ın menşei Turandır ki bundan bilâhare uzun uzadıya bahsedeceğiz.

Şimdi antropoloji'nin ve etnolojinin son mûtalarına nazaran neolitik devirdeki akvama ve bunların sureti muhaceretlerine atfı nazar ederek, bundan tümülüsleri vücuda getiren kavimlerin hangi ırka mensup olduklarını ve Orta Asyadan ne suretle geldiklerini görelim:

Akdenizlilerin zuhuru —. İnsan ırklarının daha terkibî ve daha manalı bir tasnifi İngiliz profesörü A. C. Haddon tarafından (Les races humaines et leur répartition géographique) isimli eserinde kabul edilmiş olandır ki bunun son tabı 1930 da A. van Gennep tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir. Bu müellif, evvelce daha başka alimler tarafından saça verilen ehemmiyeti yeniden nazarı itibara alarak onu başlıca üç nümuneye ayırıyor:

1 — Ulotrique ler, yani yapağı saçlılar.

2 — Cimotrique ler, yani düz fakat dalgalı veyahut kıvırcık saçlılar.

3 — Lissotrique ler, yani düz saçlılar.

Birinci ve üçüncü sınıflar pek bellidir. Birinci sınıf zencileri, Negrileri, Negritoları, Melânezyalıları ve Boşımanları ihtiva eder. Üçüncü Sarıların ve Kırmızıların sınıfıdır. Aradaki kısım: Cyomotrrique ler ise muhtelif ırkları birleştirir ki bunlardan bazıları hafifçe esmer veya sarı olabilirlerse de cümlei şariyeleri bunları yekdiğerine yaklaştırır. Ve bu yaklaşma daha diğer etnografik evsaf ve secaya ile haklı bulunmuştur. Şimdi bilhassa bu zümreyi tetkik edeceğiz; bu zümre de üçe ayrılır. Dolikosefallar = Dolichocéphales, yani «Uzun başlılar», Mezosefallar = Mesocéphales yani «Orta başlılar» ve Brakisefallar = Brachycéphales yani «Kısa başlılar».

Eğer Haddon tarafından kabul edilmiş olan Kimoterikler'in bu ikinci taksimi bir kürei arz haritasında gösterilirse şu nokta isbat edilmiş olur ki bunların işgal ettikleri saha: Şarkta Büyük Okyanustan başlıyarak, yekdiğerile müvazi üç büyük mıntaka şeklinde Asya, Avrupa ve şimalî Afrikayı geçerek Atlas Okyanusunda nihayet bulur.

En açık ve sarih mıntaka esmer Dolikosefallarınkidir ki bu da Asyanın cenubunda, Afrikanın şimalinde ve cenubî Avrupanın bir kısmında uzanan bir sıra akvam ile vücut bulmuştur. Bu kavimler şarktan garbe doğru gi-

derken maddî an'aneleri ve medeniyetleri itibarile tedricî bir surette incelir ve güzelleşirler, fakat aralarında yine mahsûs alâkaları muhafaza ederler.

İkinci gurup: Mezosefal Kimoterikler Aksayışarkta pek hususî bir zümre ile: Aïnolarla başlar, ki bunlar daima Avrupalılara yaklaştırılmıştı.

Üçüncü gurup: Brakisefal Kimoteriklere gelince bunların evvel emirde Asyalı mümessilleri vardır. Pamirliler, Tacikler, Türkler, Kafkasyalılar, Ermeniler, Anadolulular. Bunlar Avrupada İslavların bir kısmı ile, Alplılarla ve Dinariklilerle uzanırlar.

(Ardı var)

SELÇUKLAR TARİHİNDE ÜÇ KARDEŞ HÜKÛMETİ

H. FEHMİ TURGAL

[Bu yazının başı birinci sayımızdadır.]

Hulâgûnun Şama elçi ve mektup yollaması ve cevap alması:

Hulâgû Bağdadın fethinden sonra yönünü Şama çevirdi. Melik Nasıra vadü vaidi havi bir mektup yolladı. Melik Nasır da pek salâbetli ve kahramanca bir cevap gönderdi.

Önemine mebni her iki mektup tercüme edilmiştir. [1]

[1] Bu Melik Nasır Yusuftur. Şam Eyyubilerinin sonudur. Hulâgûnun ordusu sülhan Suriyeye geldi. İşgal ordusunun başında Ketboğa vardı. Yolda bazı Arap aşiretlerinin çapulu üzerine harbe mecbur oldular. Bunu haber alan Melik Nasır kaçtı. Arkasından giden kuvvet kendisini kardeşi ile tutup Hulâgûye gönderdi. Dımışkta işgal kumandanı İl Sıyan adında birisi idi. Kendisi Hıristiyanları himaye ettiğinden Şamda Hıristiyanlar azîm nümayişler yaptılar. Salipleri ellerinde sokaklarda dolaşarak halkı zorla salibe hürmet ettirdiler. Hıristiyanlık yükseldi. Müslümanlık battı diye nümayişler ettiler. İl Sıyanın kiliselere devamı, Hulâgûye giden Hıristiyan murahhaslarının himaye yarlığı getirmeleri bütün bütün Hıristiyanları şımarttı, Türbelere, camilere şarap döküyorlardı. Müslüman alimleri toplanup kalede bulunan İl Sıyana şikâyete gittilerse de yanında bulunan Hıristiyan papaslarının hakaretine uğrayıp kovuldular. Kadı Muhiddin Hulâgû tarafından Şam ülkesine kadılkudat tayin edildi. Kadı için Hulâgûdan gelen ferman camide okundu. İl Sıyan bizzat bu merasimde bulundu. Orta yerde hatunu bir sandalyada oturuyor, sağ ve solunda İlsıyan ile kadı bulunuyordu. İşte bu gürültüler içinde Mısır hükûmetini eline geçiren Aybeyin kölesi Melik Muzaffer Kotuz adındaki Türk, Ketboğayı Aynicalût civarında bozdu. Kendisini ve oğlunu esir ederek öldürdü. Bu haber Dımışka ulaşıaca İlsıyan geceleyin kaçıp gitti. Hulâgû Ketboğanın ölümünü duyar duymaz yanında esir olarak bulunan Melik Nasırla kardeşini idam ettirdi. Hulâgû'nun bir karısı Kerayit Hıristiyanlarındandı. Hıristiyanlara karşı yapılan bu fazla cemilelerde onun tesiri vardı.

«Suriyeliler bu Kotuzun heykelini yaptılar mı aceba?»

Zeyli kitabülravzateyn

Hulâgû'nun Melik Nasıra yazdığı mektubun Arapça metni Aksarayî tarafından Farsçaya çevrilmiştir. Biz de Türkçesini yazıyoruz. Mukaddimeden sonra: Melik Nasıra, Cemalettin Yağmura, Alâeddin Kaymaza, Hüsamettin Kaçmaza ve sair Şam beyleriyle ordu kumandanlarına:

Malûmdur ki biz Tanrının ordusuyuz, bizi kendi gazabından yaratmıştır. Gazap eylediği kavimler üzerine bizi musallat eylemiştir. Geçmiş kavimler ve bu gün bizim yok ettiklerimiz size ibret olmalıdır. Başkalarının başlarına gelenlerden öğütlenmeniz lâzımdır, arlanacak günler çatmazdan önce mukadderatınızı bizim ellerimize terketmelisiniz, eğer böyle yapmazsanız olanlar ve olacaklar sizin hatanızdan ileri gelmiş olacaktır. Biz elemle-

rinden, kaygılarından ağlayıp sızlayanlara acı duyanlardan değiliz. Bizden zulüm görenlerin şikâyeti boştur. Tanrı merhameti bizim damarlarımızdan koparıp çıkarmıştır. Dünyayı altüst etmek için bizi yer yüzüne salmıştır. Bizim sürülerimize katılmayanlara eyvahlar olsun! Bizim satvetimizden korkmayan kim vardır? Şehirleri harap eden biziz. Bir çok müslümanların çocuklarını biz yetim bıraktık. Yer yüzünde fesat tohumunu biz ektik. Başım ve başbuğum diyenleri biz öldürdük. Nereye kaçarsanız, hangi kaleye sığınırsanız size bizden kurtuluş yoktur. Oklarımız size ulaşır. Bizim yüreklerimiz taştan katı, askerlerimiz kumdan, çakıldan çoktur. Bizden aman dileyenler emin ve esen kalır. Bizden yüz çevirenler ziyan eder, pişman olur. Bizim hükûmetimize, bizim komşuluğumuza dahil olanlara kaygı, bun yoktur. Eğer siz müslümanlar bizim şartlarımızı, tekliflerimizi kabul ederek itaat ederseniz emirlerimiz sizin emirleriniz, servet ve mallarımız sizin servet ve mallarınız olur. Eğer muhalefet eder, azgınlıkta sebat ederseniz kendinize suç bulunuz. Bize hiç gücenmeyiniz. Şimdi korkan ve uyan melâmetten ebediyyen kurtulmuş demektir. Şunu iyi biliniz ki kaleler bizim önümüze duramaz, bizim askerimiz ölümden korkmaz. Sizin bizim aleyhimize olan dualarınız asla kabul edilmez. Çünkü siz haram yiyicisiniz, bid'at sahibisiniz, gerçek imandan uzaklaşmışsınızdır, cemaati terkediyor, fisk ve fücuru iffet ve doğruluğa tercih eyliyorsunuz. Size zilleti müjdelerim Fasik olduğunuz bizce müsbettir. İşlerin hakikî müdebbiri olan Allah sizin işinizi onarmayı bize havale buyurmuştur. Sizce çok olanlar bizce hiçtir, sizce yüksek ve aziz sayılanlar bizce çok zelil ve alçaktır. Biz yer yüzünün padişahlarıyız. Şarktan garba değin mülkün sahibiyiz. Aklınızı, idrakinizi devşirerek doğru yola geliniz. Savaş ateşi alevlenmezden, varınız, yoğunuz ve kamunuz yok olmazdan önce makul cevabınızı gönderiniz. Size hakikati vaktiyle bildiriyor, nasihat yolu ile elmas sözlerimizi döküyoruz. Cevabınız gelsin, hükmümüzü ondan sonra vereceğiz. Bakalım ne gûna cevap gelecektir.

Melik Nasırın ve Şam kumandan ve beylerinin Hulâgû hana yazıp gönderdikleri cevaptır. Aslı Arapça olan bu mektubun Aksarayî Farsça tercümesini koymuştur. Biz de Türkçesini yazıyoruz.

Mukaddemeden sonra:

Sizler ki Allahın gazabından yaradılmışsınız, Allahın gazabına lâyik olanlara Allah tarafından musallat edilmişsiniz, şikâyetlere karşı yumşamaz, ağlıyanlara, inleyenlere acımazsınız. Hak teâlâ rahmet ve şefkati kalbinizden nezeylemiş imiş. Bunlar baştan başa Şeytanlara mahsus bir takım habis vasıflardır. Sültanlara, Padişahlara yakışan seciyeler değildir. Bütün emirlerinizin, nehiylerinizin ruhu (kul ya eyyühelkâfir) suresinden muktabestir. Bu vasıflarınızla bütün mukaddes kitaplara göre lânetlenmişsinizdir. Biliyoruz bütün müstekreh ve çirkin bir takım sıfatlarla meşhursunuz, Peygamber şerirliğinizi olduğu gibi haber vermiş, kötü ve çirkin hilkatinizi de zamanında zikir ve ityan buyurmuştur. Bizim bir takım bid'atler meydana getirdigimizden bahsetmişsiniz, iymandan uzaklaştığımızı söylemişsiniz, fisk

-u- fücuru sevap ve salâha tercih ettiğimizi yazmışsınız, Biz Firavn gibi hem zalim ve hem hodbin ve mağrur değiliz, biz hakkiyle ehli iymanız. Nezdimizde küfür her aybın fevkindedir. Hamdolsun biz bu ayıptan müberra bulunuyoruz. Kur'anda bize merhamet ve mağfiret vadedilmiştir. Şurası muhakkak ki Cehennem sizin için yaradılmıştır, onun ateşi sizin uğursuz hasetlerinizle alevlendirilecektir. Bizim müthiş darbalarımızı şark ve garp tanır. Süvarilerimiz atlanınca arslan kesilir, atımız sıçrayınca ulaşır, kılıçlarımız savaşlarda pek keskin, oklarımız pek delicidir. Bizim zırhlarımız dağlar değil göğüslerimizdir. Yüreklerimiz tehditten korkmaz ve ürkmez, Size karşı isyan bize ayniyle ibadettir. Eğer sizi öldürürsek ne âlâ! Ölürsek çennetle aramızdaki mesafe pek yakın olduğundan ne mutlu! Gönüllerimiz dağlar gibi, askerlerimiz kumlar gibi diyorsunuz. Sürü ile koyunların kasaplara hücumu neye yarar? Küçük bir ateş dağlar kadar odunu mahvedebilir. Kulunuz Melik Nasırın, Yağmurun, Taştımurun ve sair Şam beylerinin ve ordu kumandanlarının size selâmları vardır... [1]

Sultan İzzeddin padişah Hulâgûnun Bağdattan dönmesi üzerine (657) Konyadan kalkarak doğruca huzura gitmeği düşündü. Sahip Fahrettin Aliyi emiridadlıktan saltanat naipliğine çıkardı. Bütün devlet işlerini onun kifayetli eline bıraktı. Sultanın maiyetinde büfün devlet ululları olduğu, ve hesapsız sunular, armağanlar bulunduğu halde Konyadan hareket ettiler. Biraz sonra Irak ülkesinde bulunan Hulâgûnun huzuruna ulaştılar. Hulâgû, Selçuk ailesinin yüksek mevkilerine hürmet ederek Sultanı hususî meclisine kabul etti. Onu bütün tümen beylerinin

---

[1] Bu iki mektup dikkatle okunursa mühim neticelere varılır.

Her iki tarafta hakim Türklük ve Müslümanlıktır. Propağanda için İslâm ruhu, öğünmek için Türklük ruhu hakimdir.

Hulâgûnun mektubunda karşıdakilere tesir yapmak için Peygamberden rivayet edilen şu hadise yapışılıyor. Bu hadisi biz Divanı lûgatittürkün cilt 1 sahife 249 unda görürüz. Gûya Allah Peygamberin ağzından şöyle demiş:

İnne li cünden semmeytühümüt Türk ve eskentühümülmaşrık, feiza gadeptü alâ kavmin sallattühüm aleyhim.

(Yani benim bir ordum vardır, onlara Türk deye ad vermişimdir, ve onları şarkta kondurmuşumdur.

Bir kavme gazap ettim mi derhal onları üzerlerine taslit ederim.)

İşte Hulâgûnun mektubundaki ruh bu hadisten alınıyor. Hulâgû ne Aarapça bilir ne de Müslümandır. Onu yazanlar yanındaki Türk âlimleri, Türk beyleridir.

Allahın gazabına liyakat kazananlar için de İslâmî bir takım cürümler uydurulmuş. Fisk ve fücur, zafı iyman ve saire gibi...

Beri tarafta da yine Türklük hakkında söylenmiş sözlerden istifade ediliyor. Ezcümle şu şiirden:

Ve fityetün min cüyuşittürki matereket
Lirra'di kerratühüm savten ve lâ sıyta
Kavmün iza kubilû kânû melâiketen
Hüsnen ve in kutilû kânû afarita

Yani bir Türk ordusu ki savaştaki kerrü ferleriyle gök gürültüsüne sıyt ve savt bırakmamışlardır. Karşı karşıya gelip görüşürseniz bir sürü meleklerdir. Cenk meydanında ise birer ejder kesilirler.

Türkün hakikî vasıfları bunlardır. Peygamberin kıyamet alâmetlerini sayarken (Yüzleri örste döğülmüş kalkan gibi, gözleri küçük, burunları yassı, ayakkapları kıl, Türkten bir kavim Müslümanlara saldırmadıkça kıyamet kopmaz.)

Deye söylediği hadis ey Moğollar sizin çirkin hilkatinizin tasviridir. Diyerek İslâmın Türk fizyonomisini karıştıran rivayetlerini de açık bir surette tebarüz etlirmiş oluvorlar.

üstüne geçirdiler. Anadolu tahtını gene onun üzerinde kararlaştırdılar. Bu husus için yarlıklar ihsan eylediler.

Aynı günlerde Sultan Rükneddin, Muineddin Pervane ile başka yoldan ulaştılar. Rükneddin de padişahın ikramlarına nail oldu. Muineddin Pervane saltanat hususunda mukaddimeler yapmağa koyuldu. Her iki kardeşin bulunduğu anda padişah huzurunda söylediklerinden birisi şu idi:

Müslümanların şeriatinde hüküm şöyledir: Bir adam ölüp te iki oğul bırakırsa bıraktığı mal ve mülk o iki kardeş arasında yarıyarıya üleşilir. Anadolu hükümdarı Giyasettin bugün ölmüş bulunuyor. Onun bırakmış olduğu saltanat iki kardeş arasında üleşilmek suretiyle adalet yapılabilir. Bu iki öz kardeş yarıyarıya devlete sahip olurlarsa devlet işleri daha yolunda görülür. Padişaha daha çok yaranmak ve yaklaşmak için birbirinin gereçine çalışırlar, memleketin umranını artırmış olurlar dedi.

Padişah bunun üzerine eski yarlığı iptal eyledi, her iki biraderin Anadoluya yarıyarıya sahip olmasına karar verdi. Kayseriye hududundan ta Antalya kıyılarına kadar uzanmak ve merkezi Konyada olmak üzere İzzeddine, Danişmend ili Sivastan Sinoba, Samsun kıyılarına değin de Rükneddine veriliyordu. Kendi ihtiyaçlarına ve adamlarının ihtiyaçlarına sarfedildikten sonra artan varidatla padişah için de bir takım taahhütlerde bulundular. Anadolu maliyesini aşağıda gösterildiği gibi mukataa ve iltizama aldılar.

Yirmi tümen nakit, beş yüz top kumaş, bin kıt'a zerkûbî, beş yüz at, beş yüz katır kesim olarak vereceklerdi. Bu karar yarlık ile de teyit edildi. Lûtuf ve nüvazişler içinde döndüler. Sultan İzzeddin merkezi olan Konyaya gelip tahta oturdu. Baba Şemseddin Tuğraî sultanın dönüşü akabinde kulluk arzeylemek üzere Hulâgûnun huzuruna geldi. Pek çok hürmetler gördü. Moğol ordusunun tahsisatlarını artırmağa sebep olan ilk devlet recülü bu oldu. Sultanların yaptığı karzlar gibi pek çok paralar aldı, vezirlik yarlığını alarak geldi. Vezirlik dirliği için Kastamonu sancaklarını tasarrufuna geçirdi. Bir müddet vezirlikte kaldı, servet yapmak kaygusiyle fahiş tahakkümlere başladı. Bu şiddet ve tahakküm kendisine uğurlu gelmedi. O sene içinde öldü. Yaptıkları yanına kaldı, yığdıkları hebaenmensura olup gitti. Padişah (İlhan) hazinesinden aldıkları ödünçlerle yaptığı teahhütleri Sultana bırakarak kendisi yüklendiği mezalim yükleriyle ahirete göçtü.

Bundan sonra vezirlik Sahip Fahreddin bin Hüseynin üzerinde karar kıldı. Naiplikten vezirliğe yükseldi. Sultan kendisine kıymetli hil'atlar, vezirlik şanına yakışacak gereçler verdi. Vezirliğe çok uğurlu ve mes'ut bir anda gelmişti. Ömrünün sonuna değin bu mansıp onun omuzundan düşmedi. Başka hizmetleriyle birlikte tam otuzbeş yıl hüküm sürdü. Fermanlar üzerinde ondan başka birisinin işareti bulunamazdı. Her ne kadar ilim sahibi değilse de devlet umurunu, divan hükümlerini, davaların faslını güzel tedbirlerle ifa eyledi. Uzun zaman vezirlik onunla şereflendi. Cihan onun ihsanlarına doydu. Memleketin her tarafı hayrat ve hasenatiyle süslendi. Mescitler, medreseler, hanikahlar, zaviyeler, hanlar, kervansaraylar yaptırdı. Havas ve avam onun dergâhına koştu. Her bir

kimse onun kapısından mahrum ve hoşnutsuz olarak çıkmadı. Adaşi Hazreti Alinin hilâfeti zamanında Rumca, Farsça tutulan divan defterleri nasıl Arapçaya tahsis edildiyse, Sahip Fahreddin Alinin vezirliği zamanına değin Arapça tutulan divan defterleri, Arapça verilen hükümler Farsçaya çevrildi. Sahip, devlet haznesini, devlet umurunu istediği gibi, olduğu gibi kavrayabilmek için kendi gücünün yettiği bir dille işlerin yürütülmesini emretti.

Böylece Eminüddin Mikâil de müstevfilik mertebesinden saltanat naipliğine yükseldi. Bu mansıp malûm olduğu üzre Sahipten inhilâl ediyordu. Bu zat te ileride tafsilâtı gelecek olan Türklerin ve Cimri'nin ayaklanma günlerine değin bu vazifesinde kaldı. Eminüddin belâğat ve inşada asrının yektası, cömertlikte, ihsanda bütün Selçuk beylerinin muktedası idi. Onun müstevfilik zamanında divana mülâzımlıkla alınmış gençler kudret ve servetin son kertesine yükseldiler; mülâzımlıktan emanet mertebelerine ağdılar.

Bir zaman Celâleddin Harzemşahın kadılar kadısı olan, vezirliği mertebesine çıkan, Taceddin Mûtez bin Mücirüddin, ilk defa olarak Hulâgûnun İlhanlık kesimlerini tahsil için Tüklük Bahşi ile birlikte Anadoluya geldiler. Bunlar Hulâgûnun haznesinden yapılan karzlarla, yarlık hükmünce deruhte edilen kesimleri bahusus Sahip Şemseddin babanın karz ve kesimlerini tahsil edeceklerdi.

Sultan İzzeddin, Künd İstablinin saçma rey ve tedbirleriyle Konyayı bırakarak Antalyaya çekilmişti, bir müddet Gurgurumdaki Kubadabadda kalmıştı. Taceddin Mûtezle, Tüklük Bahşi Sultanın yanına giderek para talebinde bulundular, Sultan Antalya hevesiyle mal cem'inden tekâsül eylemişti. Mütehakkimane cevaplarda bulundu. Kardeşim Sultan Rükneddin yolunuzun üzerinde bulunuyor. İlk önce ondan tahsil edilmesi lâzımgelir. Biz de o vakta kadar hissemize düşen parayı tedarik etmeğe çalışırız dedi. Hep bunlar o kâfir Künd İstablinin kötü tedbir ve reylerinden ileri geliyordu. Sultanı saltanat merkezinden uzaklaştırılmış, iş -ü- işret içinde devlet işlerlni yüzüstü bırakmışlardı. Bunun üzerine Taceddin Mûtez mal tahsil etmek için adamlarını Sultan Rükneddinin yanına gönderdi. Memurlar sultan Rükneddinin yanına ulaşınca Muineddin Pervane büyük bir nezaket ile kendilerini karşıladı. Bir çok hediyelerle hepsini de memnun eyledi. Sultan İzzeddinin saltanatı merkezini terkederek Antalyaya gidişinden maksadı Uç Türkleriyle birleşerek isyan eylemek olduğuna da bu adamları kandırarak öylece ve hep birlikte Taceddine arza muvaffak oldu. Sultan İzzeddinin böyle bir niyet ve maksadı olmamakla beraber bu tezvirlerin yapıldığı sırada Uç Türklerinin başbuğlarından olan Mehmet bey ile sultan İzzeddin ve Künd İstabli arasındaki düşmanlık harbe kadar varmış, Alâiye ile Antalya arasında sultanın askerleriyle Mehmet bey arasında çarpışma olmuş ve sultanın adamları mağlûp bile edilmişti.

Taceddin ve elçiler aldıkları telkin üzerine olmuş olmamış nazara almıyarak yukarıya maruzatta bulundular. Ayrıca Tuğracı Sahip Şemşeddinin ölmüş olduğunu, aldığı karzlarla teahhütlerini karşılayacak hiç bir nesne bırakmadığını da bildirdiler. Gelen

yarlıkta Sultan İzzeddin huzura geldiği zaman bütün umduklarına nail olmuştur, istedikleri bol bol verilmişti, uhtesindeki memleket parçası için de pek az bir şey yüklenmesini hoş görmüştük. İhtiyaçlarını onarmak için hazneden karzlar verdik, ferağat köşesine çekilince bütün bu iyiliklerimizi unuttu. Tahsil için kendisine müracaat eden elçilerimize iltifat bile etmedi. Ne Anadolu dolayısiyle taahhüt eyledikklerine ve ne de karz olarak haznemizden aldıklarına mukabil bir şey göndermedi. Şimdi eğer balık olup deryanın dibine dalsa, yahut kuş olup gök yüzüne uçsa bizim elimizden kurtulamaz. Bu hüküm sultan İzzeddine ulaşınca tehlikeyi ve bu gadrin Pervanenin başı altından çıktığını anladı. Uçtan ve Antalyadan hemen Konyaya dönmek, işlerini yoluna koyarak tahsilâta germî vermek, imkân derecesinde tehlikeyi başından savmak hususlarını düşündiyse de iş işten geçmişti. Talih ve zaman müsaade eylemedi.

Elçilerin arkasından Alıncak Noyen dağların taşıyamıyacağı bir ordu ile yürüyüp geldi. Sultan Rükneddin, Muinüddin Pervane ile birlikte ta Azerbaycan sınırlarına kadar kendisini karşıladılar. Ordunun bütün gereçlerini hazırladılar. Ordu göçe göçe Aksaraya yöneldi. Aksaraya muvasalattan önce Muinüddin gizlice Sahip Fahreddin Aliye haber yollayarak Rükneddine taraf çıkmasını temin eyledi. Vezirlik Sahibin uhtesinde olacaktı. Sahibe yarım Anadolunun vezirliğinden ise Rükneddinin elinde birleşecek tam ve bütün bir memleket vezirliği daha cazip geldi. Bundandır ki sultan İzzeddini kendisi için hazırlanan felâketten haberdar etmedi.

Moğol ordusu sultan Rükneddin ile Aksaraya irişti. Sultan İzzeddin Sahip Fahreddini elçilikle sultan Rükneddinin katına yollamıştı. Sahip rüknü devlet sayıldığından onun söziyle bir iş olacak, arada soğukluk bertaraf olarak barış yapılacağından umutlanıyordu. Halbuki sultanın kendisini böyle bir işle karşı tarafa göndermesi onun ekmeğine yağ sürmüştü. Kendi mahvini kendi halâs ve necatı sanmıştı.

Sahip Aksaraya geldiği ande vadedilen vezirlik mansıbını hazırlanmış buldu. Rükneddinin mevkiini takviyeyi en mühim bir vazife bildi. Zavallı Sultan İzzeddin her şeyden gafil Konyanın dışında Ruzbih sahrasında Sahibin haberini bekliyor, geldiğini duyarsa istikbaline koşmak için gözüne uyku girmiyordu. Bilmiyordu ki binlerce kılıç kınlarından çekilmiş kendisini pusuda bekliyordu...

Nihayet Alıncak ve Sultan Rükneddin ve başkaca beyler hususiyle Muinüddin Pervana Aksaraydan gecelikle ve sür'atle çıktılar. Öyle ki seher vakti Obruk hanına ulaşmışlardı. Sultan İzzeddin bir takım emarelerden sırra vukuf peyda eylemiş, Moğol ordusunun vahimesiyle kaçarak İstanbul tarafına yönelmiştir. Vaktin, halin musaadesi derecesinde mücevheratından ve kıymetli varlığından ancak bir kısmını götürebilmişti. Emir - i - ahuru Uğurlu, şarapsalârı Hüsameddin, Hacı Baba ve başkaca bazı beyler Sultanın hizmetinde sebat göstererek birlikte gittiler. Sabahleyin Moğol ordusu Sultanın çadırları yanına geldiğinde orasını insandan bomboş buldu. Ayni sür'atle ordu Sultanın arkasına düştü. Alâiyeye kadar giden asker Sultandan hiç bir eser bulamadı.

Sağ ve salim İstanbul diyarına ulaşmıştı. Rum hükümdarı kendisini karşıladı. Tam bir hürmet ve ikramda bulundu. Sultana ve oğulları Giyaseddin Mes'ut ve kardeşlerine şahane yerler hazırlattı. Adamları da derecelerine göre yerleştirildi. Bütün ihtiyaçları mükemmel surette hazırlandı. Sultan İzzeddin böylece o dehşetli vartadan kurtularak büyük ve geniş bir ferağatle İstanbula yerleşti.

Sultan Rükneddinin yalnızca Konya tahtına geçmesi:

Sultan Rükneddin bu yıl içinde saltanat merkezi olan Konyada yalnızca tahta oturdu. Adına beş nöbet vuruldu. Cülus müjdesini bütün memlekete yaymak için bu gibi işlerde mehareti sınanmış kimseler seçilerek etrafa gönderildi. Bundan sonra sultan Rükneddin müslüman ve Moğol askerleriyle uç vilâyetlerine gitti. İstanbul sınırlarına değin bütün vilâyetleri dolaşarak Türk mütegallibesini teftiş eyledi. Uç vilâyetleri serdarları olan Mehmet beyi, Salur beyi, İlyas beyi ve başka Türk ulularını yakalattı. Muinüddin Pervane güzel tedbirleriyle bütün Selçuk vilâyetlerini avucu içine almış oldu. Antalya ve Alâiye kalelerine emin gütvaller seçildi. Uç işleri yoluna konduktan, Türk vilâyetleri tamamiyle ele geçirildikten sonra hükûmet merkezi olan Konyaya döndüler.

Mühim hadiseler:

Bu yıl içinde zuhur eden mühim vak'alardan birisi Ermenâk taraflarındaki Türk beylerinin ayaklanmasıdır. Bu beylerin adları Karaman, Zeynelhaç, Bunsuzdur. Yirmi bin atlı ile Konyaya geldiler Maksatları Sultan İzzeddini yeniden tahta getirmekti. Moğol ordusu yaylaklarında dağınık bir halde bulunuyordu. Bunu fırsat sayarak Konyayı ele geçirmek istediler. Muinüddin Pervane elde hazır ve pek az Sultan askerleriyle karşılarına çıktı, Kâvle sahrasında çarpışıldı. Türk beyleri çetin bir mukavemet gösterdiler. Her iki taraf dineliyordu. Sonunda Türk ordusu bozuldu. Bu kadarlık bir askerle bu fitne ateşini söndürmek imkânsız göründiyse de Allahın inayeti, memleketin yardımiyle Sultanın askeri muzaffer oldu. Düşmanlar menkûp ve mağlûp oldular. Başbuğlarından Zeynelhaç ve Bunsuz tutsaklar arasında idi. Her ikisi de Konya çarşılarında dolaştırıldı. Halk üzerlerine hücum ederek tutsaklara sille, tokat vuruyorlardı. Bir kaç gün sonra hepsi de darağacına çekilip öldürüldükten sonra gövdeleri Konya sarayının burcuna asılarak okçulara hedef yapıldı. Bu zorlu ve çetin hadisenin kolaylıkla bertaraf olması ilerdeki muvaffakiyetlere mes'ut ve uğurlu bir başlangıç sayıldı. Bir takım becerikli adamlar vasıtasiyle memleketin her bucağına fermanlar yollandı.

Devlet ulularının menkûbiyeti:

Bu yılın içinde zuhur eden hadiseden töhmetli bazı devlet ululları nikbete uğratıldı. Türklerin ayaklanmasında bunların elleri olduğu ileri sürülüyordu. Necibüddin Müstevfi diyanet ve takva sahibi bir zat idi. Malî işlerde büyük bir kifayete sahipti. Abdülhamit oğlu Kıvamüddin Eşher Anadolu sudûr ve eşrafının ulularındandı, kadıasker, her ilimde mütebahhir, fazileti müsellem bir âlimdi. Her üçü de Sultanın gazabına uğratılarak öldürüldü.

Devlet mansıplarına girenler:

Tacüddin Mûtez vezirlik rütbesiyle

Anadolu emvalinin ve devlet işlerinin İlhan namına müvekkili idi.

Yarlık hükmünce Kastamonu onun ikta'ı iken kendi arzı üzerine Aksaray ve Develu da ona tefviz olundu. Bu Tacüddin vezir oğlu vezirdi. Babası kadı Müciruddin, Celâleddin Harzemşahın vezirlerindendi. Alâeddin Keykubadın hizmetine oradan gelmişti.

Müstevfilik Mecdüddin Mehmede verildi. Bu vazife maktul Necibüddinden inhilâl etmişti. Eşrafı memlekete Celâleddin Mehmet Bin Emirülhaç, Beylerbeyliğe şecaatiyle maruf Hatır oğlu Şerefeddin Mes'ut getirildi. Büyük iktalardan olan Niğde ona verildi. Uç beylikleri Sahip Fahreddinin oğulları Taceddin Hüseyin ile Nusrateddin Hasana tefviz olundu. Kütahya, Sandıklı, Gurgurum, Akşehir varidatı Sahip oğullarına tahsis edildi. Ünlü: ümeradan Bahaeddine de sevahil kumandanlığı verildi.

Saltanat naipliği evvelce de söylediğimiz gibi Eminüddin Mikâilde kaldı. Birbirine dayanarak devlet işlerini yürütmeğe başladılar. Ancak bu dürüşmeler birbirini kovalayan kargaşalıklar önünde ruzgâra maruz çırağ gibi idi.

Ali Bahadır Engürü ve Kengırı taraflarında huruç eyledi, bir zaman buralarda huzur ve sükûn tezelzüle uğradı. Hurmaoğlu Danişmendelini elde etti, Kastamonuda başka karışıklıklar koptu. İmrahur Esedüddin salime kalesine sığınarak Aksaray ve civarını altı ay fitne ve suriş içinde bırakrı.

Kırşehir vilâyetini Nureddid Cacaya tevdi eylediler. Muhim bir kuvvetle Esedüddin üzerine giderek muhasara eyledi, kalesiyle birlikte onu kaletti. Ona uyanlar da birer birer yakalanıp öldürüldü.

Abakahanın cülûsu :

663 yılının Rebiülahır 19 Pazar günü bütün dünyayı emrü nehyine ramleylemiş olan Hulâgû da dünyaya gözlerini yumdu.

Hulâgûdan sonra cihan padişahlığı Abakahana intikal etti. Abakahanın adaleti son derece idi, bütün cihanın fazılları onun medhü senasına koyuldular. Derler ki Erran hezare kumandanlarından birisinin bir evden bir koyun gasbettiğini duyunca o kumandanı dört parça ettirdi. Huylu Sahip Şemseddin onun zamanında da sahibi divan oldu:

Sultan Rükneddine gelince:

Rükneddin cesur, güzel yüzlü, boylu boslu, iyi bir süvari idi. Öyle ki nazarında eniş yokuş birdi. Ancak akıllı ve ferasetli bir insan değildi. Biniciliği o derecede idi ki Aksaray kalesinin on beş ayak merdiveninden atiyle çıkar ve öylece inerdi. Kendisini bu yolda hareketlerden menetmek istiyenleri dinlemezdi.

Bu yıl içinde Muinüddin Pervane Sinobun fethi maksadiyle Niksarda, Samsunda ordu tahşidiyle meşguldu. Sultan kendi hava ve hevesinde, iyşü nuş içinde idi. Bir takım türedi yakınlarının tahrikiyle devlet adamlarına pek müstebitçe davranıyor, bu yüzden bir çoklarının nefretini celbediyordu. Sultan İzzeddinin dayısı olan Kirhayı Bürdul (Burdur) kalesinde mahpus iken kendisi hakkında siayette bulunmuş diye parçalatmış, cesedini köpeklere attırmıştı. Halbuki bunun kızı Sahip Fahreddinin oğlu Taceddin Hüseyinin zevcesi bulunuyordu. Bu faciadan Sahip Fahreddin ve oğulları

vehme ve tereddüde düşmüşlerdi. Yine bu günlerde Sahip Fahreddine kakıyarak gayet sert hitaplarda ve tehditlerde bulunmuştu. Hatir oğlu Şerefeddine bir mesele dolayısiyle o derece gazap eylemişti ki ancak Sahip Fahreddinin tavassutu ile ve yirmi bin altın vermek şartiyle canını kurtarmıştı. Böylece Taceddin Mûteze de taahhütlerin mutalebesi yüzünden unfile muamele eylemişti. Bir çokları birer bahane ile tagayyüp ediyorlardı. Bir gün Aksarayda Taceddin Mûtezin huzurunda bir toplantı yapıldı. Gizlice vaziyeti Pervaneye bildirdiler. Sinop fethi dolayısiyle Sultanı ihmal eylediği bahanesiyle bazı mukarriplerin sultanı kendi aleyhine teşvik ve tahrik eylediğini arzeylediler. Onun da içini bozdular, bu kabil karışık hayalât içerisinde Sinop fethi ile meşgul oldu.

Sinop metin bir kaledir. Bir parçası karaya, bir parçası denizedir. Gemilerin uğrağıdır. Pervane Niksar ve Danişmend vilâyetlerinden topladığı dört bin kişilik bir süvarı kuvvetiyle kalenin önüne geldi. Canikten bir çok frenkler Sinoplulara yardıma gelmişlerdi. Kale Canik ümerasından birisinin idaresinde idi. Uzun müddet mukavemet eyledi. Muhasara esnasında iki taraf kuvvetlerinden hayli zayiat oldu. Kara tarafından kalenin düşürülmesi mümkün olmadığını anlayınca gemilerle bin kadar muharip deniz tarafından gelerek hücum etti. Böylece şehre girildi. Bu mühim fetih Pervaneye nasip oldu. Kale sahibi ve başka kumandanlar savaşta öldüler. Kiliseye çevrilmiş olan mescit tekrar mescide ifrağ edilerek islâm âyini yapılmağa başladı. Muinüddin Sinopta dahi âli imaretler kurdurdu. İncil yerine kur'an, çan yerine ezan sesi yükseldi. İslâm şiarları bütün şaşaasiyle yeniden başladı. Pervanenin huzur ve itminanı takviye edilmek, huzurun avdeti temin edilmek üzre Sultan tarafından cemilekârane menşurlar gönderildi. Sinop kendisine temlik olundu. Menşur pek beligane yazılmış, Muinüddinin gönlü alınmak için pek çok mübalağa edilmişti. Bununla beraber içindeki ukte zail olmuş değildi. Vehmi icabı tedbir almaktan geri durmadı. Sultana karşı muhalif olan başka büyüklerle de ittifak ederek Sultanın mahvü izalesi için Âlihazret'ten mezuniyet ve ruhsat kopardılar. Sultan nefsanî şehvetleri içinde müstağrak bir halde ve düşmanlarının hile ve gadrinden tamamiyle habersiz bulunmakta idi.

İstanbula yerleşen İzzeddin Keykâvüsün hapsedilmesi:

Bu sarsıntılar ve gürültüler içinde kapağı İstanbula atan Sultan İzzeddin Keykâvusun huzur ve sükûn içinde tamah dişleri keskinleşti. İmrehuru Uğurlunun iğvasıyla bir av sırasında İmparatoru öldürerek Bizans tahtını elde etmek sevdasına düştü. Bu belki iyi ve güzel bir düşünce idi, ancak tedbirleri Allahın takdirine uygun gelmedi, aralarında bulunanlardan birisi bu sırrı faşeyledi. İmparator bundan haberdar olunca asksrlerinden bir kısmı ile Sultanı tutturup kalelerinden birisine hapsettirdi. Adamlarını öldürmeğe koyuldular. İmrahur Uğurlu Ayasofya kilisesine sığındı. Bu mabede sığınan bir hıristiyan ölümden kurtulurdu. Bunun için Uğurlunun yalnız gözleri çıkarıldı. Kalanlar hapsedildi.

Sultan İzzeddinin kurtarılması:

Bu sıralarda Kıpçak hanı bulunan Berke Sultan İzzeddinin teyzesi kocası idi. Hatun kocası olan Berke hanı mahpusların kurtarılması için kandırdı, hanedanlarından Kutluk Melik adında birisi ile bir miktar asker yolladı. Bu zat ordudan müteaddit kez Bizansa elçilikle gitmiş olduğundan girip çıkacağı yerleri mükemmel biliyordu. Deniz yoliyle İstanbul yakınlarına geldiği zaman hiç bir kimsenin haberi olmamıştı. Ansızın mahpusların bulunduğu kalenin kapısına dayandı. Kale halkından Sultanı istedi ise de vermemekte inat edildi.

Bunun üzerine kale etrafındaki bağların, bahçelerin, ekinlerin yakıp yıkılmasına, civarda ele geçenlerin öldürülmesine başladılar. Kale halkı ister istemez Sultanı çocuklariyle, ve başkaca mahpus bulunan adamlariyle Kutlu Melike teslim ettiler. Ayni yoldan Kırıma geçip geldiler. Berke hanın katına gidiyorlardı. Han pek şefkatli bir zat idi, Sultan ulaşır ulaşmaz kendisine bir kuvvet koşarak Anadoluya gönderecek, babasının tahtını ona tekrar alacaktı. Sultan orduya yaklaştığı sırada Berke han öldü. Memleket ulular Berkenin ölümünü Sultanın kutsuzluğuna verdiklerinden geri çevrildi.

Sinobun tam karşısında olan Kırımda oğullariyle yerleştirildi. Oranın mahsulâtı, varidatı Sultanın ve çocuklarının masraflarına tahsis edildi. Orada bir Sultan gibi saltanat türelerini yaşatıyor, hademü haşemi ile bayağı bir saltanat sürüyordu.

Rükneddin Kılıç Arslanın zehirlenmesi:

Muinüddin Sinobun fethinden, Danişmend elindeki mühim işlerini gördükten sonra aldığı yarlık hükmüne tevfikan ilk önce tümen emiri Napşi nın yaylağı olan Kırşehir tarafına, oradan da Moğol ordusu ile Aksaraya gitti. Elçiler Sultanı karşılamak üzre gittiler. Napşi Anadolu işlerini yoluna koymak üzre Uç tarafına hareket etmiş bulunuyordu. Sultan da onu karşılamak üzre Aksaraya geliyordu. Napşi Eyyuphisara ulaşınca Sultan Kırşehrine geldi. Moğol kumandaniyle görüşmezden önce Pervane gelmiş Sultanla aralarında müellim lâflar, ürküdücü konuşmalar olmuştu. Pervane pervasız olarak Sultanın önünde sert sözler söylüyordu. Sultan pek müteessir olarak Pervaneye serhoşmusun nesin, bu sözler ne oluyor diyecek oldu. Evet senin yakışıkşız işlerin beni serhoş eylemiştir. Seni Burdul (Burdur) kalesinden ben çıkardım, seni sultanlığa ben getirdim, benim bu hizmetlerimin hukukunu tanımadın gibi çirkin, acı ve sert sözlerle karşılık verdi. Moğol kumandaniyle görüştükten sonra Sultan Aksaraydaki sarayına geldi. Sahip Fahreddin Sultanın mevkibinde, Pervane ise Napşi'nin alayında idi. Bunlar şehrin dışından geçerek Kulkul suyu ovasına kondular. Daha gün doğmadan Sultan Pervanenin ziyafeti bahanesiyle çağrıldı. Sahip ve ümera Sultan Napşi'nin yanına gitmek zaruretindedir, kendisi de oraya gelsin dediler. Sultan Napşi'yi memnun etmek gayesiyle atına bindi. Davetçilerin tavru hareketinden kendi ayağıyla felâkete gittiğini hissediyordu. Gaflet

gözlerini bağlamış, aklü basiretin hükmü kalmamıştı. Napşi'nin otağında içilen içkiler onu kendisinden geçirmişti. Sabahleyin zehirli şarapla dolu sağrağı sundular.

Rükneddin o anda ecel kâsesini içtiğinin farkına vardı. Sağalmak için şehre dönmek istedise de mani oldular. Ve orada can verdi. Sabahleyin Sultanın şerhoşluk dolayısiyle hastalandığını yaydılar. Ölüsünü bir mahfeye koyarak Konyaya yöneldiler. Nasıl öldüğünü ve öldürüldüğünü bütün halk sezdiği halde kimse hakikati söyliyemedi. Herkes bu faciaya için-den ağladı.

ŞİKÂRÎ TARİHİ

[Üstü birinci sayıda]

Ezincanip Sultan duyup bihuzur oldu. Hacibeyler ve emir Musa eyder fırsat elde iken helâk eylemedin. Şimdengiru kabil olmaz. Ravi eyder Karaman, askerin cemidüb Kayseriyeye geldi. Ertena, Sultan ziyade bihuzur oldu didi. Karaman eyder varub buluşuruz. Hemen yirmi sekiz bin erle Konyaya geldi. İrte divana girüb pişkeş çekti, Sultanın dizin öptü, aldığı kalelerin anahtarlarını arzeyledi. Sultan iltifat eylemedi. Karaman kakıyub yirmi sekiz bin er ile geçüp gitti. Ravi eyder bir sebep dahi bu oldu ki Larendeyi sultandan mekân edinmek için rica eyledi. Sultan, iki pare makbul şehrim vardır, anın dahi birin sanama vereyim, Larende atam dedem tahtıdır dedi. Karaman kakıyub gitti. Sultan korktu. Süleyman paşa eyder hasut sözüne uydun, zira Karamanın sana hiyaneti yoktu, eğer olaydı üç gün içinde cümle mülkünü zapteylerdi, amma Hacıbeyler sözüne uydukça ziyan eylersin. Ezincanip, Karaman, Ermenâke gelüp safaya başladı. Melik arslan Ermenâke gelüp Karamana eyder ey Karaman, cümle fesat Hacı beylerindir diyüp divanı Sultanda söylenen sözleri beyan eyledi. Karaman fırsat gözetti. Ravi eyder Larendeyi Emir şahla Hacıbeyler isterlerdi. Sultan Larendeyi Hacıbeylere verdi. Hacıbeyler gelüp zapteyledi. Karamana haber oldu ki Larendeyi sultan Hacıbeylere vermiş, Karaman heman av behanesiyle Ermenâkten sürüp Larendeye geldi. Hacıbeyler duyup istikbal eyledi. Karaman Hacıbeyleri görünce arslan gibi kapup berdar eyledi. Ana mensup olanları da kırup şehri zabteyledi, gördü ki bir ab - ü - havası güzel şehirdir, emreyledi azîm bir saray bina eylediler. Şehirliye riayet ve adalet eyledi. Larendede altı yıl sakin oldu, taht edindi. Sultan duyup bihuzur oldu. Etraf ve eknafa mektuplar salup asker topladı. Germeyan geldi, İsfendiyar geldi. Ravi eyder, Antalya ol zamanda kâfir elinde idi. Müslüman elinden alınmıştı. Her zaman Frenk asker çeküp Beyşehrine gelince yağma ederlerdi. Şikâyetçi dünyayı tutmuş idi, Teke paşa dahi sınup sultana gelmiş idi. Sultan vezirleri cemidüp, "hasım iki yerden zuhur etti, kangı canibe gidelim„ didi. Didiler ki padişahım, Karamana müdara idüp riayet kılalım, anı frenge gönderelim, biz safa üzere olalım, o varup frengi dağıta, bizim gönlümüzdeki Karamanda yoktur dediler. Süleyman paşa eder padişahım lâyık olan budur, zira Karamanın başında asker çoktur ve hazne çoktur, müdara lâzımdır, iki düşmanla cenge kadir değiliz. Sultan buyurdu Karamana muhabbetname yazdılar, hil'at ve kılıç yirüp Süley-

man paşayı dört vezirle bile Karamana gönderdiler. Karamana haber oldu ki Sultandan ilçi geldi. Karaman emreyledi, Türkmen ve Kürdistan ve Moğol ve Oğuz beyleri cümle istikbal eyldiler.

Bir saraya kondurdular, irtesi ziyafet eylediler. Süleyman paşa Muhabbetnameyi ve hil'at ve kılıcı Karamanın önüne kodu, nameyi okuyup mefhumun bildi. Karaman eyder «Sultan'ın her hizmeti can ve baş üzerine, bizim isyanımız yoktur, Sultan müfsit sözüne uyar, Hacibeyler hasmım idi, buldum, öldürdüm, neye bihuzur olur, eğer Larende ise muradı cümle mülküm onundur.» Süleyman Paşa eyder «kâfir elinden vilâyet harabe varmış, bakup durmak insaf değildir, lûtuf idüp bu hizmeti geregesin. Karaman el başta koyup ber ser-ü-çeşim diyüp Hamid beye buyurdu, cümle hazir ve gaib asker cemidüb ikiyüz yirmi merdi meydan, dört bin demir donlu asker ile kalkup Devletşah ve Babuk hanı on bin er ile Moğol askerin evvel gönderdi. On bin asker ile Aydın ve Kaya bey ve Melikarslan gitti, dokuz bin Türkmen ve Oğuz kavmiyle Bayburd ve İmadüddin gitti, sekiz bin Kürd dilaverleriyle Haci Bahaeddin oğlu Menteşa bey gitti. Mirza bey, Kosun bey, Hamid bey ve Ertena bey ve on yedi bin davûdî zırhlı er ile Karaman bey Süleyman paşa ile vedâlaşub tabl - u - nekkaresin döğerek Mut şehrine geldi, andan göçüb Gülnara geldi, andan Mamûrıye önünden Manavgat diyarına geldi, andan göçüb menzil bemenzil Gölhısar önüne kondu. Sahra bargâhla doldu. Seraperde - i - karaman kurulub ikiyüz altun ve gümüş kürsü koydular. Karaman geçüb oturdu. Cümle Moğol, Türk, Türkmen beyleri gelüb karar eyldiler. Altı kapucu, dörtyüz serhenk, gümüş yelekli çaşnigirler ile, sumat salub altun, gümüş sahanlar ile türlü türlü nefayis döşendi. Servi kamet mahbublar bade - i - gülgûn getirdiler. Kadeh üçer üçer devir idüb her biri bir mest ejderhaya döndü.

Ravi eyder Gölhısarın bir fitne lâin dizdarı vardı, gelüb Karamanla buluştu. Karaman kâfirlerin yerin süâl eyledi. Dızdar eyder şimdi kâfir askeri filân yerde safadadır. Karaman beylere muştuladi ve hemen baskın idelim, didi. Moğol aşkerin evvel gönderüb kendisi Bulgarın yedi bin piyade senkendaz askerin önüne koyub ve cümle beylerin sağa ve sola alub safi demire garkeyleyüb ikişer yedek ile ve otuzdört bin tündhu asker ile menzil bemenzil yörüdü. Ezincanib kâfire haber oldu. Dişten tırnağa varınca safi demire garkolub otuz sekiz bin kâfir derya gibi çalkandı, bu canibden on bir bin tirendaz Moğol tekbir idüb üstüne yörüdü, iki dağ birbirine dokunur gibi dokundu, âdem narasından, gürz kütültüsünden dünya sarsıldı, ok yağmur gibi yağdı. Bir fasıl Moğol cenkeyledi. Kâfir yigin gelüb Moğol sınmağa başladı. Anı gördüler ki bir azîm toz belürdi. Karaman bey nazar eyledi, sahrayı kan bürümüş, Karaman şimşir sadasın duyub mest pelenk gibi güm güm gümleyüb, tiğin çeküb arslan gibi na'ra urdu. On bin yarar dilâverle Turgud, Bayburd ve Hamid yörüdü, Kayseriye beyi Ertena yörüdü, altı bin dilâver Sivas askeriyle Hacı Bahaeddin ve Menteşa yörüdü. Kâfirin dört yanın alub hay huy ile sahra yankuladı, yerin bir katı asümana çıktı. Kâfirin iki serdarı var idi, birisine Yanko ve bi-

rine Marko dirlerdi; bunlar asker sürüb üç kerre Karaman üstüne yörüdüler, Karaman ol hali görüb, tekbir getirüb yedi bin dilâverle şöyle ikdam eyledi ki kâfirin alemin yıktı. Yanko görüb Karamana mukabil irişüb küte küt gürz cengin eyledi, Karaman heman gayrete gelüb kâfire yine irişüb bir gürz urdu ki yıkub bağladı. Elhasıl on bir gün karışub cenkeyledi, iki canibden yedi bin er toprağa düştü, cenk gittikçe ziyade oldu.

Ravi eyder Karaman Kosunu yanına çağırub eyder biz kâfir ile cenk ederken sen kal'aya bir çare eylesen olmaz mı? didi. Kosun nola can baş üzerine diyüb, dönüb gitti, Malûmdır ki Kosun gâfirden dönüb müslüman olmuştur. Onunla bile iki bin kişi dönmüştür. Ezincanib bu iki bin er ile Kosun kâfir şekline girüb Antalya Kal'asının kapusu önüne gelüb çağrıştılar.

Fsandon [1] namında bir kâfir bekçi koymuşlardı, kapu üstüne gelüb sordu «kimsiz?» didi. Kosun eyder «Kıbrıstan yardım içün geldik, on bin kâfir idik, altı binimiz cenkte kırıldı, iki binimiz gemide, iki binimizi kal'a bekçiliğine gönderdiler». Fsandon inüb kapuyu açdı. Kosun içeri girüb kapuyu bağladi, Fsandona ne kadar bekci vardır deyu sordu. Fsandon eyder beşyüz vardır [2[. Fsandona Kosun bunları hep bir yere cemeyle didi. Kosun işaret eyledi; cümlesin kılıçdan geçirüb kal'ayı zapteylediler. Amma çok hazine çıkdı. Kosun'un bir karındaşı var idi, adına Elvan dirlerdi, onu altıyüz yigit ile kal'ada koyub dörtbin esir çıkarub altıbin er ile leşgergâha geldi. Kâfiri ardından koğub öyle urdular ki kılıç sadası felege çıkdı. bir iyi cenk oldu, kâfir sıngınlık gösterdi. Moğol beylerinden İsmail ağa var idi, Beyşehrinde sakin idi, altıbin Tatar ile gelüb Karamana kul olmuştu. Karaman kâfirin ardınca yiğirmi sekiz bin er ile Devletşahı, Babuku, Atabeyi, İsmail ağayı, Kaya beyi, Aydını gönderûb kendisi Antalya canibine gitti. Zira Kosun fetih haberin getirüb miftahın vermiş idi. Gelüp kal'ayı temaşa kıldı, cümle hazineyi zabteyledi, Kosun ile Melikarslanı miftah ile Konyaya gönderdi. Karaman Gölhısar [1] önüne gelüb iş-ü-safaya başladı. Ravi eyder, kâfir kaçub Görkese geldi, kimi gemiye binub Kıbrısa gitti. Ol zaman kâfirin Görkesten pek kal'ası yok idi. Beyler dahi dönüb Karamana gelüb iş-ü-işrete başladılar. Ezincanib, Melikarslan kal'anın miftahın kâfirden alman bin altı yüz [2] esir ile Sultana arzeyledi. Sultan hil'at virub, muhabbetname yazup Karamana gönderdi. Melikarslan yine Karamana gelüb mektubu ve hil'ati virdi. Eyder: «Ey Karaman! Sultanın sözün beğenmedim, sana bir hile idüb kırsa gerek.» Karaman eyder: «Ben ana kemlik eylemedim, kırarsa emir Hudanındır, nihayet şehid olalim, ne seadet.» Ravi eyder, Sultan Karaman ahvalin vüzera ile mahfi müşavere eyledi, Vüzera didiler ki: «Padişahım hile gerek, yoksa zor ile olmaz.» Teke paşaya Antalyayı virdiler ve bir beyin eline zehir verdiler, bir mektub ile Gölhısar dizdarına gönderdiler. Ezincanib, Karaman iki yuz yiğirmi

[1] Kosun, «Ali Emirî nüshası»
[2] Yüz «Ali emiri»

[1] Güzelhisar «Ali Emirî»
[2] İki yüz «Ali Emiri»
[3] Teke paşa «Ali Emirî»

sekiz demir kuşaklı pehlivanla altun sandalye üzerine oturub bir yanında Moğol beyleri, bir yanında Kürd, Türkmen serverlerile meclis kurub meydana bade getürdüb, Rum, Yunan dilberleriyle raksa girüb kelleler germ, hatırlar nerm olurdu, oğlu Mehmed bey dahi yanında idi. Dizdar lâin her gün arak getürür idi. Bir gün beygelüb [3] zehir mektubun dizdar-ı- bîdine sundu. Dizdar okuyub mefhumun bildi, zehri gizleyüb fırsat gözledi. Amma Karaman kâfir elinden ne kadar mal ve hazine almışsa oğlu Mehmed beye Aydın ve Hamidi bile koşub evi ve avretinin bulunduğu Yergün [1] yaylağına gönderdi. Mehmed bey üçyüz deve yükü cebehane, yüz katır yükü altun, gümüş götürüb bir magaraya mahzen idüb gene Gölhısara gitti.

Ezincanib Karaman beylere destur virüb kendisi tahsili mizaç için Gölhısar önünde işü işrete başladı. Her gün dizdar-ı- bîdin bir şişe arakı ile gelirdi. Birgün lâin geldi gördü. Karaman yal nız oturmuş arak ile dizdar ileri varub düa eyledi. Zehirnâk arakı bir came koyub Karamana sundu. Alub ecel camın nuş eyledi. Aydın bey, Kaya bey, Menteşa bey ve oğlu Mehmed bey yanında idi. İçtiği gibi ciğerin pare pare eyledi. Karaman kıssayı hemen bildi, ah eyledi, hemen hançer çeküp Dizdarı tuttu, hay mel'un kıydın bana diyüb hançer ile şöyle vurdu ki bir yüzünden bir yüzüne çıktı, kendi dahi yıkıldı. Çi faide ta ezelden takdiri kalem böyle imiş. Beyler feryat idüb yakaların çakeylediler. Karaman gözün açub eyder ey beylerim gayret idüb oğlumu düşman eline virmiyesiz, ve ey oğlum sen dahi cehdidüb kanımı Sultana komıyasın. Canı azizin Hakka teslim eyledi. Ezincanib beyit:

Sunub camı ecel saki-i- devran
Alub nuşeyledi ahir Karaman
Güca Keyhüsrev-ü- Hakan-u- Fağfur
Ki ber mülkü cihan darend menşur
Güca Daray-ü- Çemşid-ü- Feridun
Seri âlam-i- şan misûd gerdun

Karamanı tabuta koyub Ermenâke götürüb defneylediler. Ezincanib Sultana haber irişti ki düşmanın helâk oldu. Sultan asker çeküb, Larendeye gelüb, Karamanın ne kadar beyleri varsa riayet eyleyüb, mansıpların verüb cümlesiyle müdara eyledi. Ezincanib Aydın, Hamid, Turgud, Kaya, Mehmed beyi ve Mahmud beyi alub Bulgar dağına çıktılar. Öyle sarpdir ki Süleymanın divleri gelse kimseyi alub gitmeğe kadir olmazlardı. Evi ve avreti Birgün [1] yaylakında iki oğlu bile kaldı, biri Kasım ve Halil. Ezincanib Sultan cümle mülkü Karamanı İbni Hoten namında bir kimseye virdi. On bin adam bile koştu. Didi ki Karamanın oğulların bulub helâk etmeyincek fitne basılmaz. İbni Hoten fırsat gözetüb dururdu. Mehmed bey yaylaga, anasına inerlerse tutup helâk eyle dedi. İbni Hoten Sultanın cevabın işidüb, emir Sultanımın deyüb asker çeküb Ermenâke geldi, andan Muta geldi, Karamanın cümle mülkün, rızkın zabteyledi. Ol kadar cehdeyledi Karamanın oğulların ve beylerin ele getüremedi. Fırsat gözetmeğe başladı. Ezincanib Karamanın beyleri ve iki oğlu Bulgar dağında sakin oldular. Ravi eyder, meğer bir şeyhi azîm var idi, vilâyet ve kerameti zahir olmuş, adına Ârız derlerdi. İlmi rasadda Aristo, ilmi nücumda Büzürcmihir, ilmi hikmette Eflâtun,

[1] Yerköprü

[1] Yerköprü «Ali Emiri»

ilmi felsefede Calinus idi. İlmi külliyat ve cüz'iyatta naziri yoktu. Ezincanib, Aydın, Hamid Turgud ve Kaya, Mehmed beyi alub ol pire götürdüler. Mehmed bey pirin elin öptü. Dediler ki, ey âkili cihan! malûmundur, Sultanın, Şah Karamana zulmeylediği, lûtfedüb bu cıvanın taliine bak, devleti dünya elvirüp babası menziline varır mı varmaz mı? Ravi eyder, Ârız Mehmed beyin taliin tutub cevab verdi ki gerçi gaibi Allah bilir amma bu cıvan Sultandan atası kanın alur, Sultanın cümle mülkünü zabteder dedi. Ravi eyder, sekiz yıl bu iki nevcivana ilim talim eyledi. Her ilmi tahsil ettiler. Hamid beyden silâhşorluk san'atın dahi tahsil eylediler. Ezincanib, Sultan müdara idüp Karamanın beylerine riayet eyledi. Her birine bir sancak virüp fitneyi bastırdı. Mirzaya Ermedsunu verdi. Ertenaya riayet eyleyüb Kayseriyye beyliğin mukarrer eyledi. Hacı Baheddine ve Menteşeye Sivası virdi. Moğol beylerinden Devletşaha İshaklıyı, İsmail ağaya Beyşehrini, Babuka Niğdeyi ve Atabeye Ilgını virüb cemiyeti dağıdub, İbni Hotene mektup saldı ki Karamanın oğulların ele getürmek üzere ulaş dedı. Ravi eyder, Mehmed bey onsekiz yaşına kadem bastı. Öyle mehabet bağladı ki vasfolunmaz. Kırk oğlan var idi, bile doğmuş, büyümüştü. Mehmed bey Lalalarına danışub varub validesin ziyaret ede. Aydın eyder ey şehzade! İbni Hoten nice yıldır ki senin fırsatın gözler nice gidersin. Mehmed bey gördü ki bunlar destur vermezler, hasret ateşi canını yaktı, bir gün uğurunca kırk nevcivanla bir gece süvar olub Birgün [1] yaylağına geldi. Anda sarayları var idi. Validesi ve iki küçük karındaşı onda olurdu. Validesine buluşub bir kaç gün koyuvermedi. Ezincanib, gözcüler İbni Hotene haber idegördüler. Hemen yedibin er ile gelüb, bir gece basub Mehmed beyi kırk yâri ile götürdü. Anasının feryadı asümana çıktı. Lalaları duyub game düştüler, dediler ki Mahmud sağ olsun, tedbirin faydası olmadı, iş takdirindir. Ârız hakime vardılar, olan macerayı haber verdiler. Ârız ilmi nücuma baktı, taliin gördü, eyder ey beyler, gam yemen, devlet ol yüzden zuhur ede gibi, inşaallah. Aydın eyder Alâeddin eline giren hiç sağ kurtulur mu? Ârız eyder üç yıla dek zuhur eylemezse her sözüm yalan olsun. Bunlar bu cidâlde kaldılar. Ezincanib, İbni Hoten Mehmed beyi gördü ki bir nevcivan, gözler görmüş değil, helâk eylemesin makul görmedi. Ravi eyder, Mirza Bahadır ve Melikarslan Mehmed beyin tutulduğun duyub ılgar idüb İbni Hotene geldiler, dediler ki ey İbni Hoten eğer bu civana hata irgörücek olursan cümle Karaman beyleri tuğyan idüb seni mülkten çıkarmaları mukarrerdir. Karamana eylediğiniz zulüm yeter. Padişahınıza riayet itmekte kimse karşı komadı. Cüz'î bahane ararlar öyle bil didi. İbni Hoten korkub beyi ve ol kırk oğlancıkları yanında koyverdi, oğul idindi. Dünya nice şehzadeleri bir dûna hizmetkâr eyler. Elhasıl üç yıl kâh aşikâre, kâh uğrun sakladı. Bir gece bir duş gördü. Eline bir yeşil alem, parmağına bir zümrüd hâtem taktılar. Uyanup bu kırk civanlar yakında şah olursun dediler. Elhasıl bir gün Mehmed beye bir mektub sundular. «Halk seni gözler, hare-

[1] *Yerköprü «Ali Emiri»*

ket eyle, ey İbni Karaman! nice bir kul'u': idersin bir ırgada» dimişler. Mehmed bey f'ı'sat bulmadı. Hikmeti ilâhî şöyle va'ki oldu ki Mut yanında bir devletlû düğün eyledi. Karamanın muhiplerinden idi ve hem ol zamanda kâfir korkusundan tablü alem olmayınca gelini bir köyden bir köye alup götürmezlerdi. Düğün sahibi gelüb İbni Hotenden tablü alem istedi ve hem Mehmed beyi bilece vir, ihsan eyle dedi. Yüz bin belâ ile gönlün idüb, tablü alem virüb ve kırk yâri ile Mehmet beyi cümle üçyüz er ile alub, Mut şehrine yakın geldiler. Ol kırk civanlar dediler ki bu gün can verecek gündür. Birisi alemi kapub dikti. Birisi çağırdı ki il gün Karaman oğlu Mehmed beyindir. Tablü nakkare yi kütaküt döğdüler, üçbin er bir günde Biriküb, gelüb, Muta girüb oturdular. Bulgara haberci gönderdiler. Ol gün Mut içinde çok adam helâk eylediler. Ezincanib, Ermenâke İbni Hotene feryatçı irişti. «Ne durursun âlem Karaman oğlunun başına birikti» dediler. Hemen İbni Hoten asker çeküb Muta irişti. Mehmed beye haber oldu. Karşı çıkub vuruştular. İbni Hoten sınub Ermenâke kaçtı. Mehmed bey yolları bağladı. İbni Hoten geçemeyüb kaldı. Bulğar askerine muştucu gelüb Mahmud bey, Aydın, Hamid, Kaya, Eşref, Ânız hakim gelüb Mehmed beyi gördüler ki yiğit, olmuş, manendi kahraman. Ravi eyder etrafü eknafa mektub salub evvel Ertena yedibin Kayseriyye askeriyle geldi. Andan Moğol kâmi ile İsmail ağa, andan Devletşah ve Atabey, Babuk han yirmi bin Moğol askeriyle geldi. Sivas beyleri Hacı Bahaeddin oğlu Menteşa dokuzbin Kürd askeriyle. Ermedsun beyi Mirza bey, Melikarslan ve Kosun geldiler, Ezincanib cümle kırk altı bin er cemoldu, safadan başları asümana irişti. Divan eyleyüb ikiyüz seksen pehlivan Karaman oğlunun yanında cemoldu. Mehmet bey Sultandan intikam alub Karamanın ruhunu şadeylemek gerektir dedi. Bunlar eyder can baş yoluna olsun, sen buyur biz tutalım. Ezincanib İbni Hoten destimalin boğazına takub, gelüb Mehmed bey nazarında yer öpüb, «ey Şah hasmın ben değilim, Alâeddindir, ben sana iyilik eyledim, merdlik oldur ki sen dahi iyilik eyliyesin» didi. Beyler didiler ki makul budur iyilik eyle. İbni Hoten eyder lûtfedüb yol ver ki geçüb gidelim. Mehmed bey eyder kani atamın haznesi? İbni Hoten ne kadar cebehane ve hazine aldı ise teslim eyledi. Ravi eyder, Mehmed bey asker çeküb Larendeye geldi. Emir Musa hakim idi, Alâeddine mensub olanları alup Konyaya kaçtı. Karaman oğlunu, kapucu başı Gökezi bin ve Göceri bin yiğit ile istikbal idüb şehre götürdüler. Gelüb Karamanın sarayların mamur idüb kendi dahi zîba saraylar yaptı. Andan sonra bir mübarek gün tahta geçirdiler, düa ve sena ile. Ravi eyder, mevlâna Ânızı vezir eyledi, Hacı Bahadırı vezir eyledi, Melikarslanı vezir eyledi, Mahmud paşayı vezir eyledi. Turgud ve Bayburd ve Kaya ve İmadüddini on dört bin Türkmene serdar eyledi. Bulgara Aydını, Gülnar askerine Hamidi, Kosun ve Menteşeyi de Ermenâk kalesine gönderdi. Kâfirden ve Alâeddinden otuz bin cebe ve zirh kalmış idi. Ermenâk kal'asında idi. Getürüb askere üleştirdi. Sahrayı Larende barigâhla doldu, Her gün kendisi bir altın kürsü üstünde

otururdu. Karşısına dört yüz pulad kürsü kurdurdu. Gelüb dört yüz bahadır server oturub Ertena bin ve Moğol beyleri Devletşah ve Babuk ve Ata bey ve İsmail ağa yirmi bin Moğol askeriyle gelüb sol kolda karar eyledi. Ve Şeyh Yahya, Mevlâna Ârız ki vezir idi, şeyh Hasan, mevlâna İzarî, mevlâna Cüneyd ve kırk müfti, şeyh, vaiz, oturdu. Bunlar divanında hazırlar idi. Ravi eyder, otuz yedi bin üçer yedekli tündhu Moğol, Kürd, Türkmen cemidüb, yirmi bin piyade senkendaz Bulgar ve Gülnar ve Rum askerin cemeyledi. Kurulan barigâhın bir ucu Karadağda ve bir ucu şehirde idi. Mehmed bey için bir barigâhı serbulend kurdular. Dört yüz pehlivan pulad sandalî üzere geçüb oturdu. Kırk müfti, şeyh, âlim oturdu. Dort vezir oturdu. Mehmed bey buyurdu İbni Hoteni getirdiler. Konyaya Sultana gönderilmek üzre bir mufassal mektub yazdılar. Mehmed bey eyder ey İbni Hoten var gördüğün gibi Sultana haber vir. Ezincanib Sultan Karaman oğlunun zuhur eylediğin duyub, korkub hazan gibi titredi. Germiyan ve Sahib Ata Hacıbeyler oğlu Halil ve İsfendiyar, Teke paşa, Süleyman paşa Karatay, Alişar, Lâl ağa yirmi dört vezir cemedüb yüz otuz mirimiran, ulemayı, zurefayı ruzgâr hususa ki hazreti Mevlâna kırk müfti, âlim meclisinde hazır idi. Karahan derler bir bey var idi eyder Sultanım altmış bin askerimiz var. Emreyle varup Larendeyi yere beraber idelim. Karatay eyder sulh edelim. Her biri bir söz söylediler. Ezincanib kapuda galebe peyda oldu. İbni Hoten içeri girüb Mehmed beyin mektubun sundu. Süleyman paşa açub okudu. Demiş: "Sultan! Karaman yolunda can baş oynadırken niçin kıydın, Allahtan korkmadın. Karaman bir padişah oğlu idi. Senin kulun değildi, sana rıza kulu idi. İmdi hazır baş ol, vasiyetin yerine getürüb senden babamın kanın alam. Vefadarlığa ivaz ne makule ederler sana bildirem inşaallah. Ey Alâeddin sen Keykubad bin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan bin Ertuğrul bin Âli Selçuk isen ben dahi Mehmed Han bin Karaman bin Nureddin bin Sadeddin bin İbrahim, bin Alp Arslan, bin Gelencan, bin Şirvan han, bin Oğuz hanım han oğlu hanım. Benim aslım olan Şirvan Kuh - ü - Elbürzden gelmiş idi. Cümle Moğol, Kürd ve Türkmen benimledir. Varırım vaktına hazır olasın" dimiş. Ravi eyder; mecliste hazreti Mevlâna hazır idi. Mübarek ağzın açub didi ki ey Sultan kork şahı Moğoldan. Sultan berk - i - hazan gibi titredi. İbni Hoten eyder çok askere maliktir, Türkmen, Bulgar, Moğol, Kürd beyleri gelüb cemolmuş, mehib dilâverlerle Larende sahrası dolmuş, kendisi bir dilâver olmuş ki Kahramanlar elinden aciz. Ravi eyder, Sultan altmış bin er cemeyledi. Oğlu Kıvamüddini serdar eyledi. Kendisi. Hazreti Mevlânanın sözünden korktum, Karaman oğlu bunda gelirse cenk idevüz didi. Ravi eyder, iki Kapucu başı var idi, Moğol kavminden idi, birine Saruhan, birine Orhan derlerdi. Moğol kavmi Alaeddiniden yüz çevirüb Karamana gittikleri vakitte bu ikiyi kapucu başılıktan çıkarub hapseylemiş idi. Karamanın vefatından sonra gene mansıbların virmiş idi. Emir Musa ile bu iki Moğol beyine mektub virüb Larendeye gönderdi. Bunlar Larende sahrasına iriştiler. Gördüler ki sahra barigâhla dolmuş, Karaman oğlunun seraperdesinin kulesi asümana çıkmış. Kapucıları alub divana geldiler. Bunlar

gördüler ki Mehmed han bir altun kürsi üstünde oturmuş elinde seksen vakıyye bir gümüş amud tutar, sağ ve solunda iki yüz otuz sekiz pehlivan oturmuşlar, iki yüz alim, müfti, şeyh, kadı, abid oturur. Altmış bin Türk, Bulgar Karaman, Kürdistan dilaverleri, kimi durmuş, kimi oturur, Mehmed bey işaret etti, oturdular. Ârız hakim mektubı açub okudu, dimiş ki: "ey şahi Moğol benden baban Karamanın kanın taleb idermişsin, herçibadabad yüz çevirmem yoktur amma reaya dağılur ve vilayet harab olur„ dimiş. Ezinçanib Sultan, Fazlullah paşayı uğrunca Ârız hakime göndermiş, dimiş ki lûtfidüb sulh idesiz, vilayet harab olmıya. Ârız çok sayeyledi, Mehmed bey kayıl olmadı. Şehnamede üstad Yarcanî Karaman oğluna Sultanın gönderdiği mektubun suretin yazmıştır. Mektubda vaki olan beyitler budur:

Bifazlı hak ezin leşker çi bakest
Ki inca leşker-i çün ab-ü hakest
Ki ora leşkeri tatar-ü Türkest
Mera şiran-ı cengî pes sütürkest
Ki ora leşkeri Efrasiyabest
Mera çün Rüstem-i sekr-i şebabest

Ravi eyder Karaman oğlu mektubun cevabın duyub gazabe geldi, gözleri kanla doldu, ve: Allah izin verirse askerini at ayağı altında koyayım, vilâyetini yıkıb, yakub yere beraber ideyim deyu mektub yazub yine Sultana gönderdi. Mehmed bey Saruhana eyder ey dilâver, işittim Alâeddin sana cefa eylemiş, cümle Moğol beyleri bizimle olub sen anda olmana sebep nedir, bunda kal, sana küllî riayet ideyim didi. Saruhan kaldı. Orhan ile Fazlullah paşa mektubu alub Konyaya geldiler. Karaman oğlu Saruhanı Mirahur eyledi. Ravi eyder kardaşı Mahmud beyi Ertena beyle Sivasa gönderdi. On bin Kürd askeri ile varub bir ay oturdu. Andan kalkub Engüriye geldi. Alâeddinin bir beyi zabtederdi, ismine Melik Nasır dirler idi. Karaman oğlu geleceğin duyub kaçtı. Mahmud bey Engürüyü zabtidüb Atabeye virdi. Andan sonra dönüb Kayseriye geldi. Ertena dahi askerin cemidüb andan göçüb Niğdeye geldi. Kazgancık Niğdeyi zabtederdi. Niğdenin kapıların bağlayub cenge başladı. Ezincanib Mahmud bey, Atabey, Devletşah, Ertena, Sivas, Kayseriyye, Moğol askeri gelüb Niğdeyi çevirüb içerden Kazgançık, dışardan Mahmud bey otuz gün cenk idüb Niğdeyi alub Kazgancıgı tutub beyliğin Babuk hana verdi. Kazgancığı Larendeye Mehmed hana gönderdi. Mehmed han buyurdu: Ermenâk kalesine hapseylediler. Ravi eyder Mahmud bey yirmi bin er ile Tarsusa geldi. Varsak kavmin muhkem kırub, şehri alup, zabteyleyüb, Yahşi han oğulların tutub şehrin beyliğin Bahtiyara verdi. Andan sonra geçüb Larendeye geldi. Asker ile sahrayı doldurdu. Karındaşıyla buluşub sekiz pare kal'anın miftahın verdi. Ravi eyder Engürüden Melik Nasır, Tarsus beyi ve Niğde beyi Konyaya gelüp, Sultana girüb Karaman oğlundan şikâyet eylediler. Didiler ki: "Katliam eyleyüb vilâyetimizi aldı. Hutbe ve sikkeyi kendi namına eyledi. Senin namın kalktı. Durmak erlik değildir.„ Sultan muhkem istiraba düştü. Hemen emreyledi oğlu Kıvamüddin ve Erdişiri onbin er ile gönderdi. Bunlar gelüb Çarşamba suyunun kenarına Sultanın barigâhın kurub kondular. Ezincanib didebanlar gelüb Mehmed hana didiler ki: "Ne durursun Sultan üstüne geliyor, seni

tutub cümle şehrini harab itmek kasd eyledi.» Mehmed han bu sözü duyub ejderha gibi gerinüb, arslan gibi çenkirüb, gazaba gelüb, buyurdu: Melikarslan dört bin Bulgar askerin alub Gökez, kapucı başı, dahi onbin Karaman askeri ile göçüp barigâhı İbni Karamanı getirüb barigâhı Alâeddine karşı kurdular, anın ardınca on iki bin Kürd askeri ile Menteşe ve Hacı Bahaeddini gönderdi. Ravi eyder, Zülkadir oğlunu Mer'aş kavminden on dört bin er ile gönderdi. Yiğirmi iki gün oturak idüb bir gün Kürdistan beylerin cemidüb, süvar olub, Sultanın Çarhacılarına rast gelüb azîm cenk oldu. Sultan canibi sınıb dönerken Zülkadir beyleri yörüyüb, iki asker karışub hay huy sesi asümana çıkdı, anı görüb Bulgarın sapan atıcıları taşı öyle urdular ki Sultanın askeri muhkem sındı, ol halde iken dokuz bin er ile Teke kavmi irişdi, Karaman beyleri sındılar. köprünün beri yüzüne geçdiler. Mehmed beye haber irişdi, ne durursun askerin sındı didiler. Mehmed bey buyurdu, Moğol beyleri, Devletşah, Babuk han, İsmail ağa ve Atabey yiğirmi bin asker ile yörüdüler. Cenk yerin gelicek gördüler ki sahra kızıl kana garkolmuş, küta küt cenkdir, tiğler yıldırım gibi parlıyor, kelleler top gibi yuvarlanıyor. Heman tekbir getürüb şöyle yörüdüler ki Sultanın askerin bölük bölük böldüler. Yerin tozu asümana çıkdı, ol gün sekiz bin adem tobrağa düştü. Üç gün gice ve gündüz cenkeylediler. Sultan'ın askeri zebun oldu. Ol saat on altı bin er ile Germiyan askeri irişdi, Karaman askeri üzerine yörüdü. Mehmed beye feryadcı irişdi, emreyledi yedi bin tiğzen Türkmen askeriyle Turgud ve Bayburd ve Eşref ve İmadüddin ve Bahaeddin irişüb Sultan'ın askerin zebun eylediler. Sultan buyurdu: İsfendiyar ve sahil beyleri onbeş bin merd ile Karaman askerin zebun eylediler. Ezincanib Karaman oğlu buyurdu; Ertena bey ve Kosun bey ve Kaya bey onbin dilâverle irişdiler. Gürzün kütültüsü asümana ulaştı. Onbeş gün muttasıl cenkoldu. Sahra leşle doldu. Sultan'ın askeri sınub kaçgunları Konyaya irişti. Sultan duyub kerrü ferle ve yiğirmi bin cebeli asker ile irüşüb şöyle tiğ urdular ki Larende askerin sahraya değin kovdular. Mehmed han'a adem irişdi; "ne durursun. iş işden geçdi, Sultan askerini sıyub şehrin kenarına geldi„ didiler. Heman buyurdu, onaltı bin davudî zırhlı dilâverle süvar olub dörtbin Bulgar senkendazın önüne bırakdı, Saruhanı serdar eyledi. Sağında Gülnar ve Mut askeri ve solunda Oğuz beyleri ile mirza Bahadır ve Halil ve Mahmud ve Göcer badpaylara süvar olub, alem açub, tabl-ü-nekkare döğüb ejderhalar gibi yörüdüler. Asker birbirine karışub yedi gün cenk oldu, üleş dağlar gibi yığıldı. Ravi eyder iki taraftan yiğirmi üç bin er toprağa düştü. Elhasıl Mehmed bey gürzün eline alub Sultana karşı yörüdü, Sultan'ın alem-i-şem'a peykerin Karaman oğlu'nun alem-i-ejderserine karşu dikdiler, Ravi eyder, cenk içinde Karaman oğlu çağırdı ki "ey Alâeddin! bu müslümanları birbirine nice kırdırırız, gel seninle devlet sınayalım, ben helâk olam devlet senin ola, yahud sen ölesin taht benim ola.„ Cümle ekâbir-ü-âyan Karaman oğlu'nu sözün makul gördüler, didiler ki "Çok müslüman telef oldu, ikiniz de müslümansınız, cenk eyleyin, devlet, tac ya senin

Farsça Şikârî'den iki sahife

خبر رسید که این طرف چون علاءالدین ملکت را خراب ومیرزا هلاک کرد کفتند ابن کرد
با هفتاد هزار کرد وترکمان فرو تافت ودر قلعهٔ ملدوس آمد بعد از آن در قونیه بلغار راست آمد
وجنک کرد قرمان خبر رسید دایشان طوغود وبایبورد با سپاه شاه علاءالدین را رسید
وهر روز جنک شد تا که جنک بیست هشت روز دوام کرد عثمان با ارکین وجند
کیقباد علاءالدین را باسان بود اشتر وهیمه کوسفند در پیشت بود ابن قرمان میرمحمد
علاءالدین را مغلوب وهمه ملکش از دست وی خریدی آن وقت عثمان آمد ودست
داد را آن میرمحمد در وطبل وشمشیر وعلم داد ومیکرد ازین جانب عثمان وقیا میر در شهری
آمدند ومیرمحمد را دیدند وفی الجمله با قشهر آمدند وبا سپاه هشت هزار از مغل سحاق اغاو
دولتشاه آمد پس هفتاد بیست هشت سپه جمع کردند ازین جانب عثمان کفت ای میرمحمد
از دست کرد ناپاک شاه ربودست همی رفتیم در آن وقت علم را نشق کردند وسبب را
سوار شدند ونقاره زدند بجو ملدوس عزم کردند درین طرف شاه علاءالدین عکدر بود
بدیدند که صدای نقاره شنیدند ودر پیشش میرمحمد بیست هشت هزار با سپه آمد وین حال را
این کرد دید خود را از سرش رفت یک طرف تاتار یک طرف سپاه قرمان چنین شمشیر زدند که
سپاه کرد زبون شد وآن روز بیست هزار کرد هلاک شد این کرد خوجه علی
وین حال را دید وبطریق سیوس کریخت ومیرمحمد آمد ودست علاءالدین را بوسید وهمه سپاه
جمع کردند ومردکان را ماتم ایجاد کردند ومجروحان را دوا ساختند بعد از آن با بیست هزار سپه
در قیصریه رفتند وشاه سلیمان را خبر بشارت فرستادند روز دیگر شهر قیصریه آمدند ومیران روم ایشان را
استقبال کردند در آن بشاه محمد حسنت دو میر را دهند علاءالدین با محمد بک میران روم را صلح کرد
وبنا عهد نوشتند پس فصل ربیع شد در آن روز جمعه آرام کردند بعد از آن بالارنده آمدند
ایشان را سلیمان شاه استقبال کرد وسرای خواجه یونس را مهمان شدند ازین جانب بام عالی
بکتاش بیوشه بود که نامش خلیل بود آن در قلعهٔ ملدوس در زنجیر بود سلیمان شاه وی را آزاد کرد
وخود شش را وکیل خرج بود در قلعهٔ تندرا دزدار بود ونام منتو گفتند بود ابن قرمان تابع
منود

دیرش را هفتاد دلاور بیست بود وین قلعه محکم بود ایشان را طرف جنک بکردند
وغارت همی ریزار شدند وعلاءالدین را برادری دارد که نامش حضربک بود وین در رسیده بود
منتو شنید او را کرفت وحبس کرد واز دزدار شکایت بردند وعلاءالدین را خبر رسید
ودو صد پهلوان را آن طرف فرستادند منتو در قلعه را بسته بود از روج قلعه جنک آغاز کردند
وقلعه را بدست نیاوردند از روز چند در دیو قلعه را زدبان ساختند وعلاءالدین بخود شب صد چهل
پهلوان برج را نشستند ودر حجرسرای منتو رفتند منتو را در خواب کرفتند وبند کردند
وحضربک را از زنجیر خلاص کردند بعد از آن منتو زنجیر را شکست وفرار کرد ودر زیر قلعه
با کوکز بک نهان شد تکرار علاءالدین سی روز جنک کرد ازین جانب منتو
عجز شد کوکز بک را از آن بیرون کرد وکفت اکرچه شاه هنت مرا زعامت دهد قلعه را
او را دهم منتو با کوکز بک بحضور شاه آمدند ودست علاءالدین را بوسید وکفت ای شاه
مرا معذور دار نفاحش آوردم پس نفاحش داد علاءالدین باو رعایت کرد وزعامتش
بخشید وقلعه را به برادر خود حضربک را داد. ایشان یک ماه در قلعه نشستند.
روزی بالارنده آمدند. ورد سلیمان شاه دیوان کرد بدیوان او منتو آمد ودست وی بوسید
وشاه کفت که این کیست علاءالدین کفت این بندهٔ تو که نامش منتو است اکنون آن
بحضور دولت تو دربان شده شاه صفا کرد وبدو خلعت داد ودر عقبش دیوان کرد بدین چهار
صد شیخ وواعظ ومفتی وعالم وعارض حکیم فی الجمله بسیار وجیه همه نشستند ودو صد نامدار
پهلوان صف کرفته بود بعده عارض پیر کفت ای کشورکشای مروست که قونیه کروهی دست کرداند
آن را ضبط کرده اند شاه کفت که ای عارض حکیم وی شب در منام حضرت مولانا را دیدم مرا بکفت که
ای ابن قرمان ای شاه مغل این شهر را آنکرد ناپاک رها منبد فی الجمله ...
عارض کفت پس فتح را بهر تو بخواست سپهر کرد بر تو رفت در آن وقت نقاره زدند سپه را جمع
وآراسته شدند در آن مدت شعر این بیت را بکفت

شبی در خواب بود آن شاه عادل × که خوابی دیده شادی کرد در دل
جلال الحق والدین پیشش آمد × نه بیکانه همو ناملک خویشش آمد

olsun veya anın„ Sultan atın sürüb Şah-ı- Moğola beraber irişdi. İki Sultan ellerine altun gürz ve altun siper alub canına, başına kasdeylediler. Biribirine on yedi kerre hamle idüb akıbet Sultan'ın atı yıkılub kendüsi yere düştü. İki asker biribirine karışub üç gün cenk-ü-kıtâl eylediler ki ta devri Rüstem'den beri olmamıştı. Ahiri kâr Sultan askeri sınub Konya canibine dönüb kaçdılar. Sultan ruzgârı namuvafık taliin namüsaid görüb kaçarak Konya'ya geldi. Ayağının birisine yara irişmiş idi, ağlayarak savmaa-i-Mevlânaya geldi, içeru girüb, yer öpüb taliinden ağladı, didi ki "ey kutb-u-zaman, düa eyle, düşman galib ve tali zebundur, taife-i-Moğol dünyayı harab idecekdir. Ravi eyder, Mevlâna "İş takdirindir, bu babda evliya ve enbiya acizdir, kendunı pinhan eyle, Beyşehrine doğru gitmek hayırlıdır„ didi. Ravi eyder, Sultan, Süleyman paşa ve Yakub paşa ve oğlu Kıvamüddin Beyşehri dağlarında bir mağarada üç ay sakin oldular. Karaman oğlu altmış bin huncu dilâverle gelüb Konya kal'asın kuşadub oturdular.

(Ardı var)

TARİHTE ANTAKYA TÜRK HEYKELLERİ

H. F. TURGAL

666 yılında ölen ve İbnüladim deye tanınan meşhur hukukçulardan Halep kadısı Kemaleddin Ömer İbni Ahmedin bıraktığı eserler arasında bir de Halep tarihi vardır. Ömrü vefa etmediğinden eksik ve müsvedde halinde kalan üslûbu ve görüşleri itibariyle klasik tarihlerimize bakarak başkaca orijinal bir sima taşıyan bu eserin İstanbulda Ayasofya kütüphanesinde tek bir nüshası vardır. 569 senesinde Dımışkın Gök meydanında top çevgân oynarken hastalanarak ölen büyük Türk hükümdarı Nureddin Şehid hakkında bazı kayıdlar araştırırken Antakya heykelleri bahsı gözüme ilişti. Nureddin, babası Zengi, büyük babası Ak Songur Suriye ve Irakın bu günkü islâmî çehresini kendilerine medyun olduğumuz şahsiyetlerdir. Zengi aynı zamanda büyük bir Oğuz boyu olan ve Arapların (İvaiyye) deye yazdıkları yıvaları Suriye ve Bizans sınırına getirip yerleştirmiş, demir bir sed yapmıştı. Yaruk bey başbuğluğunda gelip yerleşen bu Uğuzlar kitabürravzateyn sahibine göre 610 senesinde yani müellifin o yazıları yazdığı günlerde de oralarını muhafaza ediyorlardı. Halepteki Yarukiyye mahallesi cami ve medreseleri bu başbuğa aittir. İbnüladim Nureddinin vefatından bir az sonra doğmuştu. Ancak uzun asırlar mezarından bile istimdat edilen büyük Türk kahramanının büyük menkabeleri kulakları çınlattığı günlerde yetişmişti. Hakikaten eserde orijinal malûmat bulunuyor.

Türk tılısımları, Türk heykelleri hakkında İbnüladim kendisi öyle diyor;

Halepte eşraftan biri bana Maarralı Ebu Galib Hemmamın cem'ü tertip eylediği bir tarihi iâre etmişti. Bu kitapta 467 senesi hadiseleri arasında Antakyada bir lâhid içinde Türk suretlerinde bazı tılısımların, heykellerin zuhur ettiği ve bu vak'adan bir yıl sonra da Türklerin Antakyayı aldıkları zikrediliyordu. Sonra gene üstad Azîmî'nin tarihinde kendi hattiyle olan kayıd şöyle idi: Tuslu Müeyyed bin Mehmed 467 senesi hadiselerini anlatırken dedi ki: Bu sene içinde Kutalmış oğlu Süleyman Nikoniyeyi ve civarlarını aldı. Ayni sene içinde Antakyada büyük zelzeleler oldu. Kiliseler, evler ve hatta surun bazı kisımları yıkıldı. Aynı sene içinde bir manastırın kapısının altında Türk tılısımları, heykelleri bulundu. Manastır yıkılmıştı. Tamir için temeller kazılırken bir lâhid içinde bakırdan Türk süvari heykelleri çıkmıştı. Türkler de Antakyaya geldiler. Azîmî muhtasar adındaki tarihinde yazar ki bize şeyhimiz Ebülyeminil Kendî'nin söylediğine göre: 467 senesinde Antakyada

azîm ze'zele oldu. Kutalmış oğlu Süleyman Nikoniyeyi ve yörelerini zabteyledi. Antakyada bir kilisenin kapısında bakırdan yedi adet Türk heykelleri zuhur eyledi. Ellerinde oklukları vardı. Bir yıl bunun üzerine geçmedi. Türkler Antakyayı aldılar. Bu rivayetleri İbnülâdim şöyle düzeltiyor: İbni Mühezzib ile Azîmî vak'anın 467 yılında olmasında birbirini söhkelediler. Hakikat şudur: Süleyman bin Kutalmış Antakyayı 477 yılında almıştır. Açığı budur ki İbni Mühezzib bunu naklederken kalemi 477 deyeceğine kaymış, yanlış olarak 467 yazmıştır. Azîmî de yanlış nakleylemiştir. Doğrusu Hamdan bin Abdürrahim'in bu bahsa ait ve kendi hattiyle muharrer kayıttan Halebli Yahya bin Müravinin naklidir ki şöyledir: Zamanın acibelerindendir. Antakyayı büyük bir zelzele harap eyledi. Bu zelzele Antakyanın fethinden dört yıl önce idi. Şehrin surundan müteaddit burçlar yıkıldı.

Kadı Hasan Binülmevç hikâye etti ki ben dünya mihnetlerinden kaçıp Antakyaya gelmiştim. Büyük Mes'ut, Antakya hakimi Yağısıyan'in veziri idi. Beni surun tamirine memur eyledi. Çünkü sur bir zelzele neticesi olarak yıkılmıştı. Suru tamir eyledim. Burçlarının birisi daha yıkıldı. Bunu tamamiyle temelinden yıkarak onarmamı buyurdu. Son taşına değin kazdırdım. En aşağıda kapağı kırılmış büyük bir lâhid çıktı. İçinde bakırdan yedi atlı heykel zuhur eyledi. Hepsi de zırhlı ve kalkanlı olup ellerinde mızrakları vardı. Mes'uda bahsettim. Lâhdin altını da kazmamı, araştırmamı emreyledi. Bir şey bulunmadı. Heykelleri vezire götürdük. O da Emir Yağısıyanın huzuruna götürdü. Yanındakilerden bazıları şehrin eski ihtiyarlarından bir iki adam çağrılsa da bunlar hakkında ne bildikleri sorulsa dediler. Hemen bir kaç şahıs Emirin huzuruna getirildi. İhtiyarlar bunları bilemeyiz, ancak buna yakın bir bildiğimizi arzedelim: "Bizim kral kilisesi denen bir kilisemiz vardı, geniş ve büyüktü. 477 senesinde yıkıldı, direkleri kırıldı, tamir için muvafık direk aradık, Antakyada bulamadık. Ustalar daha önce duvarın yapılmasını teklif eylediler, duvarın tamamını kazmağa başladık, tam dibine ulaştığımız sırada bakırdan Türk heykelleri bulduk, üzerlerinde ok ve yayları vardı, biz bunlara ehemmiyet vermedik, duvarı tamir eyledik. Bundan pekaz sonra 477 senesidde Kutalmış oğlu Süleyman gelüp memleketimizi elimizden çaldı ve bildiğiniz gibi bize sahip ve hakim oldu. Bu şimdi gösterdiğiniz heykeller Arap veya başka bir takım müslüman kavimlerinin timsalleri olsa gerektir.„ Frenklerin gelmekte olduğuna dair aldıkları sevinçli haberleri örtmek istemişlerdi, tabii öyle bir söz söylemek için kimsede cesaret yoktu. Yağı sıyan ötedenberi Türklerle yorulan bu heykelleri Türkten başkasına nispet etmelerine son derece kızmış ve kendilerine ağır surette söğmüş, be gâvur oğlu gâvurlar arz üzerinde Türkten gayrısı var mı deyerek onları memleket haricine çıkarmıştı [1]. Bundan bir sene sonra idi frenkler (ehli salib) İstanbula gelmişlerdi. Kadı Hasan bin Mevcin dedikleri burada bitiyor. Tarihler umumiyetle ittifak ediyor, Kutalmış oğlu Süleyman 477 senesinde

---

[1] Yağısıyanın ehli salibe karşı şehri müdafaası, feci surette ölümü malûmdur, Burası yeri olmadığından bahse lüzum görülmedi. Bu kelimeyi yağı basan sözü ile bir çok tarihçiler karıştırır.

Antakyaya hücum eylemiştir.

Hamdan bin Abdürrahim bu hikâyeden sonra İbni Müravinin hattından başkasına atfen der ki:

Bunun gibi Antakya sahibi Richard kullanmak üzere bazı mermerlere ihtiyaç arzeyledi. Kendisine filân yerde Antakya şehrinin banisi olan hükümdara ait bir köşk harabesi vardır. Orada çok güzel mermer sütunlar bulunur dediler. Araştırmayı emreyledi. Bu vak'a 512 senesinde oluyordu. [2] Köşk yeri kazılırken mermer bir lâhid çıktı. İçinde ata binmiş bir adam zuhur eyledi. At bildiğimiz atlara benzemiyordu, yüzü duvaklı idi, iki gözünden başka bir yeri gözükmiyordu. Heykel Richard'a getirildi, kimisi Türktür, kimisi frenktir dediler.

Bazı papaslar; bu heykeli yere vurunuz, kırınız, bu suretle şerri bertaraf olsun dediler. O da vurup kırdı. İşte bu sene içinde idi ki Beytimukaddesten feryatçı geldi. Mısırlıların Frenkler üzerine yürüdüğü haber veriliyordu. Koştu: Frenklere ulaştı, birlikte Mısırlılara karşı müdafaada bulundu. Mısır ordusu dönünce o da Antakyaya geldi. On gün sonra Azaza giderek Muhasara eyledi. Halepliler Artık oğlu İlgaziye haber uçurdular, Halebi kendisine teslim ediyorlardı. İlgazi Türkmenlerle takviye eylediği ordusunu alıp yürüdü. Tel Ukbereyn'de karşılaştılar. Ehli salip bozuldu, Richard harp esnasında öldü, Richardın başı alınarak dönüldü. Frenkler binlerce zayiat vermişti. Antakyanın elde edilmesi pek basit bir iş iken İlgazi ilerlemek istemedi.

Bu rivayet usullarına itina eyliyerek nakledilen bu Türk heykelleri meselesi tetkika değer. Heykeller şüphesiz tunç idi.

Görenler bu Hitit heykellerini her gün gördükleri Türk süvarilerine benzetmiş oluyordu demekten başka bir çare yoktur sanırım.

---

[2] Bu sırada Antakyanın ehli salip elinde olduğu malûmdur.

KONYA ÖNÜNDE SAVAŞLAR

M. TURHAN TAN

Garp alemi bu yaşı geçkin, yüzü genç Türk şehrihi, belki otuz asır önce tanıdı. Şehrin yeri güzeldi, kuruluşu sağlamdı, yapısında incelik vardı. Eski Garp gözü, bu güzelliği, bu sağlamlığı, bu inceliği: insan zekâsından doğamayacak kadar yükşek buldu. Hayretini bir hurafeye bağlamak istedi, Konyayı Perse'nin kurduğuna inandı. Jüpiter'le Danae'nin oğlu deye tanılan o muhayyel kahraman, işte bu batıl iyman ile Türk Konyanın kurucusu tanıldı, efsaneler tarihinde şerefli bir yer aldı.

xenophon iki bin iki yüz kırk yıl kadar önce on bin serserînin başında Anadoludan İrana giderken Konyayı, Perse'nin şehri deye selâmlamıştı. Bu selâmı iade eden olmadı, serserîler yanlış kapı çalan avareler gibi utanup uzaklaştı. Plin de aynı kanaattedir. Fakat o, şehrin yapılışını Perseye isnat etmekle iktifa etmez. Güzel Konyanin kıymetini de uzun uzadıya anlatır. Bu İtalyan alimine göre Konya, on dört ünlü şehirden mürekkep bir tetrarehiec'nin başındadır. Dünya şehirlerinin en meşhurudur. [1]

[1] Tetrarchie, idarî bölge demektir. Bugünkü müfettişlik mıntakaları gibi.

Tarihçi Raumer, Konyanın yaşadığı en heyecanlı gün deye Alamanya imparatoru Frédéric Barbarousse'in şehre saldırdığı tarihi gösterir. Kurulalıdanberi nice medler, cezirler geçiren, çeşit çeşit galipler, ve mağlûplar gören Konya, bizim de kanaatimize göre, Frederik Barbarosla karşılaştığı gün en yüksek heyecanını yaşamıştır. Çünkü o Âlaman hükümdarın Avrupadan sürükleyip Konya önüne kadar getirdiği ordu, gelişi güzel bir muharip kütle değildi, ve yine gelişi güzel bir istilâ siyasetini temsil etmiyordu. Belki garbı şarka hakim kılmak o devirde cehalet, taassup ve rezalet kaynağı olan kiliseyi Asyanın da efendisi yapmak emelini taşıyordu. Halbuki Asya — medeniyet bakımıhdan Türklerindi ve altı yüz yıllık bir ömür taşıyan o günün islâm medeniyetini de Türkler himaye ediyordu. Şu halde Konya önünde yapılacak savaşın sonu ya garbın şarka hakimiyetine doğru atılmış bir adım, ya şarkın garp üstünlüğünü yeni baştan gösterecek bir zafer olacaktı. Seksen yıl önce aynı ayarda, aynı ülküde bir haçlı ordusunu da İznikte tarümar eden Türkler, Konya önüne gelen Frederik Barbaros or-

dusunu da yoketmekte güçlük çekmezlerdi. Güzel Konya, inançlı gözünü oraya dikmişti, göğsü kabara kabara savaşı seyrediyordu.

Fakat o yıl, haçlıların Konyaya saldırdıkları yıl, Selçuk hükümdarı İzzeddin Kılıç Arslan yanlış bir iş yapmıştı. Ülkesini on oğluna payetmişti. Bu sebeple memlekette bir anarşi vardı. Hükûmet on ayrı kafa tarafından idare olunuyordu. Haçlılar işte bu acıklı devirden istifade ettiler. Güzel şehre çullandılar. Hükümdarın oğlu ve ülkeyi paylaşan on prensten biri olup Konyayı müdafaa eden Kutbeddin tek başına bırakılmak yüzünden yenildi, Konyayı ağlaya ağlaya bıraktı, gerilere çekildi. (1188)

Türk tekin değildir, ne ahını yerde kor, ne hınçını.. Galipken düşmanını nasıl ağladırsa — kazaya uğrayarak — mağlûp olduğu zaman dahi hasmına kan kusturmayı, sevincini yasa çevirmeyi bilir. Konyayı ele geçirdikten sonra şehrin tanılmış aile reislerinden on tanesini rehin alup Kudüse doğru yollanan Frederik Barbaros ta bu hakikati nefsinde tecrübe etti. Silifkeden geçerken Karasuda boğuldu, şehir ise haçlıların uzaklaşmasiyle beraber yine Türk bayrağına kavuştu.

Lâkin Konyayı bir iki ay kutlu Türk bayrağına mütehassir bırakan bu vakıanın hakikî müsebbibini, o uğursuz ânarşi, kurtuluş gününden sonra da devam etti. Güzel şehir post kavgaları sebebiyle sık sık ıstırap çekti, şu prensten bu prense geçti ve 1307 yılına kadar rahat yüzü görmedi. O tarihte Selçuk devleti batmış, Konya Karaman oğullarının eline geçmişti. Bu yeni sülâle, iyi bir politika gütmüş olsaydı, Konyanın yüz yirmi yıllık ıstırabı giderilmiş olurdu. Fakat Karamanlılar da Osmanlılarla çarpışmağa başladıklarından güzel şehrin iyi gün geçirmesi yine mümkün olmadı.

Konyanın yeni bir kardaş kavgasına, Karamanlılarla Osmanlıların kendi gözü önünde çarpışmalarına ilk şahit oluşu 1386 yılındadır. Osmanlıların bu harpte Türk Anadoluyu bir bayrak altına almak ülküsiyle hareket ettikleri iddia olunamaz. Bu lüzumu sonradan hissetmiş olacaklardır. Çünkü uzunca yıllar Karaman hükûmetini temelinden yıkmak azmini göstermiyerek müsamahalı davranmışlardır. Bununla beraber Konya önünde yapılan bu ilk Osmanlı — Karaman savaşının askerî tarih bakımından ehemmiyeti vardır. Bu ehemmiyet, Osmanlıların asırlarca muhafaza ettikleri harp nizamı ilkin bu savaşta tespit edilmiştir. O güne gelinceye kadar Osmanlılar piyadeleriyle cephe hücumu yaparlar, atlılariyle de çevirme hareketi icraşına çalışırlardı. Konya ovasında Karaman ordusiyle birinci defa karşılaştıkları sırada sağ ve sol cenah nizamı alınmak, merkezde ve arkada birer fırka bulundurmak usulü ittihaz olundu. Sağ cenahtan Asya, sol cenahtan Avrupa alayları, merkezde yeniçeriler bulunuyordu. O tarihten sonra bütün harplerde bu nizama riayet ediidi ve yalnız sağ cenahta bulunmak hakkı, harp Asyada ise Anadolu alaylarına, Avrupada ise Rumeli askerlerine verildi.

Konya, Karaman ordusunun 1389 da inhizamını gördüğü gibi aynı bozgunluğu 1390, 1392, 1414, 1426, 1432, 1444 yıllarında da seyretti. Osmanlılar daima galipti, Karamanlılar daima mağlûptu. 1466 da kanlı çarpışmalar nihayet buldu. Konya Osmanlıların hakimi-

yeti altına girdi.

Tam 364 yıl Konya — ufak tefek sarsıntılardan başka — bir sıkıntı çekmedi, lâkin İstanbuldan da yükseltici bir yardım görmiyerek kendi yağıyla kavruldu. 1830 da patlak veren Mısır isyanı, hiç umulmazken Konyayı da sükûnetten çeküp çıkarıd, sarsıntıya uğrattı. Çünkü Mehmed Alinin oğlu İbrahim paşa, önüne çıkan padişah ordularını dağıta dağıta Suriyeyi geçmiş, Adanayı aşmış, Konyaya ulaşmıştı. Güzel şehir, uzun ve tarihî hayatının acıklı bir gününü de bu sefer yaşadı. Sadrazam, sisli bir havada Mısır alaylarını yara yara şehre girmişti ve Osmanlı taburu sandığı bir Mısır kıt'asının içine at sürereek yakayı ele vermişti.

İşte bu savaş, güzel Konyanın şahit olduğu son muharebe oldu. O gündenberi olduğu gibi bundan sonra da Konya harp sahneleri görmiyecek ve durmadan güzelleşecek, büyüyecek, zenginleşecektir. Ona bu huzuru, bu sükûnu ve bu mes'ut istikbali getiren, veren, vadeden Cumhuriyettir.

HOROZLU HAN
(RUZBE HANI)

FERİT UĞUR

Konya dergisinin birinci sayısında Konya'nın Pınarbaşı nahiyesine tabi Tömek köyü yanındaki Zazadın hanından bahsetmiş idik. Bu sayısında da Konya'nın bir saat şimalinde ve eski İstanbul caddesi üzerinde bulunan Horozlu hanı anlatacağız. Konyadan kalkan trenle İstanbula giderken 10 — 15 dakika sonra sağ tarafta göze ilişen bu hökelekli ve harap yapının ne olduğunu her yabancı yolcu arkadaşlarına mutlaka sorar. Konyadan otobüsle Ankara'ya yahut Aksara'ya gidenler de bu sorudan kendilerini alamazlar. Hanın civarına yapılmış olan tayyare alanına herhangi bir vesiyle ile gelenler de hem sormadan, hem de gidip görmeden geri duramazlar. Binaenaleyh Horozlu Han Konyaca çok meşhur ve enteresan bir binadır. Bu bina, yanından, yöresinden çok işlek yollar geçen düz bir sahada kurulmuştur. Hususiyle doğu ciheti gözün alabildiği kadar geniş bir ovadır ki Konya'lılar arasında Aslım denmekle maruftur..

Horozlu han; yolcuların durağı, koyunların yatağı, çobanların aramgâhıdır. Önüne siyah cerge ve çadırlarını kuran Çingânelerin eğlencelerine düğünlerine de her yaz mevsiminde şahit olmaktadır.

Geçmiş zamanlarda Konya'dan İstanbula yahut İzmire giden tecimerler Horozlu handa bir mola verdikten sonra "Dokuzun derbendi„ denilen handa kalırlar, ertesi gün oradan kalkarak Kadınhanı'na [1] gelirler, Kadın hanı'ndan sırasıyla Ilgın'a, Argıd hanı'na, Akşehir'e, Ishahlı'ya, Çay'a .... varırlardı. Selçuklular, ta Denizli'ye kadar yol üzerinde böyle hanlar ve menziller yaptırmışlardı.

Horozlu Han, Zazadın hanı makalesinde arzettiğimiz han tiplerinden birinci tipe dahildir. Yani üstü tamamen örtülü olup şeklen murabbaa yakın bir müstatildir. Boyu 29, ini 28 ve yüksekliği 7 metredir. Dört tarafı Gödene'nin [2] beyaz ve Sille'nin [3] kırmızımtırak yontma taşlarıyla kaplanmış ve aralarına yer yer bir nevi gök taş konmuştur. Cenuba, batıya, şimale bakan yüzlerinde içerideki pilpayelerin açılmasını men için dışarıya doğru çıkıntılı ikişer ayak inşa edilmişse de bunlardan şimalde bulunanlar temamen yıkılmıştır. Hanın beden duvarlarının kalınlığı 1,20 metredir. İçine 7,5 metre genişliğinde bir medhalden girilir. Bu medhal doğuya yönelmiş olup

[1] Raziye Hatun'un hanı.
[2] Gödene = Konya'nın bir köyüdür.
[3] Sille = Konya'nın bir nahiyesidir.

Sultan hanı hatta Zazadın hanı kapıları kadar mükellef ve müzeyyen değildir. Dört metre açıklığında yüksek ve mukavves bir hücre teşkil eden girintisinin iki tarafında bizim Sırçalı medresede olduğu gibi mihrabımsı küçük hücreler yoktur, yan duvar satıhları yere dümdüz inmiştir. Bu girintinin harice doğru taşan köşlerinde başlıkları birbiri içine girmiş saksılara benziyen sütunçeler vardır. Kapının sögelerindeki tezyinat pek az ve pek basittir. Mukavves hücrenin içine ak mermerden iki parça kitabe taşı konmuşsa da yazısı her nasılsa kazılmamıştır. Sekiz taştan yapılmış basık kemerli bir kapıdan hanın içine girilince boydan boya beş bölme ile onaltı pilpaye üzerine inşa edilmiş kırk kemer göze çarpar. Her pilpayeye dört kemer dayanmaktadır. Gerek kemerlerin ve gerek han duvarlarının kaplama işlerinde kullanılan taşlar evvelce söylediğimiz taşlardan başka değildir. Hanın ortüsü, küçük molozlardan yarım üstuvane biçiminde yapılmış tonoslarla kemerlerden terekküp etmiştir. Ortadaki bölmenin kemerleri yıkılmış, üstü açılmıştır. Ancak ortasındaki zıya feneri halâ varlığını korumakta ve hana mahabet ve ihtişam vermektedir. Hanın damından üç metre kadar yüksek olan bu fener sekiz yüzlü bir menşur olup bedeni tuğladan yabılmış, dışı yontma taşlarla kaplanmış ve tepesi kubbe ile örtülmüştür. Her yüzüne ufak bir pencere açılmıştır ki buradan hana hava ve ışık girmektedir. Hanın dahilinde yolculara mahsus sekiler ve bacalı ocaklar yoktur.

Yıldan yıla taşları sökülmekte ve bedeni delik deşik edilmekte olan bu zavallı tarihî binanın şimdi asıl adına gelelim ve bunun önünde geçen hadiseleri söyleyelim:

Hanın ilk zamanlarda adı «Ruzbe hanı» [1] iken sonradan tahrif edilerek Uruzbe, Uruzlu, Horozlu han olmuştur. Esasını bilmeyenler ortasındaki ziya fenerinin bir horoz başına benzemesinden ötürü bu adı aldığını söylerlerse de doğru değildir. Ziya fenerleri diğer Selçuk hanlarında da vardır.

Ruzbe kimdir?

Bu hanı kurduran Eseddüddin Ruzbe Selçuk ümerasından olup 1236 dan 1246 tarihine kadar saltanat süren ikinci Gıyaseddin Keyhüsrev asrında Emir Camedar [2] idi. Gıyaseddin'in ölümü üzerine tahta geçen büyük oğlu İzzeddin Keykâvüs'ün ilk zamanında yapılan tevcihatta vezaret Sahip Şemseddin'e [3], naiblik Karataya [4], emirülümeralık Has Oğuza [5], atabeylik Esedüddin Ruzbeye [6], pervanecilik Ebubekir Attara [7], emir-i-dadlık Nusrat'a [8] verilmişti. Tuğracı [9] Şemseddin Mahmud her birine menşurlar yazmış ve hediyyeler alarak zengin olmuştu. Devlet işleri bunların

---

[1] (Ruzbe) adı ya Farsça (Ruzbih) veya Türkçe (Uruzbey) terkibinden alınmıştır. Bence ikincisi daha doğrudur. Aybe, Altunbe gibi.

[2] Emir Camedar = Esvapçı başı.

[3] Sahib = Veziri azam, Sadrı azam.

[4] Naib-i-Saltanat = İkinci vezir, Sadaret kaimmakamı, Hükümdarla Sahip bulunmadığı zaman onlara vekâlet eder.

[5] Emirülümera, Melikülümera = Beylerbeyi, Genel kurmay başkanı.

[6] Atabey = Sultanın lalası, Mürebbisi.

[7] Pervane, Pervaneci = Başmabeynci, Timar ve zeamet işleri nazırı.

[8] Emir-i-dad = Mezalimi def'a memur bey, Adliye nazırı.

[9] Tuğraî, Tuğracı = Osmanlı İmparatorluğundaki Tevkiî, Nişancı.

ittifakları yüzünden iyi gidiyordu.

Melikülümera Hasoğuz kızını Esedüddin Ruzbe'nin kız kardaşı oğlu Mübarizüddin Bayram'a vermiş ve bundan ötürü de iki emirin arasındaki dostluk çok artmıştı. Halk; işleri için bunlara baş vuruyor ve bunların sözleri her hususta geçgin oluyordu. Sahip ile diğer arkadaşları gölgede kalmışlardı. Hele Nusret'in bu halden canı çok sıkılıyor, hiyanet ve hasedinden rahatı kaçıyordu.

Akıbet Pervane ile birleştiler, Sahip Şemseddini de kandırıp her ikisinin izalesine karar verdiler. Konya rindlerinden emin olamadıkları için Akşehirle Ilgın rindlerinin başbuğlarına muracaat ettiler. İhsanlar, iktâlar vadederek Konyaya getirdiler. Vezir yalandan hastalandı, bir kaç gün dışarı çıkmadı, divana gelmedi. Nusret diller dökerek Hasoğuz'la Ruzbe'yi vezirin ziyaretine götürdü. Eve girdiler, selâm verdiler, hal-ü-hatır sordular. Bu esnade Nusret "Kuzu„ diye bağırdı, bu parola üzerine avlının bir köşesindeki binaya gizlenmiş olan rindler ellerinde nacaklar ve kılıçlarla gelerek her iki beyi feci bir surette öldürdüler, başlarını kesip evin donanma günlerinde süslenen köşküne astılar. Büyük, küçük, yakın, uzak herges gördü. Hasoğuz'la, Ruzbe'nin adamları korkudan kaçıp gizlendiler. Nusret bununla hıncını alamadı; rindleri maktullerin evlerine gönderdi, yağmalattı. Bu acıklı vak'adan sonra Sahip Şemseddin teşkil ettigi alayla şehrin dışına çıkıp debdebeli bir gösteriş yaptı. Bâdehu divan kurdu, maktulların hısım, akraba ve adamlarını getirtti, kimini hapis, kimini katletti, bazılarını da serbest bıraktı.

Tarih Emirilümera Hasoğuz'un "aslen Rum olduğunu, fakat fazlu kemâl, hüsnü hat, seha ve mürüvvet sahibi bulunduğunu kaydediyor.„ "Münaza-ra-i-çenk-ü-şarap„ adlı bir risalesi varmış.

Ruzbe hakkında da: "âlim, fazıl değildi, lâkin kifayet, dirayet, iffet ve diyanette biricik idi„ diyor.

Her ikisi de fazla teferrüt ve şöhretin doğurduğu haset ve kinin kurbanı olmuşlar.

Ruzbe'nin adını, bıraktığı han bugüne kadar yaşattı. Ruzbe, hanını acaba Emir Camedar iken mi yoksa Atabey olduğunda mı yaptırdı? Malûm değildir.

Eğer Atabey olduktan sonra yaptırdığını kabul edersek takriben (690) senelik bir ömre malik demektir.

Bu hanın önünde geçen tarihî hadiselerden bazıları şunlardır:

1 — Selçuk Sultanı birinci Gıyaseddin Keyhüsrev kardeşi Süleyman'ın ölümü üzerine İstanbuldan Konya tahtına çağırıldığı zaman İznik Rum imparatoru geçmesine mani olmak istemişti. Keyhüsrev vaitle geçti, Konyaya geldi, fakat İznik hâkiminin bu küstahlığını asla unutamadı. 1211 tarihinde bazı behanelerle harbaçtı. Memleketin sağ ve sol kol beylerine [1], Türk ve Kürd erlerine betiler yazıldı. Kamu beyler ve çeri başıları Kayı, Bayat, Salur, Bayındır ve bakî boy alpları ve bahadırları mücehhez oldukları halde biribiri ardınca gelip (Ruzbe hanı) önündeki yazıya kondular. Sonra Sultan bunlara katıldı ve Rumun ulu şarlarından sayılan Alaşehire doğru gidildi.

[1] Osmanlılardaki Rumeli ve Anadolu Beyler beyleri makamındadır.

2 — Antalya şehrini Gıyaseddin Keyhüsrev I. Rumlardan almıştı (1206). Kaleye hücum esnasında Konya sipahilerinden ve Salur boyundan Hüsameddin lakaplı, Yoluk Arslan adlı bir yiğitin gösterdiği cesaret ve kahramanlık dillerde destan olmuştu. Gıyaseddin'e halef olan oğlu Keykâvüs I. zamanında Antalya Rumları Kıbrıs Frenklerine güvenerek isyan ettiler. Bir gece kendilerine karşı durabilecek müslümanları öldürdüler, mal ve eşyalarını yağma, karı ve çocuklarını esir ettiler. Bu kara haber üç gün içinde Konyaya irişti. Sultan beyler ve uluları çağırarak danışık yaptı, sefere karar verildi. Selçuk ülkesinin her yanına betiler ve hükümler yazıldı, ulaklar [1] çıkarıldı. Az zaman içinde Kayı, Bayat, Bayındır, Salur ve başka boylardan çeriler ve erler gelip Konya ovasında (Ruzbe yazısı) na kondular. Saltanat divanının vekilleri daha önce savaş gereçlerini hazırlamışlardı. Askerin toplantısı bitince Sultanın otağ ve dehlizi de kuruldu. Sultan, son geceyi orada geçirdi, ertesi gün hep birlikte Antalyaya hareket edildi.

3 — 1219 senesinin bir gününde Konya şehrinde büyük bir hazırlık vardı. Payitahtın yüze gelenleri, zengin ve muteberleri, yigit erleri yeni Sultanı karşılamaya gideceklerdi. Beş yüz kağnı üzerine kurulan köşkler kıymetli ve türlü türlü renkli kumaşlar ve halılarla bezenmişti. Herkeste bir sevinç ye heyecan vardı. Bu tantanalı alay düa ve senalar, ilâhî ve gazellerle Konya'dan çıktı, Obruk [2] yolunu tuttu. Kayseriden Aksaray tarikıla gelmekte olan Alâeddin Keykubad I. Obruk konağına yaklaşınca Konya karşıcıları atlardan, kağnılardan, mahfelerden inerek Sultanın elini öptüler, kudûmunu kutluladılar. Kurbanlar kesildi, saçılar saçıldı, peşkeşler çekildi. Konya subaşı'sı Hüsameddin Arif'le sair ulular Hünkârın sofrasında, bezminde bulunarak iltifatına nail oldular. Bu haşmetli mevkip ertesi gün (Ruzbe hanı) önüne geldi, geceyi orada geçirdi. Sabahleyin önünde Konya silâhşorlarından bin yigit bulunduğu halde güzel Konya'ya girdi.

4 — İlhan Hulâgû'nun yarlığıla [1] Rum diyarının Kayseri'den Antalya'ya kadar olan bölümüne hükmeden İzzeddin Keykâvu II. le Danişmend eline sahip olan kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan IV. in arası gene açılmıştı. İzzeddin'in İlhana karşı uçlardaki Türkmen beyleri ve Mısır Sultanıla gûya ittifaka çalıştığı ve takdimi lâzım gelen vergiyi onun için toplatmadığı ileri sürülüyordu. İzzeddin'in izalesi için gönderilen askere Kılıç Arslan'la veziri Muinüddin Pervane de katıldı. İzzeddin kardeşile barışmak, işi tatlıya bağlamak istiyordu. Veziri Fahreddin Aliyi [2] bu iş için Aksaraya göndermişti, kendisi saltanat otağını (Ruzbe yazısı) na kurdurup neticeyi bekliyordu. Fahreddin'in kardeşi tarafına geçtiğini ve uhdesine bütün Rum ülkesinin vezirliği verildiğini işidince korktu, hemen Konya'ya döndü, bahada ağır, yükte hafif eşyasıyla, aile ve adamlarını alarak İstanbula kaçtı.

5 — Menakıplerin rivayetlerine göre Mevlâna Celâleddin-i Rumî her yıl

[1] Ulak = Saî, ta'ar, postacı.

[2] Konya'nın şimali şarkîsinde bir nahiye merkezi olup içinde bir Selçuk hanıyla kenarında çukur bir gölcük vardır.

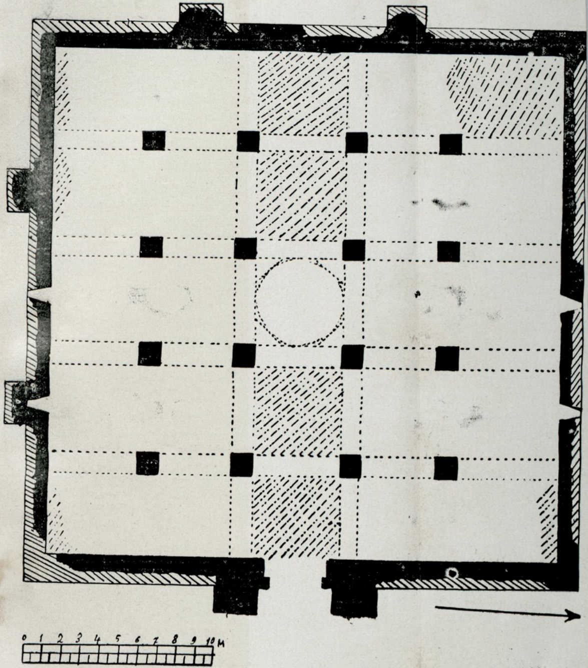
[1] Yarlığ = Ferman.

[2] Konyada Sahip Ata diye maruftur.

bazı yakınlarıyla Ilgın kaplıcasına gider ve orada 15 — 20 gün kalırmış. Dönüşte dostları, dervişleri kendisini (Ruzbe hanı) nda karşılayarak ney ve kudûm [1] çala çala, rubâî ve gazel okuya okuya Konya'ya getirirlermiş.

6 — 1558 tarihinde Kanunî Süleyman'ıu şehzadeleri Bayezit ile Selim arasındaki muharebe de (Ruzbe sahrası) nda olmuştur. Süleyman oğlu Bayezidi (Karaman) valiliğinden (Amasya) ya Selimi de (Saruhan) valiliğinden (Konya) ya tebdil eylemişti. Bayezid Konya'dan gitmek istemiyor, nasihat ve ihtarları dinlemiyordu. Anadolu ve Adana beylerbeylerine Konya üzerine yürümeleri emredildi, Sokollu Mehmet Paşa da yanında şehzade Selim bulunduğu halde yeniçeri, sipahi ve topçu askerlerile geldi. Bayezid'in kumandası altında yiğirmi bin asker vardı. Yapılan savaşta fena halde bozuldu, Amasya'ya kaçtı, oradan da oğullarıyla birlikte İran'a gitti.

[1] Nay, kudûm = mülga mevlevî dergâhlarında çalınan çalgılardır.

Horozlu (Ruzbe) Hanının plânı

HOROZLU (RUZBE) HANI

NECMÜDDİN AHMED'İN SANDUKASI

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

Türk ve İslâm eserleri Müzesindeki ikinci sanduka Necmüddin Ahmed bin Mes'ud'undur. Bu da kardeşi Mahmud bin Mes'ud'un sandukasıla birlikte Akşehir'deki türbelerinden getirilmiştir. Yüksekliği 0/92, uzunluğu 1/92, genişliği 0/66 dır. Üzerindeki işlentilerin inceliği ve yazıların arasına büyük bir maharetle istif edilmiş olan çiçeklerin güzelliği itibarile buna daha yüksek bir değer biçmek çok yerinde olur.

Bu eseri ile san'atkârı Halil oğlu Rüstem'in bediî hayaline hayran olmamak kabil değildir. Yalnız eski güzelliği yine yerinde durmakla beraber zamanın bunu bir az daha fazla hırpalamış ve bir yanının yarılmış ve üzerinin âdi tahta parçaları ile yamanmış ve yazılarının keskinliği azalmış oldugu görülür. Ceviz tahtasından yapılmış mütevazilmustatilat şeklinde olan bu sanduka dört ayaklıdır. Baş ucundaki suda (بسمله) den sonra bir mustatilin içinde tasavvuf mensublarınc nefyü isbatın remzi olan (الا لا الا لا الا لا الله) ve bunun altındaki suda (و صلى الله على سيدنا محمد و له اجمعين) ibareleri kazılıdır. Ayak ucunda (هذه تربة قطب الواصلين) ibaresinden sonra bir mustatilin içinde:

1) رابط علوم الاولين والاخرين

2) نجم الملة والحق والدين احمد بن مسعود

ve bunun altındaki suda:

(تغمده الله بغفرانه تاريخه سنه تسع و اربعين و سبعمائه)

kitabesi yazılıdır.

Baştan sol yanda üç mustatil vardır. Birincisinin birinci satırında (بسمله), ikinci satırında (الهيكم . الى .. زرتم)

İkinci mustatilin birinci satırında:

(المقابر . . . الى . . ثم كلا)

ve ikinci satırında:

(سوف تعلمون . . . . الى علما)

Üçüncü mustatilinin birinci satırında:

(ليقين . . . الى علم اليقين)

İkinci satırında:

(ثم لتسئلن . الى . عن النعيم صدق الله)

sureleri yazılıdır. Baştan sağ tarafta yine üç mustatil vardır. Birincisinde kalın bir sülüsle (بسمله) yazılmıştır. İkincisinde yazı yoktur. Bir tamirde ona göre âdi bir tahta parçası uydurulmuş ve üçüncüsünde (آية الكرسى) den yalnız (لا تأخذه سنة ولا نوم له .) cümlesi kalmıştır. Baştan sol yandaki mustatillerin üst ve altındaki suların içinde baştan başa şu farsça beyitler yazılıdır.

Üst kısmında:

Nuş bâdâ aşikanra ba dehir ey lâmekân
Ba melâik bi halâyık ber karar-i asman
Çeşmi surî key bibined meclis-i ervahra
Gûş-i hayvan key pezired nüktehay-i bizeban

Ve alt kısmında:

Ta zi hud fani nekerdi key şevi baki behak
Zindegi der merk micuy ta bimani cavidan
Ey Veled hamuş imşeb zanki vaktı hâb şüd
Bakiyeş ferda bigûyi çünki hized kârvan

Bu beyitler Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin yedi beyitli bir gazelinden alınmıştır. Öteki üç beyti şunlardır:

Her kira inca neşüd binâ dü çeşm-i can-i o
Başed inca kûr-ü ker ender sakar ba kâfiran
Kûr-ükerend ehli dünya verne in maşûkha
Hemçü hurşid'est tâban bi zeban ender beyan
Z'ab-ü kil ender güzer der can-ü der dil kün sefer
Çün becan ar asmanî der menih ber hâkdan

Bu gazelin son beytindeki (ای ولد) hitabesinden bunun Sultan Veled'e âid olduğu zannolunursa da Mevlâna'nın bütün şiirlerini ihtiva eden (دیوان شمس‌الحقایق) da Mevlâna adına tesbit edilmiş olduğu görülür.

Sağ yandaki mustatillerin üstünde de boydan boya şu beyitler yazılıdır:

لمولانا قدس الله سره العزیز

Aşıkanı ki ba haber mirend
Pişi ma'şuk çün şeker mirend
Ez elest âb-i zindegî hurdend
Lâcerem şive-i diger mirend.

صدق ولی الله

Bu gazelin tamamı şöyledir:

Aşıkanî ki ba haber mirend,
Piş-i ma'şuk çün şeker mirend.
Ez elest ab-ı zindegî hurdend
Lâcerem şive-i diger mirend.
Cünki der aşıkî haşr kerdend
Ni çü in merdümî haşer mirend.
Ez ferişteh güzeşte end belûtf
Dûr ez işan ki çün beşer mirend.
Tû güman mibe i ki şiran niz
Çün sekân ez birun-ü der mirend.
Bideved şah-i can beistikbâl
Çünki aşık der sefer mirend.
Heme ruşen şevend çün hurşid
Çünki der pay-i an kamer mirend.
Aşıkanî ki can-ı yekdigerend
Heme der aşk-ı yekdiger mirend.
Hemera ab-ı aşk der cigerend
Heme ayend-ü der ciger mirend.
Heme hestend hem çü dürr-i yetim
·Ni ber mader-ü peder mirend.
Aşıkan canib-i felek perend
Bakıyan cümle kûr-ü ker mirend.
V'anki inca alef perest büdend
Gâv budend-ü hemçü har mirend.
V'anki imruz an nazar cüstend
Şad-ü handan der nazar mirend.
Dûr ez işan fütade merk veli
İn betakdir güftem er mirend.
Behr- i an ruşenend-ü çün hurşid
Z'anki der pay-i an sahar mirend.
V'anki ahlâk-ı Mustafa cuyend
Çün Ebubekr-ü çün Ömer mirend.
Şah-i tan [1] der kenar-ı lûtf küşend
Key çünin har-ü muhtasar mirend.

---

[1] Mahbub ve mahbubeler anlamında olan Şahidan olsa gerek.

Munkiran-i tü Şah Şemseddin
Der dem-i merk bi haber mirend.

Bu gazelden sandukaya geçirilmiş olan iki beytin başındaki (قدس الله سره العزيز) cümlesine bakılırsa o tarihte Mevlâna'nın sağ olmadığı anlaşılır. Halbuki Mevlâna (H: 672 — M: 1273) de, Necmüddin Ahmed ise (H: 649 — M: 1251) ölmüştür. Yani Necmüddin'den sonra Mevlâna yirmi üç yıl daha yaşamıştır. Bu cümleye ve bu tarihlere göre arada bir mübayenet göze çarpar gibi oluyor. Eğer sanduka Necmüddin Ahmed'in öldüğü yıl yapılmış olsaydı bu mübayenet hatra gelebilirdi. Sandukanın sonradan yapılmış ve ölüm tarihlerinin yılına göre yazılmış olduğu düşünülürse mübayenet kalkmış olur.

Sağ yanındahi müstatillerin altındaki suda: (الحكيم الالهى قدس الله روحه)

Betig-i aşk şev küşte ki ta ömr-i ebed
yabi
Ki ez şemşir-i nev bahtî nişan nedihed
kes ez ahya

beytinden sonra iki beyit daha yazılı ise de gerek bu sandukada, gerekse Mahmud Hayranî'nin sandukasında tekrar edilmiş olan bu beyitler bozulmuş olduğundan doğrusu bulunamamıştır. Mevlânanın divanında görülemiyen bu beyitlerin kime âit olduğunu ve (حكيم الهى) den kimin murad olunduğu kestirilememiştir. Mütasavvifler arasında Mevlâna Celâleddin-i Rumî'ye Hakimi ilâhî dendiği gibi Hamse ve Mantıkuttayr sahibi Feridüddin-i Attara da, Hakimi sinaî'ye de Hakimi İlâhî dendiği vardır. Ya bunların, yahud diğer mütesavvif şairlerin eserleri iyi bir araştırılacak olursa bunun da doğrusu ve sonu bulunur.

Sandukanın üzerinde bir de tabut vardır. Bunun yandan yüksekliği 0/48, ayak ucundan yüksekliği 0/36, boyu 1/36, baştan eni 0/36, ayak ucundan eni 0, 29 dır.

Bu tabutun baş ucunda bir murabba ile onun üzerine mevzu müselles mütesavissakayndan mürekkeb beş dılılı bir tahta içinde (الحكم لله الواحد القهار) ibaresi yazılıdır. Bu yazıların arasında iki yerde yanık eseri ve yazının üstünde müselles şeklinde bir kabartma zineti vardır. Bir kenarı da cüz'î kopuktur. Ayak ucu da baş tarafı gibi bir murabba ile bunun üstünde müselles mütesavissakayndan müteşekkil gayri muntazam bir muhammes şeklindedir.

Yedi asırdanberi üzerinde yaşamakta ve yarattığı eseri ile yarü ağyarın saygılarını kazanmakta olan Halil oğlu Rüstem'in adına (عمل رستم بن خليل) kitabesi kabartma olarak yazılmıştır ve üst yanına müselles şeklinde başkaca ziynetler yapılmıştır.

Baştan sol yanında ve yukarı kısımda:

(الحمد لله نحمده و نستغفره و نستعينه و نؤمن به و نتوكل عليه و اشهد ان لا اله الا الله)

Ve alt yanında :

(ليس للعاشقين خوف الموت)

Ve sağ yanında:

(لا اله الا الله الملك الحق المبين محمد رسول الله صادق الوعد الامين)

Ve bunun alt kısmında:

(وقال عليه السلام الموت كأس والناس شاربها والقبر باب و الناس داخلها . . .)

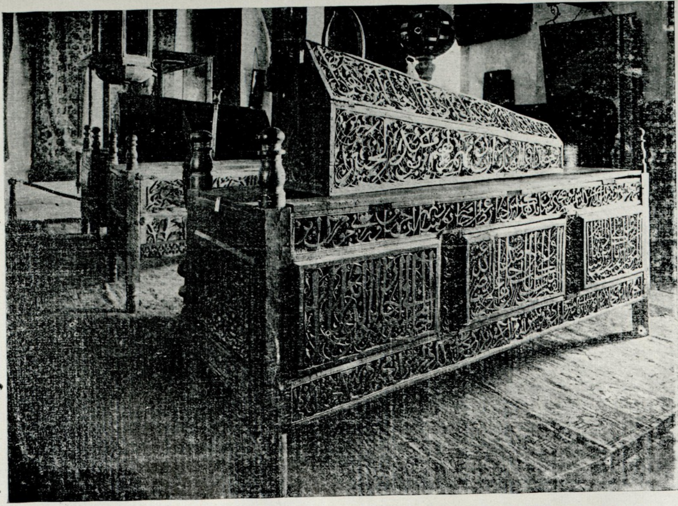
hadis ve ibareleri yazılıdır. Okuyup, yazma bilmeyen bir marangoz bir zaman bu tabutu onarırken yazılı yerlerini yontmuş ve tahta parçalarını tersine çivileyerek ibareleri bozmuştur. Bu sandukanın sahibi Necmüddin Ahmed'in Mahmud Hayranînin kardeşi olduğunda şüphe kalmamıştır. Çünki her ikisi de Mes'ud'un oğlu ve bir türbede gömülü idi. Hangisinin yaşta büyük olduğu belli değilse de Necmüddin Ahmed'in (H: 649 — M: 1251) de ve Mahmud Hayranî'nin (H: 667 — M: 1268) de öldüğüne ve Mahmud Hayranî'nin Necmüddin'dan sonra (18) yıl daha yaşadığına göre Nacmüddin'in büyük olduğu anlaşılır.

Sanduka kitabesinin muhteviyatına ve kendilerine o zamanlar nisbet edilen vasıfların yüksekliğine bakılırsa Necmüddin'in Anadolu Türkleri arasında büyük bir mevki tuttuğu anlaşılır. Eserleri ile ve Anadolu Selçuk Hükümdarlarına yanaşmalarıla o asırda ün alan Necmüddin-i Kübra ve Necmüddin-i Daye'nin Akşehirli Necmüddini unutturdukları zannedilmektedir. Hatta Yunus Emre'nin:

Fakih Ahmed kutbüddin, Sultan Seyid Necmüddin
Nevlâna Celâleddin o kutbu cihan kani

beytindeki Seyyid Necmüddin'in Necmüddin Ahmed olduğunda tereddüt edilmemelidir. Yakınlarda Yunus Emre hakkında bir kitab bastıran Kastamoni Lisesi Edebiyat Öğretmeni Bay Abdülbaki Gölpınarlı, Mahmud Hayranînin sandukasına ait kitabenin örnegini bizden alırken Mecmüddin Ahmed'in sandukasındaki kitabeleri de istese idi Yunus Emre'nin bu beyti üzerinde araştırmalar yaparken Necmüddin-i Kübra ve Necmüddin-i Daye'den başka bizim de büyük bir Necmüddinimizin varlığını beller ve bunun da Mevlâna Celâleddin'in arkadaşı ve Mahmud Hayran'nin kardeşi olduğunu öğrenirdi.

(Arkası var)

Türk - İslâm eserleri müzesinde Necmeddin Ahmed'in sandukası

MİMARÎ TÜRK OSMANLI DEVRİ

TEESSÜSÜ TEKÂMÜLÜ İNHITATI

H U L Â S A

1300 — 1922

M. YUSUF AKYURT

— Geçen Sayıdan Devam —

OSMAN I DEVRİ Karaca şehirde, Bilecikte ve Yenişehirde cami, hamam, gibi mebani yapılmış ise de gayet metin olup yapılış tarzları hiç bir milletin tarzlarına benzememektedir.

URHAN DEVRİ Hükümran olduğu şehirlerde ve fethettiği memleketlerde ve hatta büyük kariyelerde birer cami ve büyük hamam ve mektep ve imaret taphane gibi yaptırdığı cesim mebaninin adedi 328 zi mütecaviz ise de sağlamlığıyla meşhur olup yine mimarî bir usule müstenid olarak yapılmış değildir.

Türk Osmanlı Mimarîsinin Başlangıcı

MURAT I VALİDESİ NİLÖFER HATUN Nilöfer hatun gayet zevkli ve müşkilpesend bir kadın idi. Her güzel şeyi çarçabuk beğenmezdi. Bursada ve İznikte edindiği meskenin ziynet ve ihtişamını kendi zevkine ve zarif tab'ına az görürdü. Bunun için Konyadan, Karamandan, Aksaraydan, Erzurumdan ve sair Anadolu memleketlerinden mahir ustalar getirirdi. Türk Osmanlı mimarîsinin tesisine âmil öldu. İznikte Nilöfer hatun ismile meşhur büyük hamam ve çinili cami ve imaret gibi eserlerin inşasına başlattı. İznikte bir çini fabrikası tesis etti. Bu fabrikanın yaptığı çinilerden son defa olmak üzere İstanbulda Sultan Ahmet camiinde kullanıldı. Dahilî ihtilâlat sebebile bu fabrika münderis oldu. Bundan başka İznik havalisinde bir takım mebani yaptırdı. Çini fabrikasile mimar ve işçilerin varidatı kendisine mahsus idi. Bursada tophane nam mahalde şehadet camii karşısında oğlu için muazzam bir saray yaptırdığı tarihlerimizde yazılı ise de vaktile harap olmuş ve izleri bile kalmamıştır. Hatta bu saraya hükûmet erkânını davetle yaptırdığı camiin küşat merasimini yaparak veda etmiş ve Rumeliye geçip orada şehid olmuş olan birinci Muradın şehadet hatırrsını idame için bu camiin ismi (Camii Şehadet) kalmıştır. İşte bu devirde Türk Osmanlı mimarîsi beşikten kurtularak yeniden neşvünemaya başlamıştır.

Tekâmüle Doğru İlk Adım
1359 — 1413

YILDIRIM BAYAZİT Bu devirde Türk Osmanlı mimarîsinin esasları konmağa başlandı. Bursada bimarhane, Ulucami, Ergene köprüsü, Edirnede eski Bayazit camii gibi mebani meydana getirildi. Bu mebani resanet ve ihtişamile nazara şayan ise de tenasüp bakımından geride sayılabilir. Gerek Timurun istilâ ve tahribatı, gerek beş kardeş arasında zuhur eden saltanat kavgası, ve infirad daiyeleri, gerek ise Karaman oğulları hükûmetinin Bursaya vesair memalike tecavüzle âli mebaninin tahribi (Bu meyanda Urhan Gazi camii, Hisar harici binalar) yüzünden Osmanlı Türk mimarîsi geri kalmıştır.

Esaslı teşebbüsler
Zinet Ve İhtişam
1414 — 1481

ÇELEBİ MEHMED Sekiz sene içinde devletin eski şevket ve itibarını iade ederek tahrip olunmuş olan mebaniyi tamir eden Çelebi Mehmed Anadoludan getirdiği mimarlar, nakkaşlar ve Bizanstan (İstanbuldan) celbettiği bazı mahir işçiler marifetile Bursada Yeşil camii şerifi mimar İlyas Ali (Nakkaş) ye yaptırmıştır. Bu camide mevcut ihtişam ve aksamı inşaiyenin ziyneti, tezyin işlerinin muhtelif aksamındaki mutabakat ve sonsuz letafeti ilk evvel bu camide görüyoruz. Arapların yapamadığı ziynet ve mutabakatin burada mebzulen mevcudiyeti Türk mimar ve nakkaşlarının ne kadar mütebahhir olduklarını isbat edecek âli bir eser olan bu Yeşil camide Türk Osmanlı mimarîsinin seciyesini ve esas kaidelerini görmekteyiz.

İstalaktitlerde, mimar Hayreddin'in ve bilâhara mimar Sinan'ın ıslahat ve kavaidini görememekte isek de şayanı nazarı hayret birer san'at bediası olmakla beraber Arapların istalaktitlerinden bambaşka bir şekilde yapılmış ve bu takaddüm ve ıslah şerefi o devir üstadlarına ait bulunmuştur.

Taş oymalarında, çelik parmaklıklarında, kilitlerinde ve bu cesim camiin sair bütün aksamında ziynet, nakış ve nahitlerin yekdiğerlerine mutabakatı hiç bir binada görülmemiştir. Filhakika Arapların ulaşamadığı bedayii uakşiye ve tezyiniyenin mutabakati bu camide görülür. Bu eserlerle beraber Yeşil türbe, gök dere köprüsü, ve Bursada çarşı ağzında biraderi için yaptırdığı cami ile Ali Paşa hanı ve ipek hanı mühim birer eserdir.

MURAT II VE FATİH Küçüklü büyüklü yüzlerce eser yapılmış ise de uzun uzadıya tetkik ve mutaleaya değeri yoktur. (Şimdiki Fatih camiini 3 üncü Mustafa yaptırmıştır.) Mahmut Paşa camii (868 — 1463), Murat Paşa camii, Rum Mehmet Paşa cammi (870 = 1465), Çinili köşk, (mimar Kemalettin eseri 870 = 1465) bu köşk üçüncü Murat zamanında tekrar yapıldı. (999 = 1591) Mahmut Paşa, Murat Paşa ve Rum Mehmet Paşa değersiz mebani içine idhal edilmemelidir.

Esaslı İncelikler Ve Osmanlı Türk Mimarîsinin tebarüz etmesi
1481 — 1512

BAYEZİT II Mimar Hayrettin, mimar Kemalettin, mimar İlyas,

mimar Şucâ, mimar Acem Ali [1] gibi büyük üstadlar yetiştirmiş olan bu devirde İstanbulda, Amasyada camiler ile Sakarya nehri üzerlerindeki köprü vesair mebanii âliyenin inşaatı sebebile bir hayli mimarlar ve erbabı sanayi çoğalmıştır. Mimar Hayrettin gibi bir san'at üstadı cümlesine tefevvuk ederek plânlara, istalaktitlere, medha'lerin ve sütun başlıklarının zevkli olmasına ehemmiyet vermiş ve Osmanlı mimarîsinin esaslarını vaz ile mimarîyi iyi bir usul ve şekle ifrağa muvaffak olmuş ve istalaktitlere ters bir ehramı müselle.î şeklini vererek nazımı olmuştur. [2] Bununla beraber aksamı inşaiyeden madut olan sütun başlıklarına verdiği ittisa, sütunların cesameti arasında tenakuzlar mevcut olduğundan irtifaı tanzim edememiş ve tenasüp vaz'ına muvaffak olamamış ise de binanın umumiyeti itibarile mimarî ahenginin tenasübünü temin edecek usul koymak suretile yeni bir çığır açmış ve bu suretle mimar Sinana rehberlik etmiştir.

Mimar Hayrettin'in ölmez eserleri mimar Sinan'a ilhamlar vermiş ve bu ilhamları ta'mik ve takip eden ve san'atinde muvaffak olan mimar Sinanın koyduğu sabit usul ile zeval bulmayacak şöhreti mimar Hayrettine medyun olduğu ve o mektebin verdiği feyz ile yetiştiğini hatırdan çıkarmak nimet naşinaslık olur.

Hakikî tekâmül ve tenasüp devri Mimar Sinan mektebi 1512 — 1648

YAVUZ SELİM SÜLEYMAN I. İBRAHİME KADAR

Mimar Sinan fıtratın bir daha yetiştiremiyeceği nevadirden bir zattır. Askerliği gibi san'atına da âşık bir şahsiyettir. Avrupada, Anadoluda, Suriyede, Mekkede yaptığı eserleri nasıl ve ne vakıt meydana getirdiği insanın havsalası almaz. Binlerce eser yapan ve her yaptığı eseri takip eden eserinde nefaset cihetile daha yüksek olarak meydana getiren bu mümtaz ve müstesna Türk şahsiyeti acaba kaç yüz sene yaşamıştır? Şalvarının üzerinde geniş şal kuşağına sapladığı âdi şimşir ağacından bir endaze ve büyük daireleri çizmek için bir sicim parçasile bir temel çivisinden başka bir şey kullanmayan bu san'atkâra duyduğum hürmet yalnız nefsimde değil bütün milletin kalbinde yaşamaktadır.

Yaptığı eserlerde tenazur kaidesi cihetile bir santim bile fark görülemez. Bu hassas san'atkâr taşı, demiri, ağacı,

[1] Meşhur Türk mimarları şunlardır:

1 – Mimar İlyas Ali (Nakkaş) Yeşil camii yapan. 2 – Hayrettin. 3 – Kemalettin 4 – İlyas (vefatı 958 – 1551) 5 – Ayaz (vefatı 983 – 1557) 6 Şucâ, 7 – Acem Ali 8 – Koca Sinan (vefatı 12 Cemaziyelevvel 996 – 9 Nisan 1588) 9 – Davut Ağa, Sinandan sonra en büyük mimardır. Daima Sinanla çalışırdı, Sinandan sonra ser mimar oldu. İncili köşk bunun eseridir. Ayasofyadaki Murat III türbesini yaptı. 10 – Dalgıç Ahmet ağa, Davuddan sonra mimar başı oldu. 11 – Kemalettin. 12 Yusuf. (Hindistana giden) 13 – Mehmet ağa. Mimar başı oldu. (Sultan Ahmet camiini yapan) 14 – Tornacı başı. 15 – Yetim Ali Baba. 16 – Küçük Sinan. 17 – Koça Kasim. 18 – Meremmetçi Mustafa. (Yeni camii bu iki mimar yapmıştır.)

[2] Konya müzesind: gümüş merdiven üstünde istalaktitli kubbenin mimarı mimar Hayrettindir. Bu kubbedeki san'at temuşaya şayandır.

malzemeyi kendine ram etmiş ve her birisinde sanki mucize göstererek sabun kalıbı üzerinde işler gibi kolaylıkla işlemiş ve işlettirmiştir.

Sinan için hiç bir mania tasavvur olunamaz. Önüne çıkan maniaları zekâsile, harukulâde dehasile iktiham etmiş bir çok memleketlerde yaptığı seyyahatler dolayısiyle bütün milletlerin mimarî tarzlarını tetkik eylemiş ve işi tesadüfe bırakmayarak üstadı olan mimar Hayrettin ve muasırlarının vazettikleri usule ittibaen ıslah eylemiş, inşaatın eşkâl ve kaidelerini tasfiye ile beraber inşaat kısımları arasındaki tenasüp ve mutabakati koymuş, muhteşem, muhip, ve rasin bir tarzı mimarî vücude getirmiştir.

Mimar Sinan, sütun başlıklarına, irtifalarına, iki sütun arasındaki kemerlerin ittisa ve reis noktalarının mevkiine, medhal kemerlerine, kubbelerin kalınlıklarına bir nisbet koyarak tersim usulile tesbit etmiş ve bu suretle Türk zevkini, Türk ilim ve irfanını, Türk mehabet ve ihtişamını okşayarak fenni mimariye bir seciye ve kaide vermiştir.

Mimar Sinan, Arapların, Acemlerin, Selçukîlerin mebanisinde olduğu gibi binayı lüzumsuz tezyinat ile boğmamış, hututu esasiyei hendesiye ve asliyeyi muhafaza etmek suretile tezyinatı sadeleştirmiş ve besatet içinde mehabet ve insicam içinde harikalarını bariz bir surette göstermeye muvaffak olmuştur. Mimar Sinanın yetiştirdiği mimarların adedi çoktur. Bu mimarlar Sinanın izini takip ederek şöhret bulmuşlardır. Bir kısmı Hindistana gidip orada yüksek ve büyük mebaniyi yapmışlar ve Şah Babürün teveccühünü kazanmışlardır.

Yetiştirdiği talebe dördüncü Murada ve daha doğrusu dördüncü Mehmede kadar yapılan mebani hep mimar Sinan mektebinin verdiği feyz ve inkişaf eseridir. Mimar Sinan 9 Recep 895 H = 29 Mayıs 1490 m. tarihine müsadif Cumartesi günü Kayseride doğmuş 12 Cemaziyelevvel 996 h. = 9 Nisan 1588 m. tarihine raslayan Cumartesi günü vefat etmiştir. Ondan sonra daima beraber çalıştığı mimar Davut ağa baş mimar olmuştur. Davuddan sonra baş mimar Dalgıç Ahmet ağa olmuştur.

Mimar Sinanın yaptığı mebani en son zamanda tesbit edilen adedi şudur:

87 Cami, 52 Mescit, 56 Medrese, 7 Darülkura, 19 Türbe, 16 İmaret, 3 Darüşşifa, 3 su yolları, 10 Köprü, 18 Kervansaray, 30 Saray, 5 Anbar, 32 Hamam, Çeşme ve sebil. Çesmeler dahil olmadığı halde 338 parçaya baliğ oluyor.

Sinandan sonra mimar Mehmet ağa Türk mimarîsine teceddüd ve inkılâp yapmak istemiş ve camilerde huşuu davet eden loşluğu kaldırmış ve insana ferah ve inşirah verecek aydınlığı Birinci Ahmet camisinde yapmıştır.

Dördüncü Murat devrinde Üsküdarda Şeretabat adile muhteşem bir saray yapılmış isede 1797 senesinde harap olmuştur. Mehmet ağanın eseri olan Sultan Ahmet camii (1026 h. = 1617 m.) ile mimar Kasım ve Mustafanın eseri olan Yenicami (1074 h. = 1663 m.) Sinan mektebinin sonu sayılabilir.

İnhitat Devri
1648 — 1703

İBRAHİM I. Bu devirlerde yukarıda
MUSTAFA II. yazdığım köprü başındaki Yeni cami ile Üsküdardaki Yeni cami ve Anadolu kavağındaki cami gibi mebaninin inşasından sonra fen ve sa'at tedenniye yüz tutmuş ve bahusus Yeniçerilerin temerrüdü yüzünden büyük binaların vücude gelmesine büyük bir engel teşkil eylemiş ve bu hal üçüncü Ahmedin cülusuna kadar devam eylemiştir.

Tekrar terakki devri
1703 — 1754

AHMET III. Türk Osmanlı mimarisî
MAHMUT I. tekrar canlanmış ve bu devirde yapılmış olan mebaniden bazı tezyin eşkâlini tecrit eder isek eski revnakını iade ettiğini görürüz. Bu hususta Nevşehirli Damat İbrahim paşanın pek çok medhali ve gayreti olmuştur. Topkapı köşkleri ve içindeki çini ve sadefkârî mamulâtı gördükçe kayın pederine Boğaziçi sahillerinde âli saraylar ile Haydarpaşa ve Üsküdar arasında Aynalı kavak sarayı muazzam mebaninin inşasına bir çok bahçelerin tarhına çalışmış ve Kâğıthane deresinin iki canibinde mermerden mamul Sâdabat sarayı [1] ve Çırağan adıla şöhret bulmuş bahçeler yaptırmış, zevk ve safa alemi gittikçe tezayüd ederek kayın pederini saray ve bahçelere davetle müdebdep ziyafetler ve mükellef tak ve şehrayinler tertip eylemiştir. Hatta kayın pederini davet için kuvvetli olan tabiatı şiriyesi sayesinde manzum davetnameler yazdığından nümune olmak üzere bunlardan bir kıtasını burada yazıyorum.

Nigâhı iltifatın mayedarı izzü şan oldu
Hitabı mustatabın ruhbahşi cismü can oldu
Acebmi kılsan ihya makdemi lûfunla hünkârım
Kulun bir zerreyim zatın bana mihricihan oldu

Gibi davetiyelerle padişahın müşevviki ve makbulü olmuştur.

İlk lâle devrini tesis eden üçüncü Ahmedin babası dördüncü Mehmedin Edirnede zevk ve sefasını gören oğlu Ahmet daha ileri gitmiş ve bu yüzden Damat İbrahim paşanın sefahet derecesine varan zevk ve safası o derece taammüm etmiştir ki o devri hatırlatmak için bazı san'atkârlar Türk kumaşlarında Üsküdar ve Bursa ve Bilecik çatmalarında ve sair ipekli kumaşlarda lâle resimleri dokuyarak bu "Ahmediye çatması„, "Ahmediye kumaşı„ [1] adıyla yadolunurmuş.

İbrahim paşa hakikaten müceddit ve terakkiperver bir şahsiyet idi. Yirmi sekizinci Yeniçeri ortasına mensup olmasından dolayı, adı (Yirmi sekiz Mehmrt Çelebi) sefaretle Fransaya gidip geldikten sonra orada gördüğü bir takım zevk ve sefahet âlemlerini üçüncü Ahmede ve İbrahim paşaya

[1] Sâdâbat sarayı o vakit Fransa sefiri (M. De Bonnac) ın verdiği Plânlar üzerine yapılmıştır. Türk san'atı, Celal Es'at S: 170.

[1] Üsküdarda Ahmediye caddesi ve camii arkasında kumaş tezgâhları yerleri vardır. Bilahara harap olmuştur. Bu Ahmediye çatma ve kumaşlarından Konya asari atika müzesinde vardır. Eski Bursa çatmaları dahi mevcuttur.

anlatmış ve öğretmiş idi. [1] Üçüncü Ahmet ve İbrahim paşa devrindeki sefahet kapısını ilk defa açan o Yirmi sekiz Mehmet çelebidir.

İbrahim paşa zevki ve eğlenceyi sevmekle beraber Türk medeniyetine, Türk tarzı hayatına verdiği teceddüt ve inkılâp inkâr olunamaz. Türkiyede basma san'atı bunun sayi gayretile temel tutabilmiştir. Gerek memleketinde, gerek İstanbulda ve Üsküdarda Cami, Mektep, Medrese, Çeşme, Saray, Hamam, Bahçe ve kütüphane gibi yaptırdıgı mebanii hayriye ve şahsiye o devirde Türklerde sanayii nefise ve bilhassa mimarî fenninin ve tezhip san'atında "Şüküfe" tarzının ne kadar terakki etmiş olduğunu isbat etmektedir. Hele Üsküdarda iskele başında ve Galatada Azap kapısında ve Tophane meydanında ve Ayasofyada Babı hümayunda inşa ettirdiği çeşme ve sebiller Türk mimarîsinin o devirde terakki ettiğine ve mimar Sinan devri mimarîsinden bir az farklı olduğuna birer delil ve vesika teşkil eder.

Bu muazzam ve muhteşem eserlerin vücuduna gayret edip padişahı teşvik eden yine İbrahim paşadır. Seyid Vehbi [2] Babı hümayundaki çeşmede yazdığı tarihli kasidesinde bunu sarahatan şu suretle söylemiştir :

Bu tarhı paki hurremi sevketti sadri azami
Damadı hası ekremi hem namı ceddül enbiya
Oldu o düsturu celil bu hayri cariye delil
Halka idüb zemzem sebil celbetti o şaha dua

İbrahim paşa o devrin edip ve şairlerini, müverrihlerini, mimar ve nakkaşlarını ve basma san'atının takarrüründen dolayı maişetleri darlaşan hattat, müzehhip ve mücellitlerini himaye etmiş ve asrî, millî harsimize her sahada çok kıymetli hediyeler, yadigârlar bırakmıştır.

Devrinde erbabı fen ve san'at refah ve saadet içinde yaşamışlardır. Türk edebiyatına ve musikisine güzel bir yenilik ve terakki vermiş idi. Onüç sene kadar sadaret mevkiinde bulunmuştur. Birinci Mahmudun cülûsile neticelenmiş olan ihtilâl vak'asında (Rebiülevvel 1143 h. = Eylûl 1730 m.) senesinde parçalanarak vücudu bulunamamış ve yalnız diz kemiği elde edilerek Şehzade başında yaptırdığı sebil ve darülhadis bahçesinde gömülmüştür.

Bu mehasin ve sefahetile beraber, Üçüncü Ahmetle İbrahim paşanın pek ziyade dostu olan Fransa sefiri (M. De Bonnac) ın teşvikile inşaat için Avrupadan getirdigi mimar ve mühendislerin beraberlerinde getirdikleri nakış ve tezyin işçileri yüzünden millî mimarîmiz ve millî san'atlarımızın tecennisine âmil olmuş ve millî emtiaya rağbet azalarak Avrupa emtialarına gün g[illegible]den hevesler uyanmış ve bu

[1] Yirmisekiz Mehmet çelebi on beşinci Lui zamanında sefaretle Parise gitmiş ve Tulonda toplarla istikbal olunmuş, Parise varınca yüzlerce Fransız süvarileri arkasında ve yüz kadar yaldızlı ve süslü arabalarla Paris ahalisinin alkışları arasında şehre girmiştir. Pariste gördüğü Versay ve Triyanon bahçelerinin cazip ve güzel tesirlerini mektuplarla yazdı. Ve böyle bahçeler ve saraylar yapılması merakını uyandırdı. (Türk san'atı Celâl Es'at S. 170.)

[2] Vehbi — Seyit Hüseyin efendi, İstanbulludur. Tedris ve kadılık silkinde bulunmuş ve Halep mevleviyetini de almıştır. 1149 h. — 1736 m. tarihinde ölmüştür.

hâl umumî cereyan almıştır. Bu sebeple mimar Sinan mektebinin külliyen sönmesine ve Türk seciyesine muvafık olmayan firenkvarî eşkâl ve yaprakların mebanimizde bulunmasını ve ecnebilerle beraber yabancı şöhret kazanmış olan Ermeni milletinden mimar Rafail ve talebesi elinden çıkmaya başlayan mebaninin meydana gelmesine başlıca müessir olmuştur.

Tekrar inhitata doğru

1754 — 1861

OSMAN III. DEN ABDÜLMECİDE KADAR — Bu devirde Osmanlı mimarîsi başka bir vadiye giriyor. Türk zevkinden, Türk ruhundan nasibi olmayan bazı Frenk ve Ermeni mimarlar tarafından yapılmış olan mebani göze çarpar.

Üçüncü Mustafa zamanında yapılmış olan Lâleli camii ve türbesi (1752) Fatih camii, Birinci Hamit zamanında Bebek köşkü, Hamidiye imareti (İmaret yerine bugün dördüncü vakıfhan kaim oldu) Beylerbeyindeki cami ve müvakkithane, Üçüncü Selim devrinde Nişatâbât sarayı, Fenerbahçe sarayı, Tersane ve Kağıthane ve Bebekte Hümayunâbât sarayları, Beşiktaşta Hatice Sultan sarayı, Beylerbeyi sarayı, Üsküdarda Selimiye kışlası ve camii, mühendis topçu mektebi, Taksim kışlası, İkinci Mahmut devrinde tophanede Nusretiye camii (1241 = 1826) ve sair mebani yaptırılmıştır. Bu mebani yukarda yazıldığı gibi Frenk, Rum ve Ermeni mimarlarına yaptırılmış olup bunlar kısmen Baruk, kısmen Ampir devri sayılabilir.

Tekrar geriye dönmek taklit devri

1861 — 1922

ABDÜLAZİZ ABDÜLHAMİT REŞADA KADAR — Abdülaziz devrinde İstanbulda bir çok mimarlar bulunuyordu. Bunların ekserisi Ermeni ve Rum kalfalarından ibaret idi. Yerli İslâm Türk mimarları var idi. İtalyandan ve Fransadan getirilmiş olan mimar ve mühendisler o devirde çoğalmış idi. Abdülaziz devrinde yapılmış olan Beşiktaştaki İhlamur köşkü küçük olmakla beraber gayet müzeyyen olup kâmilen Frenk zevkini haizdir. Bilhassa meclisi mebusan ittihaz edilmiş ve yanmış ve bu gün baki ankazı görülmekte bulunmuş olan Beşiktaş sahilindeki Çırağan sarayı [1] Aksarayda Valide Sultan Pertevniyal cami ve türbesi eski ve mütekâmil Osmanlı mimarîsi devrini taklit fikrine ittibaen yapılmış iseler de yapanlar Türk mimarîsine vukufları olmadığı için mağşuş ve karışık bir mimarî ile yapıldıkları bariz bir surette görülmektedir. Çırağan sarayındaki salon ve oda kapıları sedefkârî olup çok emeklerle meydana gelmiş ve iki adedi Mısırlı Halim paşa tarafından 500 altın liraya alınarak Yeni köşkteki yalısına konulmuş, yalı bilâhara oğlu Sait Halim Paşa merhuma intikal etmiştir. Çırağan sarayına sarfolunan meblâğın miktarı 1250000 altın liradır.

---

[1] Çırağan sarayı Ziya Paşanın uzun methiyesine zemin olmuştur. (Beşiktaş sahilinde berk urur ismi Çırağandır) Mısraını takip eden beyt şudur:
(Reva olmaz eğer teşbih edersem beyti mamura)
(Bunun hüsnü ayan zira anın asarı pünhandır)

Yine Abdülazizin validesi Pertevniyal Konyada 28,000 lira sarfile 1284 h. = 1867 m. tarihinde yanmış olan Yüksek camii inşa ettirmiştir. 1291 h. = 1879 m. Bu cami baştan aşağıya kadar karışık ve fena rönesans tarzında yapılmıştır. Bilâhara bu camiye Aziziye ismi verilmiştir.

İkinci Abdülhamit devrinde Yıldızda Hamidiye camii ve san'at kulesi yapılarak o da Çırağan sarayıla Aksaraydaki Valide camii şekil ve tarzında mağşuş eşkâl ve alaimi havidir. Bunlar yeknazarda güzel ve cazip gibi görünürler ise de eski Türk zevkini, Türk seciyesini gösterememektedir.

Yine Abdülhamit devrinde Şişlide umumî bir sergi yapılması için (İradei seniyei cenabı cihanbanî şerefriz sudur ve sünuh buyurulmuştur.) diye gazetelerde makale ve tumturaklı cümleler yazılmıştı. Bu serginin inşası için bir müsabaka açıldı. Bu müsabakaya Avrupa mimarları dahil oldu. O vakit Orman ve Maadin ve Ziraat nazırı Selim Melhame bu işe memur edilmiş ve gelen resimler toplanarak Fransadan gelen resimler daha elverişli olduğu halde Selim Melhamenin mültezemi olan İtalyalı M. Darankonun yaptığı resim beğenilmiş olduğundan Daranko celbedilmiş idi.

Şişlide inşaata başlanıldı. Paris umumî sergisinin küşat merasiminde Fransa Cumhur reisi Müsyö Karnonun katli dolayısiyle Abdülhamidin evhamını arttırdı. Bu suretle o serginin inşaatından sarfı nazar olundu. Selim Melhamenin himayesinde M. Daranko İstanbulda kalmış ve nazaret mimarı olmuştur. İstanbulda bulunduğu müddetçe hususî ve resmî inşaat işleri yapmış ve Almanya imparatorunun ikinci defa İstanbulu ziyaretinde Abdülhamit onun için ayrı ve hususî bir daire yaptırmıştır. Bu daire Darankonun elinden çıkmıştır.

Yine Abdülhamit devrinde Haydarpaşada tıbbıye mektebini M. Daranko ve M. Valeri müştereken yapmışlar ve M. Valeri münferiden düyunu umumiye binasını ve muahharen Serasker Rıza Paşanın akarlarını ve küçük çamlıcadaki köşklerini yapmıştır.

1894 senesi zelzelesinde rahnedar olan İstabnul san'at mektebi Sultan Ahmet meydanına nazır cephesi M. Daranko tararafından 1899 senesi Ağustosunda yapılmış ve o tarihte Orman ve Maadin ve Ziraat nezareti mezkûr binaya naklolunmuştur. Bu binanın bitişiğinde bir de Yeniçeri kıyafethanesi salonu yapılarak bugün askerî müzede bulunan Yeniçeri kıyafetleri bu salonda teşhir olunmuştur. Bu binalar birinci bakışta Türk mimarîsini okşayacak kemerleri, kuleleri var ise de umumiyet itibariyle kıymetsiz, mağşuş, karışık bir mimarî oldukları erbabınca malûmdur.

Meşrutiyetin ilânından sonra Türk Osmanlı mimarîsinin tekrar canlanması için millî bir hareket, şedit bir ric'at hasıl oldu. Ötede beride Türk mimarîsini okşayacak hususî hane ve binalar ve o binalara İstanbul Sanayi Mektebinde yaptırdıkları millî tarz üzere mobilyalarla donandı. Yanmış olan (Babıâli) nin inşaatı için yapılan musabakada (Osmanlı tarzında) olması şart konuldu. Ve müsabakayı bizim Türk mimarlarımız kazandı. Fakat bu bina yapılamadı.

Fransada tahsilini ikmal etmiş olan Giritli Sırrı paşanın oğlu Vedat Bey İstanbuldaki postahaneyi yaptı. Şey-

hülislâm ve Evkaf nazırı merhum Hayri bey evkaf hanları ve evkafa ait mebaniyi Türk tarzında olmasını iltizam etti. Almanyada tahsilini ikmâl etmiş olan değerli mimarlarımızdan gayet seviştiğimiz merhum Kemalettin bey Hayri beyin himayesini gördü. Ecnebi mimarlara iltifat etmedi. Kemalettin evkaf mimarı ve fen hey'eti reisi bulundukça bu hanları Türk seciyesile yaptı. En son yaptığı han, bahçe kapısında Hamidiye imareti yerinde dördüncü vakıf hanı idi. Bu binalar o devrin yeni Türk eserlerinden mâduttur.

İşte Türk Osmanlı mimarîsinin 1300 — 1922 tarihine kadar yani 622 sene içinde geçirdiği inkılâp fırtınalarının hulâsası bundan ibaretti.

Bugün Cumhuriyetimiz Türk harsini, Türk zevkini, Türk ilim ve irfanını, Türk seciyesini gösterecek ve okşayacak yeni bir Türk mimarîsinin mevcudiyetini ister. Bu Türk mimarîsi İktisadî, Sıhhî, İlmî, ve fennî ve halihazır ihtiyaçlarını temin edecek sade ve tekellüfattan azade olmalıdır. Bu mühim ve vatanî işi sırf Türk mimarlarımızın himmet ve gayretlerinden beklerim.

Anadolu Selçukîlerile Karaman oğulları hükûmetlerinin mimarî devirlerine ait makaleler hazırlamak fikrinde bulunmuş isem de o devirlerin mimarîsini tarih sırasile takip ederek bütün mebaniyi tetkik ve uzun uzadıya plân, makta ve aksamı inşaiyenin eb'ad ve evsafı mümeyyizesini zapt ve kaydetmek ve bütün Konya çevresinde ve mücavir memleketlerde ve Anadolunun muhtelif mevkilerindeki mebaniyi görmekle kabil olabilecektir.

Bu ise vaktımın ademi müsaadesine inzimam eden bazı mühim mevaniin tesirinden dolayı yazamıyorum.

Memleketimizi baştan başa seyahat eden ve mebaniyi tetkik eyleyen kıymetli mimarlarımıza terk ile bu bahsi burada bırakıyorum.

G U F R A N Î

FERİT UĞUR

Dergimizin birinci sayısında (Halk san'at ve edebiyatına dair düşünceler) başlığı altında Namdar Rahmi Karatay arkadaşımızın yazdıkları makalede bilmünasebe adı geçen Karaman'ın Başkışla nahiyesinden Aşık Gufranî'nin yanımızda bulunan şiirlerinden üçünü bu sayıya koyuyoruz. Bu halk şiirleri şimdiye kadar hiç bir mecmua ve risalede intişar etmemiştir. Diğer koşma, destan, semaî ve divanlarını da peyderpey dercedeceğiz.

Bir çok defa kendisile görüşüp konuşduğumuz ve destanlar okuttuğumuz bu köy hocası kıyafetli, saf yürekli, şakacı şair (1339) malî yılı ağustos'unun ilk günlerinde elli dokuz yaşında oldugu halde öldü. Gufranî maişetini ekseriya gezmekle, baylar evinde veya kahvelerde destanlar okuyarak niyaz (parse) toplamakla temin ederdi. Konyada onu tanıyanlar ve halinden bahsedenler az değildir. [1]

Ş İ K Â Y E T

Meclisi Kübraya arzuhalim var,
Bakın ey tabibler ehl-i derde siz.
Mecruh dil oldum bir melâlim var,
Dertli kısmı olur imiş perdesiz.

[1] *Fazla bilgi edinmek isteyenler (Konya Halkıyat ve Harsiyatı) na baksınlar.*

Geldim kanlı yaşla her darelere, [1]
Gösterin bir cerrah bu yarelere,
Bendeniz misillû biçarelere,
Bir muini kavisiniz burda siz.

Konyalıyım Karamana bağlıyız,
Harap olmuş bir cigeri dağlıyız,
Yaşımız kır beştir ele çağlıyız [2]
Yorman beni tekrar kışta karda siz.

Hem soydular arkamdakı abayı
Hain düşman bunu bana yapa mı
Bir takım yırtıcı yedi babamı
Alın elden beni vermen kurda siz.

Efendim fakire hakaret oldu
Ne bir hükûmetten nazaret oldu
Mülk-ü millet size emanet oldu
Evvel Allah sahipsiniz mülke siz.

K O Ş M A

Felek beni taştan, taşlara çaldın
Ne yapdım bir kerre sana bilmem ki
Düşürdün girdaba, aklımı aldın
Daha yapacağın ne ya, bilmem ki.

Türlü mihnet ile, beni şaşırdın
Nari firkatle cigerim pişirdin
Dönen dolabımı değdin düşürdün
Biçareler nasıl ona bilmem ki.

[1] *Daireler demek.*
[2] *Çağlı = Kuvvetli, namuslu.*

Akıttın gözümden kan ile yaşlar
Açdığın yaralar durmadan işler
Geldi çıktı hemin şol kara dişler
Tabir eyle nedir mânâ bilmem ki.

İşaret verildi otuz yaşımda
Mefs-ü hava çün daimî peşimde
Nazlı yari göremedim düşümde
Mağdur etti nasıl sevda bilmem ki.

Âdem'i halkeden kuru balçıktan
Attıran Halil'i hem mancılıktan
Dilerim bulasın Cenab'ı Hak'tan
Sana yarar bir beddüa bilmem ki,

Yüzüm sürsem nen eksilir yüzünden
Sevdim seni sen ne dersin özünden
Acep zulmünden mi yoksa nazından
Bu nasıl naz, nasıl eda bilmem ki.

Söyle işıdeyim şeker dilinden
Haberim var has gerdanda halinden[1]
Bir kokayım al yanakta gülünden
Sarılıp sarmaya kıyabilmem ki.

Gönlümün tahtının âdil sultanı
Hatırımdan çıkmaz canımın canı
Uykum açtı has bahçenin fidanı
Başımı yastiğa koyabilmem ki.

Hiç dost dosta namahrem mi ey peri!
Yapma dostum bu sitemi, kederi
Ne kaçarsın ağasının esmeri
Ben adam mı yerım gûya bilmem ki.

Bilmem efsun oldu bana bayağı
Tanımam derdimden sol ile sağı
Size gider Gufranînin ayağı
Gönlü gözü senden yana bilmem ki.

---

[1] Hal = (ben) demek.

D E S T A N

Üçyüz yiğirmi iki senesi
Nisan sonu mayıs bidayetleri
Batıl oldu Başkışla'nın hevesi [1]
Anladayım sana hikâyetleri:

İllet-i azîme zuhura geldi
Hasta olmadık ferd, beşte bir kaldı
Hasta başlarında sağlar bunaldı
Oldu velhasıl sirayetleri.

Sağlar usandılar hem hastasından,
Kediler de bezdi çorba tasından
Hasta feryadından mevta yasından
Gördü ahalimiz felâketleri.

Bakarsın bir kişi rengini atar,
İptida belinden başından tutar
Bir şey vücudunda hem çıkar, batar
Budur bu illetin alâmetleri.

Verâsı döğülmüş gibi beredir,
Sağrının üstünde sıra sıradır,
Bilmediler meğer yanıkaradır
Bilenlerden aldık işaretleri.

Bu emraz-ı adesiyye ne demek
Yani onun devasıdır mercimek
Öğrenesin kusur değil bilmemek
Var hem bu devanın ihafetleri.

Mercimeği hem sararlar beline
Yigirmi dört saat yatır haline
Bakisini ayağına eline
Saranlar buldular ifakatleri.

Hem hastalar bu sarğıda durdular
Hoş olmazsa kara tavuk sardılar
Elhasılı üçyüz tavuk kırdılar
Sen hiç işittin mi bu haletleri.

---

[1] Başkışla = Aşıkın köyü (Karamana bağlı).

Eğer tavuktan olmazsa çare,
Bir koyun katledip deriye gire
Görülmedik bir derd bataydı yere
Her divane yaptı nihayetleri.

Yukarda görülen vermezse vefa
Bir sığır bul hem boğazla bâdeza
Andan da olmazsa derdine şifa
Gelir sana çifte Arap atları. [1]

Kimi onbeş gün deyince uyanır
Yiğirmide yastıklara dayanır
Otuzunda esvabını giyinir
Kırk deyince atar kasavetleri.

Elli deyince doğrulur aşa [2]
Altmış günde sürer elini işe
Kaçmak olmaz bundan gelir her başa
Arar bulur ehli semavatları.

Kimi eli üzre gezer apalar
Kimi köşelerde bayılır, dalar
Yüzülür vücudun derisi ular [3]
Ne derman kalır ne tâkatleri.

Şişer dili parça parça yanılır
Cigerine ağri düşer daralır
Balgam gelir bir hararet dirilir
Artar günden güne melâletleri.

[1] Arap atlarından maksadı Münkir Nekir olsa gerek.
[2] Aş == Taam, yemek.
[3] Ular == Dökülür.

Kâhi yanar kâhi soğur bedeni
Dalar bilmez hem geleni, gideni
Ayık olmaz mualece yudanı
Amel gelse bulur selametleri.

Titrer âzâları gelir burudet
Tutulunca bile kesilir ülfet
Anın için değil hem nan-ü nimet
Bozulur bir günde kıyafetleri.

Hak'tan gelir her bir derdlere deva
Görmedik bu gibi Tâun-u Veba
Bir hanede vukubuldu üç mevta
Mahvoldu şenliğin cemaatleri.

Bu imiş takdirde hakkın muradı
Anasıyla bile iki evlâdı
Bir günde gömüldü yoktur isnadı
Arttı ahalinin mehafetleri.

Boş bırakmaz her bir şahsa dokunur
Sağ sayru'ya [1] varmasından çekinir
Üç dört yerde yedi (Yâsin) okunur
Her hastaya nefes var âdetleri.

«İza câe ecelühüm» nassı var
«Lâyestehirune saaten» ey yar
«Ve lâ yestekdimun» buyurdu Gaffar
Okudun mu Gufranî bu ayetleri.

[1] Sayru == Hasta.

KONYA ÇEVRESİNDEKİ OĞUZLARA DAİR ADLAR

MES'UT KOMAN

Bu yazımda Konya çevresindeki Oğuzlara = Ok + Uz'lara, Okculara [1] dair köy ve yer adları üzerine bir deneme yapmağa çalışacağız.

Oğuzlar; Bozoklar (Dış Oğuzlar), Üç Oklar (İç Oğuzlar) namıyla başlıca iki büyük parçaya, bunlardan her biri de üçerden altı bölüğe, bu altı bölüğün de dörderden yiğirmi dört boye ayrıldıklarını görüyoruz.

Türklerce 3, 4, 6, 12, 24 rakamlarının mübarek olduğu malûmdur [2]. Oğuzların tevzi tarzlarında bu kutlu sayıların yer tuttuğu anlaşılıyor. Hatta bu kutsiyeti Türk tariklerinde de görüyoruz:

Bektaşiler dört dilimli tacı horasanî giyerlerken sonradan 12 dilime iblağ etmişlerdir ki oniki İmam'a da işaret sayılmış. Yine bir Türk tarikati olan Zehriye-i Halvetiyenin piri Kayserli Şeyh Ahmed-i Zehrî beyaz çuhadan oniki terekli bir taç ihtas etmiş ve her terekin arasını beyaz iplikle diktirmek sûretile tereklerin adedini yirmi dörde çıkarmıştır ki kelime-i tevhidin hurufu adedine müsavî farzolunmuştur [1].

Bu taksimatı İlbayımız Cemâl Bardakçı bazı Selçuk kervansaraylarında buldular.

Oğuzlara göre boy isimleri Oğuz Han'ın yiğirmi dört torununun adından çıkmıştır. Mahmud-u Kâşgarî bu boyların hepsinin kendilerine mahsus birer damgaları bulunduğunu söyler [2]. Biz bu damgaların bazılarına bugün bile gerek Konya çevresinde ve gerek diğer vilâyetlerde rast geliyoruz [3].

Anadolu Selçuklularının yiğirmi dört Oğuz boyuna hükmettikleri tarihen sabittir [4]. Konyada Alâeddin tepesi adıyla anılan Eti Akropolu'nun üzerindeki 8 dılılı küçük bir mescitle 10 dılılı Türbede [5] mimarî bir zaruret olmadığı halde, dahilen yapılan yiğirmi dört niş, Selçuk hükümdarlarının Anadoluda bütün Oğuz boylarına, hakim olduklarının bir semboludur.

Konya vilâyetinde biz bugün bu

---

[1] Okcu oğlu : Karamanda bir aşiret. Ahmet Vefik Paşa, lehce-i osmanî C. 1 – S. 128 Okca Alan : Çnmrada bir köy.

[2] Ziya Gök Aip. Türk türesi ve Türk medeniyeti tarihi.

[1] Müstakim zadenin Risaletüttac'ı.

[2] Divan-ı lûgatit Türk. C.1 – S. 557,558

[3] P. D. Riza Nur, Tamga ou Tag Marque en fer chaud sur les chevaux á Sinop. ve Orhon alfabesinin Anadoludaki izleri adlı broşürümüz.

[4] Tevarih-i Âli Selçuk, İbni Bibi, Alâeddin I. in tahta çıkışı.

[5] Selçuk hükümdarlarına mahsus.

yiğirmi dört Oğuz boyuna ait adların hepsini bulamıyorsak ta vaktıyla mevcut olduklarına inanıyoruz.

Bu isimlerden bazılarının sonradan unutulmuş veya değiştirilmiş olduğu muhakkaktır. Nitekim Konya'nın Meydan istasyonu üstündeki Âbâdâniyye köyünün eski ismi Kınık idi. Bu Oğuz adı bugün nasıl unutulmak üzre ise diğer bir takım isimler de değişe değişe unutulmuştur. Binaenaleyh lüzumsuz ad değiştirmek tarih bakımından fena bir harekettir.

***

Boz okların üç oğuş'unu (bölüğünü); Gün Han, Ay Han, Yıldız Han kurar. Bunlara totemlerine gore: (Doğanlı [1] = Şahin), (Kartallı), (Tavşanlı [2] = Tavşancıl) oğuşları denir. [3]

Gün Han boylarını:

(Kayı), [4] (Bayat), (Alka evli = Alka bölük), (Kara evli = Kara bölük).

Ay Han boylarını:

(Yazar, Yazır = Yazgar, Yazgır), (Düğer = Tü), (Dudurga = Tuturka), (Yayırli = Yay eri).

Yıldız Han boylarını:

(Avşer = Afşar), (Kırık = Cırıklık), (Bekdili = Beydili), (Karkın) lar kurarlar.

Şimdi İlimizde bu adları arayalım:

Kayı köyü: Karapınar'ın Hotamış nahiyesinde.

Kayı hüyük: Çumranın batısında.

—

Bayat köyü: Konya civarında.

Bayat köyü: Beyşehri civarında.

Bayat hüyüğü: İsmil üzerinde bir sırada olmak üzere iki hüyük.

Bayat hüyüğü: Ilgın'ın batısında.

Karabayat köyü: Beyşehri'nin Doğanbey nahiyesinde.

Yağlı Bayat köyü: Konya'nın Obruk nahiyesinde.

Eğri Bayat köyü: Konya'nın Zuvarık nahiyesinde.

—

Yazır köyü: Akşehir'in Doğanhisar nahiyesinde.

Yazır yaylası: Pınarbaşı istasyonu civarında Konya'nın Araplar mahallesinin yaylası.

Yazır: Karaman'ın gün doğusunda bir yer.

Yazır Alanı: Karaman'ın gündoğusunda bir yer.

—

Düğer köyü: Ilgın'ın yanında.

—

Afşar köyü: Çumra'nın Dinek kamununda.

Afşar köyü: Hadim ilçesinde.

Afşarlı köyü: Kadınhanı ilçesinde.

Afşar yaylası: Hotamış'ın altında.

Avşar köyü: Beyşehri ilçesinde.

Bay Afşar köyü: Beyşehrinde.

—

Kırıklı köyü: Beyşehri'nin Kıreli Kamununda.

—

Beydili köyü: Karamanda.

—

Karkın köyü: Çumrada.

***

Üçokların üç uzu'nu (aşiretini): (Gök Han), (Dağ Han), (Deniz Han) kurar. Bunlara totemlerine göre: (Songur'lu) [1], (Üç kuş'lu), (Çakır'lı) uzları da denir.

---

[1] Doğanbey: Beyşehrinde bir nahiye. Doğancık: Beyşehrinde bir köy.

[2] Tavşanlı: Karamanda bir köy.

[3] Oğuz, uz: Aşiret, Bölüm.

[4] Osmanlılar bu boydan.

[1] Songur bey Ilgında bir köy.

Gök Han boylarını:

Bayındır [1], Peçne = Peçnek, Cavuldur, Çepniler;

Dağ Han boylarını:

Salur [2], Eymür, Alayund'lu, Ürker' ler;

Deniz Han boylarını:

İğdir = Yiğdir, Büğdüz, Yıva = Ava, Kınıklar [3] kurar.

İlimizde bu adları da arayalım:

Bayındır köyü: Beyşehrinde.

Bayındır membaı: Eksile köyü civarında.

Akbayındır ağılları: Konya — Aksaray yolu üzerinde.

—

Bacanak yaylası: Konya'nın doğusunda Bozdağ yanında.

Bacanak kaşı: Konya'nın doğusunda Bozdağ yanında.

Peçne yaylası: Meydan istasyonu üstünde.

—

Çavuldur köyü: Düğer köyünün doğusunda.

—

Salır köyü: Karapınarda.

Salur köyü: Seydişehirde.

Salır: Sıdrova'nın üstünde bir yer.

Salır tepe: » » » »

Salır küt kol: Karapınar'ın doğusonuda.

[1] *Akkoyunlu ve Karakoyunlular bu boydan.*

[2] *Karamanlılar bunlardan.*

[3] *Selçuklular bunlardan.*

Salurların bir şubesi olan Karaman adını taşıyan yerlerimiz çoktur.

—

İmürler köyü: Hadim'in Aladağ kamun'unda.

Emir (Eymür?) Gazi köyü: Karapınarda.

Emir (Eymür) Dede Han köyü: Çumra'da.

Eymir yaylası: Gene köyü civarında.

Umur Ören: Kadınhanı ile Ilgın arasında.

—

Yınd (Alayund) dağı: Ermenek civarında.

—

Ayvacık (Yıvacık) köyü: Kızılören kamun'unda.

Orta Ayvalıca (Yıvalıca): Bozkır'ın Belviran kamun'unda.

—

Kınık köyü: Beyşehri'nin Kıreli kamun'unda.

Kınik köyü: Bozkır'ın Belviranında.

Kınık köyü: Âbâdâniyye'nin eski adı.

Kınık tepesi: Divanlar köyü'nün doğusunda sivri bir tepe.

Kınık: Karapınar'ın bir mahallesinin ismi.

—

Yiğirmi dört boydan bazılarının adlarına rast gelemedik. Elimizde mufassal haritalar olsaydı belki onları da bulurduk.

K A R A M A N

DR. AZMİ

Anadolu yarım adasının vasatı cenubîsinde Konya iline bağlı bir ilçe merkezi olan Karaman kasabasının eski adı (Larende) olup 37 şimal arzında ve Paris nısfünniharına göre (33, 10) derece tul şarkîde, İstanbul — Adana demiryolu güzergâhında, Haydarpaşadan (849) ve Konyadan (102) kilometre mesafededir. Deniz yüzünden yüksekliği 1024 metre olup Toros dağlarının sol ve şimal eteklerinde şarkı cenubîden garbî şimalîye müteveccih, cüz'î meyilli bir ova üzerine kurulmuştur. Bu ovanın üç tarafı uzaktan dağlarla kuşatılmıştır.

Karaman ilçesi; şimalde Sultaniye ilçesile Konya merkez ilçesi, batıda Bozkır ve Hadim ilçeleri, cenupta yine Hadim ve Mut ilçeleri, doğuda Mut ve Ereğli ilçelerile çevrilmiştir.

Ârızaları ve suları: Şimalde Karamana üç dört saat uzaklıkta (2000) metre kadar yüksek tepeleri olan (Karadağ), cenupta Toros sıra dağları kollarından en yüksek tepeleri 2500 — 3000 metre kadar mürtefi olan Hacı Baba dağı, garpte Akbaba ve Kasaba silsileleri vardır.

Suları: Fisandon, Gökçe, İbrala gibi yerlerden bir kaç küçük çay çıkarak Karaman kasabasının şimal ve şimali şarkîsinde takriben 130 ve 1500 dönüm cesametinde bulunan Çavuş ve Suğla ismindeki gölcüklere dökülür. Bunlar adeta birer bataklıktır. Bu bataklıklardan ova kısmı, ve kasabanın etrafından ve içinden akan sulardan husule gelen birikintilerden de ilçe merkezi sıtmalı bir hal almışken İlbayımızla mücadele kurumunun himmetler sayesinde bunlardan çoğu kurtulmuştur.

Karaman kazasının ormanları hemen yok gibidir. Elma, armut, nar, ceviz, kaysı ve zerdali gibi meyve ağaçlarıyla dağlık köylerinde üzüm bağları oldukça çoktur.

Iklim ve mevsimler: İlçenin iklimi mutedil olmakla beraber mütehavvildir. Vasat isühuneti İlkbaharda: +10, + 12, Yaz mevsiminde: + 20, + 25, Sonbaharda: +15,+ 20, Kışın: —5,— 10 dur.

Hararetin azamî haddi en ziyade Temmuz ve Ağustos aylarındadır. Gölgede + 35 ve güneşte 42 ye kadar çıkar. Kışın İkincikânun ve Şubat aylarında azamî olarak — 28 e kadar tenezzül ettiği görülmüştür. Fakat alelekser — 5, — 10 dur.

Karaman kasabasında en çok esen

rüzgârlar cenup ve cenubı garbî rüzgârlarıdır. Alelhusus Yazın ıttratsız bir surette estiğinden hasıl olan tozlardan göz hastalıkları sühuletle husule gelmektedir. Bu rüzgârlar muzırdır. Nafi olan şimal rüzgârları nadir olarak eser. Elhasıl Karaman uzaktan dağlarla muhat ve bataklıklı bir ova üzerinde bulunduğundan cereyan ve ciyadeti havadan mahrumdur.

Karamanda; yağmurlar en ziyade ilk ve son baharda yağar. Derecei nüfuzları bazen kırk, kırk beş santimetreyi bulur. Kar ekserya İkincikânunla Şubat ve Mart aylarında düşer. Birincikânun iptidasından Mart nihayetine kadar devam ettiği vakidir. Kalınlığı 25 — 30 santimetreye varır.

Sosyal ahvali —. Halk umumiyetle tecimer, memleketin ihtiyacına göre san'atkâr, bahçeci ve ova kısmındaki köyler ahalisi çiftçi ve davarcı, dağlık mahallerdekiler bağcıdır.

Kasaba ahalisi kısmen işret ve sefahete münhemik olup geceleri geç vakıtlara kadar saz ve çalgı eğlentileri yaparlarsa da çok görülecek derecede değildir. Sabahleyin yine erkenden dükkûnlarını açar ve işleri başında bulunurlar. Çarşıda pek çok kahvehane vardır. Bu hal Karaman ahalisinin tenbelliğinden değil, iş bulamadıklarından ileri gelmektedir. Sanayi müesseselmiz arttıkça eli boşların sayısı da azalmaktadır. Kış mevsiminin uzun gecelerinde hariciye denilen selâmlık odalarında veya köylerde olduğu gibi mahalle odalarında toplanıp ziraattan, ticaretten, iktisadiyattan, hayvanlardan ve biraz da günün dedikodusundan bahsederek vakıt geçirirler. Levazımı beytiyelerini ve bütün kış ihtiyaçlarını vakıt ve zamanında hallerine göre tedarik ve ihzar ederler.

Kış geceleri kadınlar da evlerde toplanarak hem dedikodularına devam hem de çorap, fanile, uya ve dikiş gibi işlerle meşgul olurlar.

Telebbüs tarzı: Evvelce erkekler fes üzerine üç parmak enliliğinde abâni sarık sarıp arkalarına mintan üzerine çaket, palto ve bacaklarına şalvar veya pantolon, bir kısmı da şalvar ve salta, ayaklarına mest kondura giyerlerdi. Millî serpuşun kabulünden sonra kıyafet te düzelmeğe başladı. Artık üç etekli entariler, saltalar hemen kalktı. Herkes birbirine benzemiye başladı.

Kadınlar, muhtelif basma ve kumaşlardan mamul ağlı bir şalvarla işlik giyer ve bellerinn kuşak kuşanırlar. Sokaga çıktıklarında başlarına Şelme tabir olunan yünden örme büyükçe bir örtü alırlar. Başlarında kenarı altın dizili ufak bir fes bulunur ve bunun üzerine yemeni veya kırep örtülür. Saçlarını uzatırlar ve fitil şeklinde müteaddit örgülere ayırarak her örgüye yirmi otuz Memduhiye veya yirmilik altın dizerler. Boyunlarına da seksenlik veya Mahmudiye ile bir kaç beşibirlik veya kıremiçe ve en üstüne, varsa, inci takarlar. Altınlı fesler ile örgülü saçlar şimdi ancak ihtiyarlarda ve kenar mahallelerde kalmıştır. Şelme ise büsbütün kalkmış ve kadın kıyafeti asrî bir şekil almağa başlamıştı. Karamanın köylerinde de giyim tarzı gündengüne değişmektedir.

Evlerinin biçimi zevksiz ve gayri sıhhî ise de döşemeleri iyidir. Odalar halılarla, yastıklarla örtülmekte, minderler ve kaba şiltelerle istirahat temin olunmaktadır. Evlerin çoğu kerpiçten yapılmış ve üzerleri hasır, kamış ve

saz ile örtülüp çamurla, toprakla kapatılmıştır. Damlarda toprakları sıkıştırıp yağmur ve karın içeriye girmesine mani olmak için yuvak taşı (Yuvu taşı = lov) çekmek adettir. Bununla beraber gene mani olamadıklarından yağmurlu ve sulu sepenli günlerde damla taneleri dinlemeyen, rutubet içinde kalmayan evler nadirdir. Hasıl olan romatizmanın çoğu bu yüzdendir. Halâlar; bahçenin ve avlunun bir köşesinde yapılır. Kış günleri sıcak odadan kalkıp defi ihtiyaç için oraya kadar gitmek mecburiyeti vardır. İşte bu zaruret bronşit, zatürree gibi göğüs hastalıklarının zuhuruna sebep olmaktadır. Kış günleri halk, evlerin zemin katlarında oturur ve yatırlar. Bu katların dabanları toprak olmakla beraber çoğuna güneş te girmez. Penceleri sokaktan ziyade avluya nazırdır. Bozulmuş havanın değiştirilmesine riayet edenler azdır. Maamafih görgü, bilgi artmakta ve yeni yapılan evlere fennin kurallarına uygun bir şekil verilmiye çalışılmaktadır. Kasabada lâğım olmadığından ve halâlar için kazılan çukurların etrafı da layıkıyla kapatılmadığından hava az çok bozuktur, müteaffindir. Fena adetlerden biri de halâ kuyularının sokak kapılarına yakın bir yere kazılmasıdır ki insan kapıdan girerken kötü bir koku ve kerih bir manzara ile karşılaşır.

Memleketteki bütün çeşme suları açıktan geldiği için geçtiği köylerde ve yollarda telvis edilmektedir. Kuyu sularının da yan ve yörelerindeki halâlardan müteessir olmaları melhuzdur. Bunlarda fazlaca kireç te vardır. Yaz günleri hem soğuk su içmek hem de suyu dinlendirmek yâni içindeki ecnebi maddeleri çöktürmek için bir çok evlerde hususî ve mahallelerde umumî sarnıçlar yapılmış ise de bunların suları da, kasaba medhaline kadar üstü açık gelen, çeşme sularından ibaret olduğu cihetle sıhhî şartlardan mahrumdur. Ahaliden bir çokları berraklığından ötürü kuyu suyu içmekte, hal ve vaktı yerinde olanlar da Fisandondan ve sair köylerden fıçılar içinde merkeplerle su getirtmekte iken 341 malî senesinde (Gökçe) köyünden demir borular içinde oldukça lâtif ve leziz bir su isale edilmiştir. Su meselesinin bu şekilde halli kasabanın sıhhî ahvali üzerinde epice salâh husulüne sebep olmuştur. Yeni suyun tahlil raporunda şu evsaf görülmektedir :

Mikyasima derecesi: Hali tabîide (18)
Galeyandan sonra ve süzülmüş olarak (13)
Uzvî maddeler: litrede binde 1 miligram
Azotatlar: » binde 2 miligram
Klor-u müsennalar » binde 19 miligram

Berrak, teamülü mutedil, rayihası kendine mahsus olup içmeğe elverişlidir.

(Ardı var)

Üç Selçuk Sultânına sadakatle hizmet eden Emir Celâleddin Karatay'ın Konyadaki muhteşem medresesine ait Arapça vakfiyeden çıkarılan hülâsa

O ZAMANKİ HÜKÜMDARIN VASIFLARI VE ADI

Essultanül Azam, Mevlâ Selâtinil Arabi vel Acem, Sultanü arzillâh, Hafızu bilâdillâh, Mahrezü memalikid dünya, Mazharü kelimetillâhil ülya, Kutbü semail hilâfe Madinül adli ver-ref'e, Kehfüs sekeleyn, Gavsullahı filhafikayn, İzzüddünya veddin, Gıyasül islâmı velmüslimin, Tacü âli Selçuk, Sultanül berri velbahreyn, Ebilfeth Keykâvüs ibnüs Sultan Gıyasüddin Keyhusrev ibnüs Sultan Alâüddin Keykubad, Bürhanü Emirilmüminin.

VAKIFIN VASIFLARI VE ADI

Etabek-i âzam, Elmevlel mükerrem, elkebir, elâlim, elmüeyyed elmansur, elmuzaffer, elmücahid, elmüctehid, et-takî, ennekî, ezzahid, elâbid, elârif, essalik, ikdüs saltana, umdetul memleke, seyyidüz zühhad, kutbül ubbad, melikül ümera-i vel abdal, mugısül halk, madinül ihsan, zübdetül ezman, kıdvetül evliya, tacül asfiya, maksadu ehlil âfak, eşfakul halâyıkı bilittifak, muhtacü hazreti Rebbiâlemin, muhyis sünneti fil arzin, Karatay bin Abdullah.

HAYRIN NEV'İ VE MAHALLİ

Konya'da vakıfın kardaşı Kemaleddin Rnmtaş'ın medresesinin büyük kapısı karşısındakı (Medrese).

MEVKUFAT VE MAHALLERİ

Divriki'de Nurşin ve Başara karyeleri ve Barduhlu bey ve Kedvaî buk' ası hudutlarıyla mahdut (Harenle) karyesi.

Konya haricinde Çaşnigir kapısında Melek hatun, Saliha hatun, Yunus vakfı, Samine mülkü, Kamereddin makberesi hudutlarıyla mahdut kıt'a-i arzın hepsi.

Konya dahilinde Buğday pazarı kurbünde üç tarafı vakfa ait hanlarla ve bir tarafı tarik-ı âm ile mahdut hanın mecmu'u, ve arsa, ve birbirine muttasıl üç dükkân.

Konya dahilinde Sultan kapısında (medrese-i mevkufe) yanında tarik-ı âm ve medrese-i mezkûre tarikı ve Necmüddin Behramşah mülküyle mahdut maa hücre beş hanın mecmu'u.

MEŞRUTUN LEHLERİ

Mezahib-i erbaa ülema ve fukasının eşrafı. Müderrisin aklî ve naklî ilimlere, ehadis ve tefasire, usûl ve fürû ve hilâfiyata arif,hanefiyyül mezheb olması şarttır.

VAKFİYENİN ŞARTLARI

Mevkufat, en muvafık ve müsait şartlar ile istiglâl olunarak gelirinin hasılından evvela mevkufatın îmarına ve bu hususa çalışan usta, amele il

câbilerin ücretlerine sonra sırasıyla medresenin tâmirine ve hademeye mahsus ev ile hücreler için hasır, zeyit, döşeme ve Leyle-i regaib, Leyle-i nısıf Şaban ve Leyle-i kadirde yakılacak bal mumu iştirasına sarfolunur. İmârât ile bu masraflar çıktıktan sonra kalan para on sehme ayrılarak biri medresedeki hanefî Müderrise, biri Mütevelli'ye ve birinin yarısı Muide ve yarısı vakıfın kardeşinin evlâdından olmak üzre Ferraş ve Bevvab'a verilir. Mütebaki yedi hıssa Müderris ve Mütevellinin rey ve tensipleriyle geceli gündüzlü hizmetlerine müdavim mezahib-i erbaa eimme ve fukasına îtâ olunur.

Vakıf; medresede bulunan Müderris Muid, Fukaha ve Mülâzimin'in haftada beş gün kendilerine tahsis olunan yerde toplanarak isimleri yukarda geçen ilimleri okutmalarını ve medreseye mavzu mushaf-ı şeriften Pazartesi ve Cuma geceleri birer miktar tilâvet olunmasını ve okuyanların kardeşleri evlâtlarındau bulunmasını şart koymuştur.

Vakıf; tevliyet işlerini ömrü oldukça kendisine ve ölümünden sonra gene mâdâmelhayat kardeşi Emirül isfehsâlâr Seyfüddin Karasonkur bin Abdullaha ve bundan sonra da vakıfın diğer kardaşı Emirül kebir Kemaleddin Rumtaş ile Emir Seyfüddin'in aslah-ı evlâdına, badehu bunların birinci batındaki evlâdının ve evlâd-ı evlâdı'nın aslah ve erşedine; bunların erkek evlâtlarından kimse kalmazsa kölelerinin erkek çocuklarından aslah ve erşed olanına, bunlardan da kimseler kalmamışsa zevilerhamdan olan oğullarının oğullarına, zevilerhamın zükûrundan da kimse kalmazsa hasib-ü nesip ve hafifüzzeyl olan Konya kadısına tefviz eylemiştir.

(Ardı var)

Dergideki Bazı Yanlışlar

Sahife	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru
75	Sol	11	Hasetlerinize	Cesetlerinizle
76	Sol	23	Gereçine	Kercine
76	Sağ	43	Her	Hiç
77	Sol	38	Künd İstabli	Könd İstabl (Diğerleri de böyle)
80	Sol	12	Eşrafı	İşrafı
80	Sağ	15	Huylu	Hoylu
82	Sol	5	Hanedanlarından	Kumandanlarından
83	Sol	4	Sabahleyin	Sabaha karşı

Tutarı (50) kuruştur.

Yeni Ses Basımevi — Konya